ਸਰਵੋਤਮ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ

ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਨੁਖਤਾ ਵਿਚ ਸੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਸੱਚ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬੰਦੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਓਹਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੀ ਖੇਲ੍ਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ - ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ, ਝੂਠ, ਨਿੰਦਿਆ, ਅਤਿਆਚਾਰ, ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ, ਈਰਖਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜੇ ਜਨਮੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਕੋਹੜੇ ਕੋਹੜ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੁਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਮਰ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮ ਹੰਸ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੰਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚੁੰਝ ਮਾਰ ਕੇ ਪਿਛੇ ਹਟ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੋਂ ਇਹ ਦੁੱਧ ਫਟੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਦੁੱਧ ਦਾ ਤੱਤ ਫੁਟੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਖਰਾ ਨਿਕਲ ਆਵੇ। ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਧ ਜੋ ਫੁਟੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਹੰਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, ਪਰਮ ਹੰਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਰਲੇ ਸਤਿ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਕੇ, ਸਤਿ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਰਜੋ ਗੁਣ, ਤਮੋ ਗੁਣ, ਸਤੋ ਗੁਣ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਆਰੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹੰਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਵਖਰੀ ਕਰਕੇ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੱਚ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ 17 ਲੱਖ, 28 ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿਜੁਗ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਅਬਾਦੀ ਵਧੀ, ਰਿਜ਼ਕ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਇਹ ਜਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫੈਲਣ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਤਿ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅੱਡ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਕਰਮ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਤਪਰ ਰਹੇ। ਪਹਿਲੇ ਜੁਗ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਫਰਕ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਖਰਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਸਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਨਵਤਾ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਈ। ਇਸ

ਜੁੱਗ ਦਾ ਨਾਮ ਤ੍ਰੇਤਾ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਆਪਰ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਹੋਰ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਦੁਆਪਰ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੱਧਮ ਪੈਣ ਲੱਗਿਆ ਅਤੇ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਵਧਣ ਲੱਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਯੁੱਗਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ 12 ਲੱਖ 96 ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਅਤੇ 8 ਲੱਖ 64 ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 5100 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦਾ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ, ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਦਮ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਸਰਕਿਆ, ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਸਤਕ ਭਾਵ ਜਾਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਕਲਿ ਮਹਿ ਪ੍ਰੇਤ ਜਿਨੀ ਰਾਮੁ ਨ ਪਛਾਤਾ
ਸਤਜੁਗਿ ਪਰਮ ਹੰਸ ਬੀਚਾਰੀ॥
ਦੁਆਪੁਰਿ ਤ੍ਰੇਤੈ ਮਾਣਸ ਵਰਤਹਿ ਵਿਰਲੈ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ॥

ਪੰਨਾ – 1131

ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਂ ਲੰਘਣ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪਿਆਰ ਭ੍ਰਰੀ, ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਹਸਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਮ, ਅੱਲ੍ਹਾ, ਓਅੰਕਾਰ, ੧ਓ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਕਰਮ ਧਰਮ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੁਲਮ, ਝੂਠ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ, ਨਾਸਤਕਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਦਮੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਡੰਬਰ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕ ਕੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਮੋਹ, ਝੂਠ, ਵਿਕਾਰ, ਲੋਭ, ਧ੍ਰੋਹ ਆਦਿ ਦੀ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਗਿਰ ਕੇ ਭੂਤਾਂ-ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਕਲੀ ਅੰਦਰਿ ਨਾਨਕਾ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਅਉਤਾਰੁ॥
ਪੁਤੁ ਜਿਨੂਰਾ ਧੀਅ ਜਿੰਨੂਰੀ ਜੋਰੂ ਜਿੰਨਾ ਦਾ ਸਿਕਦਾਰੁ॥

ਪੰਨਾ – 556

ਇਸ ਜੁਗ ਵਿਚ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਗਰਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੈਸਾ (**money**) ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਕ੍ਰੋਧ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੋਹ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਐਨਾ ਗੁਲਤਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਜਾਇਜ਼ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਧਨ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੁਟੰਬ ਹੀ ਪਾਲੇਗਾ। ਲਬ ਦੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੂੜ ਦੇ ਵਿਚ ਬਦਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ –

ਕਲਿ ਕਲਵਾਲੀ ਕਾਮੁ ਮਦੁ ਮਨੂਆ ਪੀਵਣਹਾਰੁ॥
ਕ੍ਰੋਧ ਕਟੋਰੀ ਮੋਹਿ ਭਰੀ ਪੀਲਾਵਾ ਅਹੰਕਾਰੁ॥
ਮਜਲਸ ਕੂੜੇ ਲਬ ਕੀ ਪੀ ਪੀ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ॥   ਪੰਨਾ – 553

ਦੁਆਪਰ ਯੁੱਗ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਭਿਮਾਨ ਐਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੁਰਯੋਧਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਭਿਮਾਨੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਪੈਰ ਧਰਮ ਦੇ ਕਲਜੁੱਗ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਟੁੱਟ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਇਕ ਪੈਰ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਧਰਮ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਹ ਧਰਮ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮੀ ਬੰਦੇ ਆਡੰਬਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਾਖੰਡ ਰਚ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਆਸ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਿਚ ਸੁੱਚ ਰਹੀ ਸੀ, ਨਾ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਮੱਠ ਧਾਰੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਭੁੱਲ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਸੁਆਹ ਮਲਣਾ ਹੀ ਜੋਗ ਅਖਵਾਉਣ ਲੱਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ –

ਸਤੀ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਸਤੁ ਕਮਾਹਿ ॥ ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਘਰਿ ਦੇਵਣ ਜਾਹਿ ॥
ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖੈ ਖਟਿਐ ਭਾਉ ॥ ਭਾਵੈ ਆਵਉ ਭਾਵੈ ਜਾਉ ॥
ਸਾਸਤੁ ਬੇਦੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥ ਆਪੋ ਆਪੈ ਪੂਜਾ ਹੋਇ ॥
ਕਾਜੀ ਹੋਇ ਕੈ ਬਹੈ ਨਿਆਇ ॥ ਫੇਰੇ ਤਸਬੀ ਕਰੇ ਖੁਦਾਇ ॥
ਵਢੀ ਲੈ ਕੇ ਹਕੁ ਗਵਾਏ ॥ ਜੇ ਕੋ ਪੁਛੈ ਤਾ ਪੜਿ ਸੁਣਾਏ ॥
ਤੁਰਕ ਮੰਤ੍ਰੁ ਕਨਿ ਰਿਦੈ ਸਮਾਹਿ ॥ ਲੋਕ ਮੁਹਾਵਹਿ ਚਾੜੀ ਖਾਹਿ ॥
ਚਉਕਾ ਦੇ ਕੈ ਸੁਚਾ ਹੋਇ ॥ ਐਸਾ ਹਿੰਦੂ ਵੇਖਹੁ ਕੋਇ ॥
ਜੋਗੀ ਗਿਰਹੀ ਜਟਾ ਬਿਭੂਤ ॥ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਰੋਵਹਿ ਪੂਤ ॥
ਜੋਗੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜੁਗਤਿ ਗਵਾਈ ॥ ਕਿਤੁ ਕਾਰਣਿ ਸਿਰਿ ਛਾਈ ਪਾਈ ॥
ਨਾਨਕ ਕਲਿ ਕਾ ਏਹੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਆਪੇ ਆਖਣੁ ਆਪੇ ਜਾਣੁ ॥
ਪੰਨਾ – 951

ਇਸ ਕਲਜੁੱਗ ਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਮੁਹੀ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤਾ ਭੱਖ ਅਭੱਖ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਅਤੇ ਮੁਰਦਾਰ ਨੂੰ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਮਾਲ ਤੇ ਆਪਣਾ ਹਕ ਜਮਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਹੱਕ ਖੋਹ ਕੇ ਖਾਣਾ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਝੂਠ ਬੋਲ–ਬੋਲ ਕੇ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਣਾ–ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵਰਗ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਭੌਂਕਣ ਲਗਿਆ, ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਦੀ ਪਤ ਲਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਚਰਿਤਰਹੀਣਤਾ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਵਧ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਕਲਿ ਹੋਈ ਕੁਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜੁ ਹੋਆ ਮੁਰਦਾਰੁ ॥
ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਬੋਲਿ ਭਉਕਣਾ ਚੂਕਾ ਧਰਮੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥
ਜਿਨ ਜੀਵੰਦਿਆ ਪਤਿ ਨਹੀ ਮੁਇਆ ਮੰਦੀ ਸੋਇ ॥
ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੈ ਨਾਨਕਾ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ਪੰਨਾ – 1242

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਢੰਗ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਹਾਲ ਪਰਖ ਕੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲਜੁਗੀ ਬੰਦਿਆਂ

ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੋਚ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਉਲਟੀ ਹੋ ਗਈ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ ਮੱਖਣ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰਾਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਚ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਿਉਂਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਰਦੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਜਲਾਏ ਹੋਏ, ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਲਾਹ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਗ ਪਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਤਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਗਾੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਗਦਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਨੇਤਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਜਾਖਾ ਅਤੇ ਪਾਰਖੂ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਖਰ੍ਹੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਖੋਟਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਖਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਖੋਟੇ ਕਉ ਖਰਾ ਕਹੈ ਖਰੇ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ॥
ਅੰਧੇ ਕਾ ਨਾਉ ਪਾਰਖੂ ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਡਾਣੈ॥
ਸੂਤੇ ਕਉ ਜਾਗਤੁ ਕਹੈ ਜਾਗਤ ਕਉ ਸੂਤਾ॥
ਜੀਵਤ ਕਉ ਮੂਆ ਕਹੈ ਮੂਏ ਨਹੀ ਰੋਤਾ॥
ਆਵਤ ਕਉ ਜਾਤਾ ਕਹੈ ਜਾਤੇ ਕਉ ਆਇਆ॥
ਪਰ ਕੀ ਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਹੈ ਅਪੁਨੋ ਨਹੀ ਭਾਇਆ॥
ਮੀਠੇ ਕਉ ਕਉੜਾ ਕਹੈ ਕੜੂਏ ਕਉ ਮੀਠਾ॥
ਰਾਤੇ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਹਿ ਐਸਾ ਕਲਿ ਮਹਿ ਡੀਠਾ॥
ਚੇਰੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ਠਾਕੁਰੁ ਨਹੀ ਦੀਸੈ॥ ਪੰਨਾ - 229

ਪਹਿਲਿਆਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਤੱਤ ਬੇਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਭਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛਲ ਫਰੇਬ ਕਰਕੇ ਠੱਗ ਲੈਣਾ ਹੀ ਧਰਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਸਤੇ ਨੱਕ ਤੇ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਹ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਖਤਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਛੱਡ ਦਿਤਾ। ਖਤਰੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸੂਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦੇਵ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਬੋਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ-ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਿਲ-ਗੋਭਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਖਤਮ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਥਾਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਅਡੰਬਰ ਹੀ ਆਡੰਬਰ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਕਰਮਕਾਂਡ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸ ਗਿਆ। ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਚਿਤ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ

ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਚੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਵਰਗ ਵਿਚ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ, ਆਡੰਬਰਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਫੈਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੰਧਕਾਰ ਛਾ ਗਿਆ।

ਕਾਲੁ ਨਾਹੀ ਜੋਗੁ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਸਤ ਕਾ ਢਬੁ॥
ਥਾਨਸਟ ਜਗ ਭਰਿਸਟ ਹੋਏ ਡੂਬਤਾ ਇਵ ਜਗੁ॥
ਕਲ ਮਹਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਾਰੁ॥
ਅਖੀ ਤ ਮੀਟਹਿ ਨਾਕ ਪਕੜਹਿ ਠਗਣ ਕਉ ਸੰਸਾਰੁ॥
ਆਂਟ ਸੇਤੀ ਨਾਕੁ ਪਕੜਹਿ ਸੂਝਤੇ ਤਿਨਿ ਲੋਅ॥
ਮਗਰ ਪਾਛੈ ਕਛੁ ਨ ਸੂਝੈ ਏਹੁ ਪਦਮੁ ਅਲੋਅ॥
ਖਤ੍ਰੀਆ ਤ ਧਰਮੁ ਛੋਡਿਆ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਗਹੀ॥
ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਈ ਧਰਮ ਕੀ ਗਤਿ ਰਹੀ॥
ਅਸਟ ਸਾਜ ਸਾਜਿ ਪੁਰਾਣ ਸੋਧਹਿ ਕਰਹਿ ਬੇਦ ਅਭਿਆਸੁ॥
ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਨਾਹੀ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ॥

ਪੰਨਾ – 662

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ –

ਕਲਿ ਆਈ ਕੁੱਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜ ਹੋਆ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ।
ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ।
ਪਰਜਾ ਅੰਧੀ ਗਿਆਨ ਬਿਨ ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਈ।
ਚੇਲੇ ਸਾਜ ਵਜਾਇੰਦੇ ਨੱਚਣ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਬਿਧ ਭਾਈ।
ਸੇਵਕ ਬੈਠਨ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰ ਉਠ ਘਰੀਂ ਤਿਨਾੜੇ ਜਾਈ।
ਕਾਜ਼ੀ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਵਤੀ ਵੱਢੀ ਲੈ ਕੇ ਹੱਕ ਗਵਾਈ।
ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖੈ ਦਾਮ ਹਿਤ ਭਾਵੇਂ ਆਇ ਕਿਥਾਊਂ ਜਾਈ।
ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਸਭਸੁ ਜਗ ਮਾਂਹੀ॥

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/ 30

ਆਪ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਕ ਨਾ ਹੱਕ, ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਰਾਜੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸਨ, ਪਰਜਾ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ ਝੂਠ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਧਰਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਰਾਸ ਮੰਡਲਾਂ ਤੇ ਲੀਲ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਰੂਹਾਨੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਤੁਅਲਕ ਉਲਟਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਭਾਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਚੇਲਾ ਲੱਭੇ। ਅਮੀਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਗੇੜੇ ਮਾਰ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਲੁੱਟਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖ ਦਾ ਜੋ ਪਵਿੱਤਰ ਪਿਆਰ ਸੀ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਪੈਸਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਪਤੀਵਰਤਾ ਧਰਮ, ਸਤਿ ਵਤ ਧਰਮ ਦੋਵੇਂ ਉਡ ਗਏ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਕਿ ਪਾਪ ਹੀ ਪਾਪ ਪਸਰ ਗਿਆ।

ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੇ ਚਾਰਵਾਕੀਆ ਵਰਗੇ

ਕਈ ਮਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ। ਚਾਰਵਾਕ, ਅਘੋਰ ਪੰਥੀ, ਵਾਮ ਮਾਰਗ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਤਾਂਤਰਕ ਮਤ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਲਟਾ ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸੋ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਛੇ ਸਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੋਜ ਲਈ ਛੇ ਸਾਸ਼ਤਰ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਏ। ਹੁਣ ਐਸਾ ਯੁੱਗ ਆ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ ਤੋਂ ਲੋਕ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ। ਜੋ ਕੁਝ ਜੀਅ ਵਿਚ ਆਇਆ ਉਹ ਧਾਰਮਕ ਆਚਾਰੀਆ ਨੇ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਮਨਮਤਿ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਫੈਲ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਜੜ੍ਹ ਸਿਲਾ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਦਬੇ ਹੋਏ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਲੱਗਿਆ, ਮੰਤਰ, ਤਵੀਤ, ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਕੇ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੋ ਕੇ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਏ, ਸੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਗੁਲਾਮੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਮਨੁੱਖ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ, ਚਾਰ ਵਰਣ - ਖਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵੈਸ਼, ਸ਼ੂਦਰ ਅਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ - ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ, ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ ਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਿਵਾਦ ਛਿੜ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ, ਭਾਰਤੀ, ਸੁਰਸਤੀ, ਦੰਡੀ, ਆਰਣਯ, ਆਨਮਤ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਜੋਗੀਆਂ ਵਿਚ 12 ਪੰਥ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਏ। ਜੰਗਮ, ਸਰੇਵੜੇ, ਦਿਗੰਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਾਦ ਰਚਾ ਦਿਤਾ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਵੈਦਕ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੱਖੋ-ਵਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਛੇ ਸਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਿਵਾਦ ਛਿੜ ਗਿਆ, ਬੇਅੰਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਖੰਡ ਧਰਮ ਵਿਚ ਰਲਾ ਦਿਤੇ। ਤਵੀਤ, ਧਾਗੇ, ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਲਿਬੜ ਗਿਆ, ਇਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਰੂਪ ਦਸੇ। ਰਾਸਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਕਲਜੁੱਗ ਵਿਚ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ -

ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬਾ ਜਗ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੇ।
ਖੁਦੀ ਬਖੀਲ ਤਕੱਬਰੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਕਰੇਨਿ ਧਿਙਾਣੇ।
ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂਆਂ ਮੱਕਾ ਕਾਬਾ ਮੁਸਲਮਾਣੇ।
ਸੁੰਨਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਹਿੰਦੂ ਲੋਭਾਣੇ।
ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਕਹਾਇੰਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਦੁਇ ਰਾਹ ਭੁਲਾਣੇ।
ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਭੁਲਾਇ ਕੈ ਮੋਹੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਸ਼ੈਤਾਣੇ।
ਸੱਚ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਇਆ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਉਲਾਣੇ।
ਸਿਰੋਂ ਨ ਮਿਟੈ ਆਵਣ ਜਾਣੇ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/21

ਇਸਲਾਮ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਦਿਤਾ।

ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਯਾਰ - ਅਬੂਬਕਰ ਸਦੀਕ, ਉਮਰ ਫਾਰੂਕ, ਉਸਮਾਨ ਗਨੀ, ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ 72 ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤਾ, ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਧਾ ਦਿਤਾ। ਭਉ ਭਗਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਰਸਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਨਮਾਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਰਸਮੀ ਕਰਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫਰ, ਬੇਈਮਾਨ ਦੇ ਵੈਰ ਭਾਵ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਨਫਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਰਾਜ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਜੰਗ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਹੱਲੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਧਰਮ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਤੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕਤਲ, ਮਾਰ ਕੁੱਟ, ਖੋਹ-ਖਿੰਝ ਦੇ ਨਿੰਦਨੀ ਕਰਮ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਰਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਇਕ ਰਹੀਮ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਕ ਸਤਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵੇਦ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਸਨ, ਦੂਸਰੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਦੋਨੋਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾਅ ਲਿਆ। ਮਨੁੱਖ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਹਰ ਘਟ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਇਕੋ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਖਹਿ-ਖਹਿ ਕੇ ਮਰਨ ਲੱਗੇ। ਪਰਮ ਜੋਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਮੜ੍ਹੀਆਂ, ਮਸਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਜਦੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ -

ਹਿੰਦੂ ਮੂਲੇ ਭੂਲੇ ਅਖੁਟੀ ਜਾਂਹੀ॥ ਨਾਰਦਿ ਕਹਿਆ ਸਿ ਪੂਜ ਕਰਾਂਹੀ॥
ਅੰਧੇ ਗੁੰਗੇ ਅੰਧ ਅੰਧਾਰੁ॥ ਪਾਥਰੁ ਲੇ ਪੂਜਹਿ ਮੁਗਧ ਗਵਾਰ॥
ਓਹਿ ਜਾ ਆਪਿ ਡੁਬੇ ਤੁਮ ਕਹਾ ਤਰਣਹਾਰੁ॥ ਪੰਨਾ - 556

ਨਾ ਕਾਸੀ ਮਤਿ ਊਪਜੈ ਨਾ ਕਾਸੀ ਮਤਿ ਜਾਇ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਮਤਿ ਊਪਜੈ ਤਾ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪਾਇ॥
ਹਰਿ ਕਥਾ ਤੂੰ ਸੁਣਿ ਰੇ ਮਨ ਸਬਦੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇ॥
ਇਹ ਮਤਿ ਤੇਰੀ ਥਿਰੁ ਰਹੈ ਤਾਂ ਭਰਮੁ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ॥
ਪੰਨਾ - 491

ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਘੋਰ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਧੁੰਦ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਧੁੰਦ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਪਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਧੁੰਦ ਵਰਤ ਗਈ। ਲੋਕ ਭੇਖਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਨਿਰਾ ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਗਿਆਨ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਹਉਮੈ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਸਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਚੇਲੇ ਵੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਏ। ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੋ ਗਈ। ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਜਤੀ ਸਤੀ ਚਿਰਜੀਵਣੇ ਸਾਧਿਕ ਸਿੱਧ ਨਾਥ ਗੁਰ ਚੇਲੇ।
ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਰਿਖੀਸ਼ਰਾਂ ਭੈਰੋਂ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਬਹੁਤ ਮੇਲੇ।
ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਅਪੱਛਰਾਂ ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਚਲਿਤ ਬਹੁ ਖੇਲੇ।
ਰਾਖਸ ਦਾਨੋਂ ਦੈਂਤ ਲਖਿ ਅੰਦਰ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਹੇਲੇ।
ਹਉਮੈਂ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੋ ਡੁਬੇ ਗੁਰੂ ਸਣੇ ਬਹੁ ਚੇਲੇ।
ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਇ ਨ ਦਿਸਈ ਢੂੰਢੇ ਤੀਰਥ ਜਾਤ੍ਰੀ ਮੇਲੇ।
ਢੂੰਢੇ ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਸਭ ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਕਉਮਿ ਕਤੇਲੇ।
ਅੰਧੀ ਅੰਧੇ ਖੂਹੇ ਠੇਲੇ॥ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/ 26

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥
ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ॥ ਆਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ॥
ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ॥ ਪੰਨਾ - 145

ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੱਚ ਦਾ ਕਾਲ ਪੈ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੂੜ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸਾਰਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸਮਾਜ ਹੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਕੈਸੀ ਹੋਈ॥ ਸਾਲਕੁ ਮਿਤੁ ਨ ਰਹਿਓ ਕੋਈ॥
ਭਾਈ ਬੰਧੀ ਹੇਤੁ ਚੁਕਾਇਆ॥ ਦੁਨੀਆ ਕਾਰਣਿ ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ॥
ਪੰਨਾ - 1410

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ ਹੋਂਦ ਧਾਰਨ ਕਰੀ, ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਓਅੰਕਾਰ ਧੁਨ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ, ਆਪ ਹੀ ਨਾਮ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ -

ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਹੋਇ ਏਕੰਕਾਰ ਅਪਾਰ ਸਦਾਯਾ।
ਏਕੰਕਾਰਹੁੰ ਸ਼ਬਦ ਧੁਨ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਬਨਾਯਾ।
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 26/2

ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ -

ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ॥
ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ॥
ਪੰਨਾ - 463

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਸਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਅੰਕਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ, ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਏਕੰਕਾਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਂਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਥਾਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ, ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ, ਪਉਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ, ਜੰਗਲਾਂ, ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਖੇਲ੍ਹ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਘਟ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਭੈ ਅਤੇ ਵੈਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਦਾ ਸਤਿ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ ਇਕ ਰਸ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ' ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸੂਝ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਰਮ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਜਾਵੇ ਇਕੋ ਹੀ ਦਿਖੇ, ਇਕ ਹੀ ਸੁਣੇ, ਇਕੋ ਹੀ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਵਰਤਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮ ਆਪੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਨਿਜਤਾ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸ ਦਸਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਨਾਮ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ, ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਰਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚਲਣਾ ਇਹ 'ਨਾਮ ਮਾਰਗ' ਜਾਂ 'ਆਤਮ ਮਾਰਗ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹੇ ਕਿ-

ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓ ਰੇ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ॥
ਅਨ ਰੂਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ॥ ਮਤੁ ਭਰਮਿ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ॥

ਪੰਨਾ - 1185

ਅਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਨਾਮ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਪੂਰੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ। ਉਹ ਸੱਚ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਅਸਾਡਾ ਮਨ, ਅਸਾਡਾ ਅਨੁਮਾਨ ਰੁਕ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਦਿ ਸਮਝ ਬੈਠੀਏ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਵਿਚ ਨਾ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਛਾਇਆ ਹੈ। ਨਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ, ਨਾ ਹਉਮੈ ਹੈ, ਨਾ ਦੁਖ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਰਚੇ ਹਨ ਉਹ ਸਦੀਵੀ

ਸਤਿ ਹੈ। ਹਉਮੈ, ਅਗਿਆਨ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਭਰਮ ਹੈ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਸੰਤੁਲਨ, ਜੋਤ ਦੀ ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਓਹਲੇ ਵਿਚ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜੋਤ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਹ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਦੇਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਥਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਚ ਦੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਨੁਕਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਭ੍ਰਮਣ ਕੀਤਾ।

ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਕੌਤਕ ਨਿਆਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਨ। ਜੇ ਪਾਧਾ, ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ 'ਓਅੰ ਨਮਹੁ ਸਿਧੰ' ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪੁਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਧਾ ਜੀ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਓਅੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? ਕੀ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ? ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸਤਤਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਹੈ, ਰੀਤ ਹੈ। ਓਅੰਕਾਰ ਰੀਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਦਾ। ਓਅੰਕਾਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਸੂਰਜ ਦਿਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਪਾਧੇ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਸਨ, ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਮਨਾਂ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ ਨਿਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਰੂਪ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਵਾਲੇ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸੱਚ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਾ? ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਾਧਾ ਜੀ! ਉਸ ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਜੋ ਦੀਵਾਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਪਰਮ ਜੋਤ ਵਿਚੋਂ ਵੱਖਰੇ ਜਾਨਣਾ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹਉਮੈ ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪੰਜ ਭਿਆਨਕ ਸੰਗਲ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ 'ਮੈਂ' ਅਤੇ 'ਮੇਰੀ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਸੱਚ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੰਗਤਾ, ਮਮਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦੀਵੇ ਉਤੇ ਜਾਲ ਕੇ ਸੁਆਹ ਬਣਾ ਲੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿਆਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਤਿ ਅਤੇ ਅਸਤਿ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਿਵੇਕ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਸਾਰ ਮਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਾ ਲੈ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਲਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ, ਇਕ ਚਿਤ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਬਣਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪੁਛ। ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਦਸੇਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖ।

ਪਾਧਾ ਜੀ! ਇਹ ਕਿਸੇ ਫੱਟੀ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ, ਇਹ ਧੁਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਕਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਤ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਰੀਪੂਰਨਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੂਝ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਜਪ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਉਹ ਧੋ ਦੇਵੇਗਾ, ਅੰਦਰ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਮਾਰੇਗਾ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਤੂੰ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਲਿਖ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਹਰ ਥਾਂ ਉਪਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਅਸਾਡੇ ਜੀਉਣ ਲਈ ਹਵਾ ਹੈ, ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੋਜਨ ਹਨ, ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, (**infinity**) ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਆਖਰੀ ਹੱਦ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਵੋ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਅੰਤ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜੀਵ ਭੁੱਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਰਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਪੰਡਤ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਕਪਾਟ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪਾਧਾ ਜੀ! ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਲੇਖੇ ਪੱਤੇ ਲਿਖਣ ਲੱਗੋਂ, ਇਹ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਸੱਚੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਚੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਵੋਂਗੇ ਅਤੇ ਮੱਥਿਆਂ ਤੇ ਟਿੱਕੇ ਲਗਣਗੇ। ਮਹਿਮਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ, ਨਵਾਬ, ਸੁਲਤਾਨ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਖੇਹ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਮਾਇਕ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਦੁਖ ਭੋਗੇਗਾ। ਅਨੇਕ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਫਿਰੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ-

ਜਾਲਿ ਮੋਹੁ ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ ਮਤਿ ਕਾਗਦੁ ਕਰਿ ਸਾਰੁ॥
ਭਾਉ ਕਲਮ ਕਰਿ ਚਿਤੁ ਲੇਖਾਰੀ ਗੁਰ ਪੁਛਿ ਲਿਖੁ ਬੀਚਾਰੁ॥
ਲਿਖੁ ਨਾਮੁ ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੁ ਲਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ॥
ਬਾਬਾ ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੁ॥
ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਤਿਥੈ ਹੋਇ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ॥
ਜਿਥੈ ਮਿਲਹਿ ਵਡਿਆਈਆ ਸਦ ਖੁਸੀਆ ਸਦ ਚਾਉ॥
ਤਿਨ ਮੁਖਿ ਟਿਕੇ ਨਿਕਲਹਿ ਜਿਨ ਮਨਿ ਸਚਾ ਨਾਉ॥
ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਤਾ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਗਲੀ ਵਾਉ ਦੁਆਉ॥
ਇਕਿ ਆਵਹਿ ਇਕਿ ਜਾਹਿ ਉਠਿ ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਵ ਸਲਾਰ॥
ਇਕਿ ਉਪਾਏ ਮੰਗਤੇ ਇਕਨਾ ਵਡੇ ਦਰਵਾਰ॥
ਅਗੈ ਗਇਆ ਜਾਣੀਐ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਵੇਕਾਰ॥
ਭੈ ਤੇਰੈ ਡਰੁ ਅਗਲਾ ਖਪਿ ਖਪਿ ਛਿਜੈ ਦੇਹ॥
ਨਾਵ ਜਿਨਾ ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਹੋਦੇ ਡਿਠੇ ਖੇਹ॥
ਨਾਨਕ ਉਠੀ ਚਲਿਆ ਸਭਿ ਕੂੜੇ ਤੁਟੇ ਨੇਹ॥ *ਪੰਨਾ - 16*

ਹਰਦਾਸ ਵੈਦ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਸਵਸਥ ਦੇਖਣ ਲਈ ਨਬਜ਼ ਫੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੈਦ ਜੀ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸਵਸਥ ਹੋਂ? ਮੇਰੀ ਨਬਜ਼ ਕਿਉਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋਂ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨਾਨਕ ਜੀ! ਸਰੀਰ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਖਾਸ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਤੱਤ - ਪਿਤ, ਵਾਇ, ਕਫ ਦੀ ਜੇ ਸਮਾਨਤਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਸਵਸਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਦਮੀ ਵਿਚ ਚੁਸਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਦਿਮਾਗ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਦਾਸੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਪੂਰਾ ਬਲ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਗਾੜ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਤੱਤ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਮਿਕਦਾਰ ਤੋਂ ਘਟ ਵਧ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਵਸਥਤਾ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਗੜੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਕਣ ਲਈ ਦਵਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਔਸ਼ਧੀਆਂ ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਗਹਿਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੈਦ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਛੱਡ ਦੇਵੋ -

ਵੈਦੁ ਬੁਲਾਇਆ ਵੈਦਗੀ ਪਕੜਿ ਢੰਢੋਲੇ ਬਾਂਹ॥
ਭੋਲਾ ਵੈਦੁ ਨ ਜਾਣਈ ਕਰਕ ਕਲੇਜੇ ਮਾਹਿ॥
ਵੈਦਾ ਵੈਦੁ ਸੁਵੈਦੁ ਤੂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਗੁ ਪਛਾਣੁ॥
ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲੋੜਿ ਲਹੁ ਜਿਤੁ ਵੰਞੈ ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ॥
ਜਿਤੁ ਦਾਰੂ ਰੋਗ ਉਠਿਅਹਿ ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਵਸੈ ਆਇ॥
ਰੋਗੁ ਗਵਾਇਹਿ ਆਪਣਾ ਤ ਨਾਨਕ ਵੈਦੁ ਸਦਾਇ॥

ਪੰਨਾ - 1279

ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਜਾਣਦੇ ਹੋਂ? ਤਾਂ ਵੈਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੈਦਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ, ਮੈਂ ਵਾਚੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਵੱਡੀਆਂ 99 ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਮੈਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਸਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੇ ਮੈਂ ਜੁੜਿਆ ਰਹਾਂ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਇਕ ਛਿਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਗਿਰ ਕੇ ਮਾਇਆਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਵੈਦ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਐਸਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਚੋਲੇ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਸ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ -

ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨ ਵਸਿਆ ਸੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ॥
ਜੇ ਜੀਵੈ ਪਤਿ ਲਥੀ ਜਾਇ॥ ਸਭੁ ਹਰਾਮੁ ਜੇਤਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ॥

ਪੰਨਾ - 142

ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੈਦ ਜੀ! ਬਿਮਾਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਸੁਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਰਤ

ਦਾ ਸਬੰਧ (**connection**) ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸਰੂਪ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਭੇਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਪਰੀਪੂਰਨਤਾ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਅਸੀਂ 'ਨਾਮ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਨਾਮ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਇਲਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਵਸਥਤਾ ਗਿਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਰੋਗ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ 'ਹਉਮੈ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅਨੰਤ ਕਾਲ ਤੋਂ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਕਾਬੂ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਲਈ ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਭਿਆਨਕ ਰੋਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਇਹ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਪਦ ਤੋਂ ਗਿਰ ਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਬਣ ਗਿਆ, ਹਉਮੈ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੇਠਾਂ ਸੁਟਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਹੈ। ਪਾਗਲ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵਜੂਦ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਾਂ-ਮਹਾਂ ਬਉਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ, ਇਹ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਕਿੰਨਾ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਇਕ ਸਰੀਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਖਾਈ ਵਿਚ ਗਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਏ-ਹਾਏ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ

ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗ॥ ਪੰਨਾ - 135

ਵੈਦ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਦਿਤੀ ਕਿ ਵੈਦ ਜੀ! ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨੀ, ਚੁਗਲੀ ਕਰਨੀ, ਈਰਖਾ ਕਰਨੀ, ਵੈਰ ਕਰਨਾ, ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਰਹਿਣਾ, ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਸੁਖ ਭਾਲਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਣਾ, 'ਮੈਂ' ਅਤੇ 'ਮੇਰੀ' ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਕੇ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਕਿੰਨੇ ਭਿਆਨਕ ਰੋਗ ਹਨ। ਵੈਦ ਜੀ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਤਿ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਜੋ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਜੰਗਲਾਂ, ਬੀਆਬਾਨਾਂ, ਅਕਾਸ਼ਾਂ, ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਖੰਡਾਂ-ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਤਕ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਪੂਰੇ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਕੁਲਾ ਰੀਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰਦਿਆਲ ਪਰੋਹਤ ਜੰਞੂ ਪਾਉਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹੇ ਪਰੋਹਤ! ਇਹ ਜੰਞੂ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਸਦਾ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਜੋ

ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਗੱਠੜੀ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕ ਕੇ ਲੇਖੇ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਪਹਿਨਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜੰਞੂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੰਞੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ?

ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕੇ ਪਰੋਹਤ ਜੀ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਸਾਰਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਜੋ ਉਚੇ-ਉਚੇ ਜੈਕਾਰੇ ਬੁਲਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਤਕ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੋਚੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਨਾਨਕ ਨੇ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਤਿ ਹੀ ਕਹੀ ਹੈ। ਅਜੇ ਸਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਨੂੰ ਐਸੇ ਜਨੇਊ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਦੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਇਕ ਕਕਾਰ ਸਮਝ ਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਾਡਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜਨਮ ਵਟ ਗਿਆ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਮ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਰਣ ਵਿਚ ਕੁਲ ਵਿਚ ਨਿਗੁਰੇ ਨਹੀਂ ਰਹੋਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਹ ਜਨੇਊ ਨਾਲ ਨਿਭਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਚੱਲੀ ਹੋਈ ਰੀਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਨੇਊ ਬਣਾ ਕੇ ਪਹਿਨਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਐਸੇ ਜਨੇਊ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜੋ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਜੀਵ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸੋ,ਅਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਆਦਮੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬਲ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਲ ਛਲ ਕਰਕੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਗਰੀਬ ਪਸ਼ੂ - ਬਕਰੇ, ਕੁੱਕੜ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਗਰਦਾਨਾਂ ਮਰੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਦ ਲਈ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੁ-ਦਇਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹਿੰਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹਿੰਸਕ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਲਈ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੇਖੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ -

ਕਬੀਰ ਖੂਬ ਖਾਨਾ ਖੀਚਰੀ ਜਾ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਲੋਨੁ ॥
ਹੇਰਾ ਰੋਟੀ ਕਾਰਨੇ ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ ॥ ਪੰਨਾ - 1374

ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਐਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ -

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ ॥
ਪੰਨਾ - 136

ਸੋ ਪਰੋਹਤ ਜੀ! ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਦਇਆ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਵਿਚ ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਸੋ ਦਇਆ ਦੀ ਕਪਾਹ ਤੁਸੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰੋ, ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿਣਾ, ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸੂਤ ਵਟੋ ਸਾਰੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਜਿਤਿੰਦ੍ਰ ਬਣੋ, ਸਤਿ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਵਟ ਦੇਵੋ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੁਧ ਹਿਰਦਾ - ਭੂਮੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ - ਬੀਜ, ਪ੍ਰੇਮ - ਬੀਜ ਤੋਂ ਫੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਕੁਰ ਹੈ। ਕਰੁਣਾ,

ਮੁਦਤਾ, ਮੈਤਰੀ ਅਤੇ ਅਪੇਖਿਆ ਆਦਿ ਗੁਣ ਟਾਹਣੀਆਂ ਹਨ। ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ ਗੁਣ ਰੂਪੀ ਪੱਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਫੁਲ ਧਰਮ ਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਰਾਹੀਂ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਇਸ ਕਪਾਹ ਨੂੰ ਟਿੰਡੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ, ਇਹ ਟਿੰਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਪਾਹ ਚੁਗਣਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਵੜੇਵਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ। ਬੈਰਾਗ ਦੇ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਵੇਲ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਰੂਈਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਸੂਤ ਬਣਾਵੇ। ਹੇ ਪਰੋਹਤ ਜੀ! ਐਸਾ ਜਨੇਊ ਜੋ ਹੈ ਇਹ ਅਸਲੀ ਜਨੇਊ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਨਾਲ ਨਿਭਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਕਦੇ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਅਗਨ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੀਅ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅੱਡ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ, ਦ੍ਵੈਸ਼ ਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਇਹ ਨਾ ਗਵਾਚਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਾਣ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡਾ ਜਨੇਊ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਧਾਗਾ ਮੁੱਲ ਲਿਆ ਕੇ ਚਉਕੇ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਵੱਟ ਦੇ ਕੇ ਜਜਮਾਨ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਕੱਚਾ ਜਨੇਊ ਪਾ ਕੇ ਟੱਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਨ ਤੇ ਟੰਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਉਧ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੇ ਜਜਮਾਨ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਜੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜਨੇਊ ਇਥੇ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕਕਾਰ ਰੂਪ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਜਨੇਊ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰੋਹਤ ਜੀ! ਜਨੇਊ ਪਾ ਕੇ ਜੀਵ ਨੇ ਚੋਰੀਆਂ ਛੱਡਣੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਨੇ ਪੁੰਨ ਕਰਨੇ ਸਨ ਪਰ ਲੱਖਾਂ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਯਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲ-ਬੋਲ ਕੇ ਧੋਖੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲ ਕੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਲੱਖਾਂ ਠੱਗੀਆਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਜੀਅ ਦੇ ਨਾਲ ਲੁਕ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬੇਇਮਾਨੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਪਾਹ ਨੂੰ ਕੱਤ ਕੇ ਧਾਗਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਟਦਾ ਹੈ, ਵੱਟੀ ਕਪਾਹ ਨੂੰ ਜਨੇਊ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਜਮਾਨ ਦੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਰੀਤ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਤੇ ਦਇਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਕਰੇ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਅਸੀਂ ਬੀਜਾਂਗੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਵਢਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਕਟਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕਟਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇ ਭੋਰਾ ਕੁ ਰੱਤ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਧੋਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਰੱਤ ਦੇ ਲਿਬੜੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਚਿਤ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਜੇ ਰਤੁ ਲਗੈ ਕਪੜੈ ਜਾਮਾ ਹੋਇ ਪਲੀਤੁ ॥
ਜੋ ਰਤੁ ਪੀਵਹਿ ਮਾਣਸਾ ਤਿਨ ਕਿਉ ਨਿਰਮਲੁ ਚੀਤੁ ॥

ਪੰਨਾ - 140

ਕਬੀਰ ਜੀਅ ਜੁ ਮਾਰਹਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ ਕਹਤੇ ਹਹਿ ਜੁ ਹਲਾਲੁ॥
ਦਫਤਰੁ ਦਈ ਜਬ ਕਾਢਿ ਹੈ ਹੋਇਗਾ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ॥

ਪੰਨਾ – 1375

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਕਬੀਰ ਜੋਰੁ ਕੀਆ ਸੋ ਜੁਲਮੁ ਹੈ ਲੇਇ ਜਬਾਬੁ ਖੁਦਾਇ॥
ਦਫਤਰਿ ਲੇਖਾ ਨੀਕਸੈ ਮਾਰ ਮੁਹੈ ਮੁਹਿ ਖਾਇ॥ ਪੰਨਾ – 1375

ਕਬੀਰ ਜੋਰੀ ਕੀਏ ਜੁਲਮੁ ਹੈ ਕਹਤਾ ਨਾਉ ਹਲਾਲੁ॥
ਦਫਤਰਿ ਲੇਖਾ ਮਾਂਗੀਐ ਤਬ ਹੋਇਗੋ ਕਉਨੁ ਹਵਾਲੁ॥

ਪੰਨਾ – 1374

ਗਲ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਕੇ ਮਾਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਗਲਾ ਕਟਾਉਣਗੇ। ਫੇਰ ਇਹ ਧਾਗਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦੇਈਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਜਨੇਊ ਵਿਚ ਸੱਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਨੇਊ ਨਹੀਂ ਟੁਟਿਆ ਕਰਦਾ। ਪਰੋਹਤ ਜੀ! ਦੇਖੋ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪਤ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਸਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਜਨੇਊ, ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਜਨੇਊ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਟੁਟਦਾ। ਜਤੀ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਰਿਆ ਜਨੇਊ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ –

ਪਤਿ ਵਿਣੁ ਪੂਜਾ ਸਤ ਵਿਣੁ ਸੰਜਮੁ ਜਤ ਵਿਣੁ ਕਾਹੇ ਜਨੇਊ॥
ਨਾਵਹੁ ਧੋਵਹੁ ਤਿਲਕੁ ਚੜਾਵਹੁ ਸੁਚ ਵਿਣੁ ਸੋਚ ਨ ਹੋਈ॥

ਪੰਨਾ – 903

ਕਪਾਹ ਦਾ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨ ਕੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨਾਂਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭੈੜੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਦੇ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਰੋਕਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਿੰਦਿਆ, ਚੁਗਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਭਾ ਨੂੰ ਇਸ ਜਨੇਊ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹੇ ਪਰੋਹਤ ਜੀ! ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵੇ-ਤੱਗਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਟ-ਵਟ ਕੇ ਜਨੇਊ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਦੇਖੋ, ਜਜਮਾਨ ਦੀ ਧੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ –

ਸਸੈ ਸੰਜਮੁ ਗਇਓ ਮੂੜੇ ਏਕੁ ਦਾਨੁ ਤੁਧੁ ਕੁਥਾਇ ਲਇਆ॥
ਸਾਈ ਪੁਤ੍ਰੀ ਜਜਮਾਨ ਕੀ ਸਾ ਤੇਰੀ
ਏਤੁ ਧਾਨਿ ਖਾਧੈ ਤੇਰਾ ਜਨਮੁ ਗਇਆ॥ ਪੰਨਾ – 435

ਇਹ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਅਸਾਡੀ ਸੰਪਰਦਾ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਾਉਣ ਵੇਲੇ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।) ਪਤਰੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਧਘੋਰ ਹੈ। ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣਾ

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਕਿੰਨੀ ਅਸਚਰਜ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਰੋਹਤ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨਾਂ ਉਪਰ ਢਹਿ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਨਾਨਕ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਜਨੇਊ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਦਸੋ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੱਚ ਦਾ ਜਨੇਊ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵਟੁ॥
ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਡੇ ਘਤੁ॥
ਨਾ ਏਹੁ ਤੁਟੈ ਨ ਮਲੁ ਲਗੈ ਨਾ ਏਹੁ ਜਲੈ ਨ ਜਾਇ॥
ਧੰਨੁ ਸੁ ਮਾਣਸ ਨਾਨਕਾ ਜੋ ਗਲਿ ਚਲੇ ਪਾਇ॥ ਪੰਨਾ – 471

ਐਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਥੋਥੇ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਦਾ ਕਾਲ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਲਜੁੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਮੱਠ, ਤਕੀਏ, ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਸਾਧੂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪੀਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਪੀਰ ਕਰਨੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਸਨ ਪਰ ਉਲਟੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ, ਜੰਤ੍ਰਾਂ-ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰੋਹਬ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਲੀ ਕੰਧਾਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਆਦਮੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਮੰਗ ਲਿਆ? ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਐਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਅੰਬਾਰ ਉਠਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਤਿ ਅਸਤਿ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਤੁਸੀਂ ਅਲਾਹ ਦੇ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ, ਹਰ ਘਟ ਵਿਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਐਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਉਠਿਆ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਪੱਥਰ ਰੋੜ੍ਹਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਗਾੜਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਖੇਲ੍ਹ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਤਾਲ੍ਹਾ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਤਲਾਬ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਐਨਾ ਪਾਣੀ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਖੇਲ੍ਹ ਦੇਖੋ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਇਕ ਬੰਦਾ ਪਾਣੀ ਮੰਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪਿਆਸ

ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਵਗਾ ਦਿਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਪੱਥਰ ਰੋੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਉਸ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਅੱਧਵਾਟੇ ਹੀ ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਜੋਹਦ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਬੜੇ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾ ਕੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਡਾ ਪੀਰ ਅਣਜਾਣ ਸੀ, ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਕਿ ਦਿਸਦਾ ਸੰਸਾਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ॥
ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ॥
ਲੋਗਾ ਭਰਮਿ ਨ ਭੂਲਹੁ ਭਾਈ॥
ਖਾਲਿਕੁ ਖਲਕ ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਾਲਿਕੁ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਰਬ ਠਾਂਈ॥
ਮਾਟੀ ਏਕ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ ਸਾਜੀ ਸਾਜਨਹਾਰੈ॥
ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਮਾਟੀ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਕੁੰਭਾਰੈ॥
ਸਭ ਮਹਿ ਸਚਾ ਏਕੋ ਸੋਈ ਤਿਸ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਈ॥
ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਨੈ ਸੁ ਏਕੋ ਜਾਨੈ ਬੰਦਾ ਕਹੀਐ ਸੋਈ॥
ਅਲਹੁ ਅਲਖੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਗੁਰਿ ਗੁੜੁ ਦੀਨਾ ਮੀਠਾ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸੰਕਾ ਨਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ॥

ਪੰਨਾ – 1349

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਦਿਤੀ, ਪੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗਸਾਰ ਕਰਕੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂ ਥੱਲੇ ਦਬਾਅ ਕੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ ਨੱਠਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਾਗਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸਭ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੜ੍ਹ ਹੋ ਗਏ, ਬਾਹਾਂ ਚੁਕੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ, ਬਿਟਰ-ਬਿਟਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ, ਅਖੀਰ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹਨ।

ਬਗਦਾਦ ਅੰਦਰ ਹਦ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਟੜਪੁਣਾ ਸੀ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੀ ਸੀਟ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੇ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਘਿਨੌਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਅਕੀਦਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਉਹ ਕਾਫਰ ਹਨ, ਉਹ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆਂ ਸਵਾਬ (ਪੁੰਨ) ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਵੱਡੀ ਥਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਫਤਵੇ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਨੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪਾਸੜ ਸੀ, ਕਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯਕੀਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਾਸ ਪੀਰ ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹਤਾ ਦੂਰ ਕੀਤੀ। ਪਵਿੱਤਰ ਦੀਦਾਰ

ਕਰਕੇ ਪੱਥਰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੁਟ ਗਏ। ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੀਰ ਜੀ! ਦੇਖੋ, ਤੁਸੀਂ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹੋ ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪਾਤਾਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤਾਲ੍ਹਾ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਉਪਰ ਕੋਈ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭਿਖਾਰੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਸਰੋਦ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸਕੇ ਜੋ ਰੂਹ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਐਨੇ ਤੁੱਸ ਵਿਚ ਆਏ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਐਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨੂਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਪੀਰ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪੀਰ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ, ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼, ਇਕ ਪਲਕ ਵਿਚ ਦਿਖਾ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤਾਲ੍ਹਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ, ਕੁਝ ਸੋਚਣਾ ਆਪਣੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਗਦਾਦ ਦਾ ਹਾਲ ਦਸਦਿਆਂ, 35ਵੀਂ ਅਤੇ 36ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ–

ਬਾਬਾ ਗਿਆ ਬਗਦਾਦ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਇ ਕੀਆ ਅਸਥਾਨਾ।
ਇਕ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਦੂਜਾ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ।
ਦਿੱਤੀ ਬਾਂਗ ਨਿਮਾਜ਼ ਕਰ ਸੁੰਨ ਸਮਾਨ ਹੋਆ ਜਾਹਾਨਾ।
ਸੁੰਨ ਮੁੰਨ ਨਗਰੀ ਭਈ ਦੇਖ ਪੀਰ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨਾ।
ਵੇਖੈ ਧਿਆਨ ਲਗਾਇ ਕਰ ਇਕ ਫਕੀਰ ਵਡਾ ਮਸਤਾਨਾ।
ਪੁਛਿਆ ਫਿਰਕੇ ਦਸਤਗੀਰ ਕੌਣ ਫਕੀਰ ਕਿਸ ਕਾ ਘਰਿਹਾਨਾ।
ਨਾਨਕ ਕਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਰੱਬ ਫਕੀਰ ਇੱਕ ਪਹਿਚਾਨਾ।
ਧਰਤ ਅਕਾਸ ਚਹੁੰ ਦਿਸ ਜਾਨਾ॥

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/35

ਪੁੱਛੇ ਪੀਰ ਤਕਰਾਰ ਕਰ ਏਹ ਫਕੀਰ ਵਡਾ ਆਤਾਈ।
ਏਥੇ ਵਿਚ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਲਾਈ।
ਪਾਤਾਲਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਲਖ ਓੜਕ ਭਾਲੀ ਖਬਰ ਸੁਣਾਈ।
ਫੇਰ ਦੁਰ੍ਹਾਇਣ ਦਸਤਗੀਰ ਅਸੀ ਭਿ ਵੇਖਾਂ ਜੋ ਤੁਹਿ ਪਾਈ।
ਨਾਲ ਲੀਤਾ ਬੇਟਾ ਪੀਰ ਦਾ ਅੱਖੀ ਮੀਟ ਗਇ ਹਵਾਈ।
ਲੱਖ ਅਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲ ਲੱਖ ਅੱਖ ਫਰਕ ਵਿਚ ਸਭ ਦਿਖਲਾਈ।
ਭਰ ਕਚਕੌਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਧੁਰੋਂ ਪਤਾਲੋਂ ਲਈ ਕੜਾਹੀ।

ਜਾਹਰ ਕਲਾ ਨ ਛਪੈ ਛਪਾਈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/36

ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਨਾਥਾਂ-ਸਿਧਾਂ ਦੀ ਧਾਕ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਸਿਆ ਕਰਦਾ। ਤਪ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਸਾਧਨ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਣਾ, ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਕਦੇ ਸ਼ੇਰ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਕਿਤੇ ਸੱਪ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਕਿਤੇ ਪੰਛੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਇਹ ਮਾਇਕ ਖੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਸਨ। ਪਰਜਾ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਈ ਰਖਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਪੱਛਮ ਵਲੋਂ ਆਕਰਮਣਕਾਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਫਾਨੀ ਕੰਦਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਛੁਪ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਉਪਰ ਚੇਲੇ ਰਹਿ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਸੁਆਹ ਮਲ ਲੈਣੀ, ਪੇਟ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਾਲੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣੀਆਂ, ਜੰਗਮਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਟੱਲੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿਮਟੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨ ਦੀਆਂ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰਵਾ ਲੈਣੀਆਂ। ਆਪਣੇ ਸਿੱਧ ਆਸਣਾਂ ਤੇ ਆ ਕੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਮਤਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ, ਸੁਲਫਾ ਪੀਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ **drug** (ਨਸ਼ੇ) ਖਾਣੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਹਾਲਤ ਗਿਰ ਗਈ ਕਿ ਕੁਆਰੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਪਾਸ ਰਖਣੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਆਰੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਭੋਗਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਾਮ ਮਾਰਗ ਵਰਗੇ ਨਿੰਦਨੀ ਤਾਂਤਰਕ ਮਤ ਚੱਲੇ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਠਨ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਠੰਢ ਐਨੀ ਸੀ ਕਿ ਠੰਢ ਵਿਚ ਸੁੱਕ ਕੇ ਆਦਮੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ ਸਿੱਧ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗਣ ਉਡ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਚੀਆਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਵਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਕੀਤੇ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣ ਕਿੰਨੇ ਹਨ, ਮੂੰਹ ਦਾ ਵਾਕ ਕਿੰਨੀ ਉਂਗਲ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਿਰਾਰਥਕ ਜਿਹੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕੀ। ਅਭਿਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਿੱਧ, ਭੰਗਰਨਾਥ, ਭਰਥਰੀ, ਗੋਪੀਚੰਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਸਿੱਧ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ

ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਸਿਲਾ ਉਪਰ ਆਪ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਹ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਉਡਾਉਣੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਵਲੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਉਪਰ ਅਸਾਡਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਚਲਣਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਸਮੇਂ ਧੋਤੀ, ਨੇਤੀ, ਬਸਤੀ, ਤ੍ਰਾਟਕ, ਨਿਉਲੀ, ਕਪਾਲਭਾਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਵਰਗੇ ਸਾਧਨ ਕਰ ਲਏ। ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੁਜੰਗਾ ਨਾੜੀ ਰੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਕੁੰਡਲਨੀ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਰ ਲਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਸਮੇਂ ਮੂਲਾਧਾਰ ਚੱਕਰ, ਸਵਾਧਿਸ਼ਠਾਨ ਚੱਕਰ, ਮਣੀਪੂਰਕ ਚੱਕਰ, ਅਨਾਹਤ ਚੱਕਰ, ਵਿਸ਼ੁਧ ਚੱਕਰ ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਚੱਕਰ ਭੇਦ ਕੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿਚੀਂ ਲੰਘ ਕੇ ਸਹੰਸਰਾਰ ਦਲ ਕਮਲ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਮੁਦਰਾ – ਖੇਚਰੀ, ਭੂਚਰੀ, ਚਰਚਰੀ, ਉਨਮਨੀ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਚੇ ਪਹਾੜ ਉਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਿਲਕਣੀਆਂ ਬਰਫਾਂ ਉਪਰੋਂ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਇਥੇ ਆ ਜਾਵੇ। ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਖੇਚਰੀ ਮੁਦਰਾ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਉਡ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਣੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਬਾਲਕ, (ਬਾਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਸਨ, ਯੋਗ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਮਰਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ) ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਥੇ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ? ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਯੋਗ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਾਧੀਆਂ? ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਥੋਂ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਟਟਿਆਣੇ (ਜੁਗਨੂੰ) ਹੀ ਹਾਂ। ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬੈਰਾਗਣਾਂ, ਆਪਣੇ ਆਸਣ, ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸਕਰਾਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਖੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪ ਅਸਚਰਜ ਹੋਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਦਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੜ੍ਹਾਂਵ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿਤੀਆਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਬਾਲਕ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ? ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਧੋ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਅਭਿਮਾਨ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੋਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਐਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਮਾਨਸਿਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ –

ਬਾਬੇ ਡਿੱਠੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨਵੈ ਖੰਡ ਜਿਥੈ ਤਕ ਆਹੀ।
ਫਿਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਈ।
ਚੌਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ਗੋਰਖਾਦਿ ਮਨ ਅੰਦਰ ਗਿਣਤੀ ਵਰਤਾਈ।

ਸਿੱਧ ਪੁੱਛਣ ਸੁਣ ਬਾਲਿਆ ਕੌਣ ਸ਼ਕਤਿ ਤੁਹਿ ਏਥੇ ਲਿਆਈ।
ਹਉਂ ਜਪਿਆ ਪਰਮੇਸ਼ਰੋ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਸੰਗਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈ।
ਆਖਣ ਸਿੱਧ ਸੁਣ ਬਾਲਿਆ ਆਪਣਾ ਨਾਉ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਬਤਾਈ।
ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਨਾਥ ਜੀ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਜਪੇ ਗਤਿ ਪਾਈ।
ਨੀਚ ਕਹਾਇ ਊਚ ਘਰ ਆਈ॥ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/28

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਰੂਪਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਰਖਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਢੀਠਤਾਈ ਉਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੀ ਵਰਤਾਰਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਧੋ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਨੇਕੀ ਜਨਤਾ ਵਿਚੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਛੁਪ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹੋਂ ਪਿਛੇ ਬੁਰਿਆਈ ਹੀ ਬੁਰਿਆਈ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਸੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਉ ਭਗਤ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਮੰਚ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਣਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੀ ਪੁਛਦੇ ਹੋਂ? ਕੂੜ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਚੰਦਰਮਾ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਮੱਠਾ, ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਤਕੀਆਂ, ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ, ਤੀਰਥਾਂ ਉਪਰ ਫਿਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਅੰਧੇਰਾ ਹੀ ਅੰਧੇਰਾ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਉਂ ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਮੀ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿ-ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ, ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਕੇਵਲ ਮੌਖਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਜੋ ਬਾਲਕੇ ਪਿਛੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਅਗਿਆਨੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲਣਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਰਮ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

ਫਿਰ ਪੁੱਛਣ ਸਿੱਧ ਨਾਨਕਾ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿਆ ਵਰਤਾਰਾ।
ਸਭ ਸਿੱਧੀ ਇਹ ਬੁਝਿਆ ਕਲਿ ਤਾਰਣ ਨਾਨਕ ਅਵਤਾਰਾ।
ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਨਾਥ ਜੀ ਸੱਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕੂੜ ਅੰਧਾਰਾ।
ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ ਵਰਤਿਆ ਹਉਂ ਭਾਲਣ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੰਸਾਰਾ।
ਪਾਪ ਗਿਰਾਸੀ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਧੌਲ ਖੜਾ ਧਰ ਹੇਠ ਪੁਕਾਰਾ।
ਸਿੱਧ ਛਪ ਬੈਠੇ ਪਰਬਤੀਂ ਕੌਣ ਜਗਤ ਕਉ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ।
ਜੋਗੀ ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣਿਆਂ ਨਿਸਦਿਨ ਅੰਗ ਲਗਾਇਨ ਛਾਰਾ।
ਬਾਝ ਗੁਰੂ ਡੁੱਬਾ ਜੱਗ ਸਾਰਾ॥ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/29

ਗੋਰਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਨਾਨਕ ਅਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਜੋਗ ਮਤ ਜਿਸਦਾ

ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੱਧਮ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਹ ਲਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਐਸਾ ਮਹਾਨ ਅਨੁਭਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਵਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਾਇਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਨਕ! ਇਹ ਸਿੱਧ ਸਭ ਬਿਰਧ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਚਿੱਪੀ ਲੈ ਜਾਵੋ, ਓਹ ਦੇਖੋ! ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਝੀਲ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਹੈ, ਇਹ ਜਲ ਤੁਸੀਂ ਉਥੋਂ ਜਾ ਕੇ ਲੈ ਆਵੋ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜਦੋਂ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਰਖ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਜਵਾਹਰਾਤ ਭਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਛਲ ਜਾਣ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਕੇ ਚਿੱਪੀ ਰਖਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਥ ਜੀ! ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਉਥੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਿਆਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਇਕ ਗਿਲਾਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਮ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਮਣ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਮਾਰੂਥਲ ਵਿਚ ਲੱਭ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾਉਣਾ। ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਅਮੁੱਲ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੋਰਖਨਾਥ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਦੇਖ ਨਾਨਕ! ਮੈਂ ਇਕ ਫੁਰਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਝੀਲ ਜੋ ਬਹੁਤ ਮੀਲਾਂ ਤਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਤੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯੋਗ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਮਤ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਬਣ ਜਾਵੋਂਗੇ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਣ ਕਰੇਗਾ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਦੌੜਨਗੇ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਜ਼ਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਤੁਸੀਂ ਯੋਗ ਮਤ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣੋ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਗੋਰਖਨਾਥ! ਇਸ ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸਤਿ ਦੀ ਜੋਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਾਏ ਗਏ ਹਉਮੈ ਤੱਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਲਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਅਗਿਆਨ ਵਸ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ ਭੋਗਣ ਲਈ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ। 84 ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ, ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕੇਵਲ ਮਾਇਆ ਦਾ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰਾ ਹਨ। ਇਹ ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਹਉਮੈ ਨੇ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਅਸਲੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਕਲੀ ਵਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋਂ, ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋਂ ਕਿ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਰੱਸੀ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਰਮ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਸੱਪ ਦਾ ਅਧਿਆਸ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਭੈ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭੈ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ, ਮਹਾਨ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ ਰਾਤ ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਡਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਰੱਸੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਆਦਮੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੱਤ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ 84 ਦੇ ਗੇੜੇ ਖਾਂਦਾ

ਹੈ। ਨਾਥ ਜੀ! ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ ਪਰਮ ਮਨੋਰਥ ਹੈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕਰਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ -

ਇਨਿ ਮਾਇਆ ਜਗਦੀਸ ਗੁਸਾਈ ਤੁਮਰੇ ਚਰਨ ਬਿਸਾਰੇ॥
ਕਿੰਚਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਉਪਜੈ ਜਨ ਕਉ ਜਨ ਕਹਾ ਕਰਹਿ ਬੇਚਾਰੇ॥

ਪੰਨਾ - 857

ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬੁਝਣਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ਵਸਤੂ ਕੀ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੀਵ ਸਮਝ ਲਿਆ ਤਾਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੇ ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ।

ਹਉਮੈ ਕਰੀ ਤਾ ਤੂ ਨਾਹੀ ਤੂ ਹੋਵਹਿ ਹਉ ਨਾਹਿ॥
ਬੂਝਹੁ ਗਿਆਨੀ ਬੂਝਣਾ ਏਹ ਅਕਥ ਕਥਾ ਮਨ ਮਾਹਿ॥

ਪੰਨਾ - 1092

ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸਾਧਨਾਵਾਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਹ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਚੰਦਰਮਾ, ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੋਰ ਗਾੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਹੀ ਇਸ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਜੋ ਮਾਰਗ ਹੈ ਇਹ ਮਾਇਆਵੀ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਥ ਜੀ! ਕਲਜੁੱਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਖੜੇ ਸਾਧਨ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੀ ਝਾਲ ਉਹ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਨੇਤੀ, ਧੋਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਐਡੇ ਕਠਨ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਮਿਲਿਆ? ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਨਾ, ਰਿਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਝਮੇਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਘਿਰਿਆ ਨਾ, ਸਤਿ ਅਵਸਥਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਨਾ? ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਛੌੜ ਵੀ ਕੱਟ ਹੋਏ ਨਾ? ਮਾਇਆ ਮਹਾਨ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਭੁਅੰਗਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਮੂਰਛਤ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਜਦੋਂ ਮੂਰਛਤ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਛਿੜਕਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ, ਮੁਨੀ, ਸਿੱਧ, ਸਾਧ, ਤਰਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਖਦੇ ਹੋਂ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਕਮਲ ਵਿਚ ਗਿਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਸਰੀਰਕ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ 'ਨਾਮ' ਹੈ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਨਾਮ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਇਹ ਹਉਮੈ ਦੀ ਵਿਖ ਨੂੰ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਆਤਮ ਸਰੂਪ

ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਜੀਵ ਆਵਸਥਾ ਤੋਂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਭੇਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਥ ਜੀ! ਕਲਜੁੱਗ ਵਿਚ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਰ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਗੈਰ ਸੰਸਾਰ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਹੈ। 84 ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਉਸ ਪਾਸ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦਾ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬਚਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸੁਣੇ। ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਖਾਉਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਛ ਵਸਤੂਆਂ ਆਖਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਖੈਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਕਲਜੁਗ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸੁਖਾਲਾ' ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਸੌਖਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਹਸੰਦਿਆਂ, ਖੇਲੰਦਿਆ, ਪੈਨੰਦਿਆਸ ਖਾਵੰਦਿਆ, ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੇਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ॥
ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ॥
ਪੰਨਾ - 522

ਨਾਥ ਜੀ! ਉਹ ਸਮੇਂ ਲੰਘ ਗਏ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਪਰਚਦੇ ਸਨ। ਅਜ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੁਖ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੈ। ਨਾਮ ਹਉਮੈ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ - ਉਸ ਦੇ ਬਚਨ ਕਮਾਉਣ ਦੀ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ, ਨੇਕ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਦੀ, ਨੇਕੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦੀ, ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਲੋਚਾ ਰੱਖਣ ਦੀ। ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਧਨ ਇਕ ਕੂੜ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹਨ। ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਉਹ ਭੁੱਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਂ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਰਨਾ ਦਸਦੇ ਹੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਹਾਥੀ ਦੀ ਪੈੜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਨੇਕ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤਖਤਾਂ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੰਨ-ਸਾਨ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ! ਕਿ ਹੁਣ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਭੁੱਲੜ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ, ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿਆ, ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਕਰ ਦਿਤੀ, ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਢਾਹ ਦਿਤੇ, ਜ਼ਬਰੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਸਹੀਣ ਹੋਏ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹੋਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਐਨੀਆਂ ਦਿਕਤਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤਕ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਕੋਈ ਆਕਰਮਣਕਾਰੀ, ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲ ਪੀਰ ਇਸ ਥਾਂ ਨਾ ਆ ਸਕੇ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਇਕ ਸਾਗਰ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੰਚ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਤਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ

ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਉਚੀ ਪਦਵੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸੱਚ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਛਲਾਂ, ਕਪਟਾਂ, ਧੋਖਿਆਂ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਸਰਵੋਤਮ ਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ –

ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭੁ ਕੋ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ॥ ਪੰਨਾ – 62

ਅੱਜ ਦੇ ਸਾਧੂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਜਾਣ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਧੁਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਚ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਰਮ ਯੋਗ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ –

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਧਰਮੁ॥
ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ॥ ਪੰਨਾ – 266

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਵਾਰਤਾ ਆਪਨੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੀ 31ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਹੈ–

ਸਿੱਧੀਂ ਮਨੇ ਬਿਚਾਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸਨ ਏਹ ਲੇਵੇ ਬਾਲਾ।
ਐਸਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਮਹਿੰ ਹਮਰਾ ਪੰਥ ਕਰੇ ਉਜਿਆਲਾ।
ਖੱਪਰ ਦਿਤਾ ਨਾਥ ਜੀ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲੈਵਣ ਉਠ ਚਾਲਾ।
ਬਾਬਾ ਆਯਾ ਪਾਣੀਐ ਡਿਠੇ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲਾ।
ਸਤਿਗੁਰ ਅਗਮ ਅਗਾਧ ਪੁਰਖ ਕਿਹੜਾ ਝੱਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਝਾਲਾ।
ਫਿਰ ਆਯਾ ਗੁਰ ਨਾਥ ਜੀ ਪਾਣੀ ਠਉੜ ਨਹੀ ਉਸ ਤਾਲਾ।
ਸ਼ਬਦ ਜਿਤੀ ਸਿਧ ਮੰਡਲੀ ਕੀਤੋਸੁ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ।
ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸੁਖਾਲਾ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/ 31

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਨੱਠ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਊਚ-ਨੀਚ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਭੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ ਤੂੰ ਕਿਸੈ ਨ ਦਿਸਹਿ ਬਾਹਰਾ ਜੀਉ॥
ਪੰਨਾ – 97

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਬੁਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਭਲਿਆਈ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਜੇ ਭਾਈ ਘਨਈਆ ਜੀ ਰਣਤੱਤੇ ਵਿਚ ਆਕਰਮਣਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮਲ੍ਹਮ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਘਨਈਆ! ਅੱਗੇ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਮੈਨੂੰ

ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਜ਼ਖਮ ਦੇਖ ਕੇ ਮਲ੍ਹਮ ਵੀ ਲਾ ਦੇਵੀਂ ਅਤੇ ਪੱਟੀ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਵੀਂ। ਕਿੱਡਾ ਉਚਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਆਕਰਮਣਕਾਰੀ ਪੂਰੇ ਬਲ ਨਾਲ ਸਰਵਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਕਢਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਚਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਲ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਮਾਣਾ-ਨਿਤਾਣਾ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੂਦਰ-ਸ਼ੂਦਰ ਕਹਿ ਕੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧੱਕੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਝਾਫੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਣ।

ਧੰਨ ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਕਿੱਡੀ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਡੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਦਿਤਾ ਕਿ -

ਆਤਮ ਰਸ ਜਿਹ ਜਾਨਹੀ ਸੋ ਹੈ ਖਾਲਸ ਦੇਵ।
ਪ੍ਰਭ ਮਹਿ, ਮੋ ਮਹਿ, ਤਾਸ ਮਹਿ ਰੰਚਕ ਨਾਹਨ ਭੇਵ।

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ 'ਚੋਂ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਫੋਕੀ ਪੂਜਾ ਪਾਠ, ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ, ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ। ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ -

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸੰਤ ਮੀਤ॥ ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ॥

ਪੰਨਾ - 295

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੇਈ ਨਦੀ 'ਚੋਂ ਟੁੱਭੀ ਲਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਕਾਜੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਨਾਲ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਦੱਸੀ। ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਮਨ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਮਨ, ਘਰ ਵਿਚ ਸੂਈ ਨਵੀਂ ਵਛੇਰੀ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਗਿਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਘੋਰ ਬੇਅਦਬੀ ਹੈ, ਐਸੀਆਂ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਭਜਨ ਪਾਠ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਭੇਖਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨਾ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਭੇਖ ਦਿਖਾਇਓ ਜਗਤ ਕੋ ਲੋਗਨ ਕਉ ਬਸ ਕੀਨ।
ਅੰਤ ਕਾਲ ਕਾਤੀ ਕਟਿਓ ਬਾਸ ਨਰਕ ਮਹਿ ਲੀਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਮੁਦਤਾਂ ਤੋਂ ਪਈ ਹੋਈ ਧੁੰਦ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਤ ਹੋਏ-ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮ ਹੰਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੁਆ ਦਿਤੀ। ਹੋਰ ਉਚਾ ਚੁਕਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਦਿਤਾ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਤਾਂ

ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹਾਂ, ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹੈ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਹੀ ਅਨੇਕ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਕਰਾਰਾ ਹੁਕਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਪਿਆਰ, ਨਰੋਏ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਹਲੀਮੀ, ਬੇਗਮਪੂਰੇ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋਣ ਤੇ ਬਲ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਧੁੰਦ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਲਹਿਰਾਂ ਫੈਲਾ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਕੇ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਨੇਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਨਾਲ, ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਲੋਚਾ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿਤਾ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ, ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਚ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਦਿਆਂ ਸਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ -

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਣਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ॥
ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ॥

ਪੰਨਾ - 750

ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ

(ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ)

ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਕਰੂਰਤਾ ਭਰਿਆ ਰਾਜ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦਮਨ ਨੀਤੀ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਜਿਉਂਣ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਹਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਰਸਮਾਂ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਉਪਰ ਘਿਨੌਣੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਆਦਮੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਰਿਝਾਵਾਂ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਹੀ ਵਰਗ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ - ਇਕ ਹਿੰਦੂ, ਦੂਜੇ ਇਸਲਾਮ। ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਆਰੀਅਨ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ ਗੀਤਾ ਆਦਿ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਸੇਧ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਿਤਮਾ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਕਿਤੇ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਿਤਮਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਕਰਮਕਾਂਡ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਥਾਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਆਏ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਸਾਧਕਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਤਨ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਕਰਤੇ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਪੂਜਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ। ਆਤਮ ਸਤਾ ਤੱਕ ਜੀਵ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਅਧੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਹਾਨ ਅੰਧਕਾਰ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਗਿਆਸੂ ਬੇਵਸ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਰਾਜਸੀ ਕਰੜੀਆਂ ਬੰਧਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਦੇ ਨਿਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪੈ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ, ਜ਼ਬਰੀ ਮਜ਼ਹਬ ਤਬਦੀਲੀ (ਤਬਲੀਗ) ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਅਤਿ ਹੀ ਪੀੜਿਤ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸ਼ਾਸ਼ਕ ਵਰਗ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਬੁੱਚੜ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਸੀ, ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਕੋਹ੍ਹ-ਕੋਹ੍ਹ ਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਖੂਨ ਨਿਚੋੜ ਕੇ ਰੱਤ ਪੀਣਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਮੰਦਰ ਗਿਰਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਕੋਈ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਦਰੋਪਤੀ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲਾਜ ਰੱਖੀ, ਅੱਜ ਲੱਖਾਂ ਦਰੋਪਤੀਆਂ ਦੀ ਪਤਿ ਲਾਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਹੁੜਦਾ? ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਹਾਥੀ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੰਦੂਏ ਦੇ ਤੰਦ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬਚਾਅ ਲਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ

ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਤੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਿਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਧੰਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਪੰਡਤ ਵਲੋਂ ਦਿਤੇ ਇਕ ਅਨਘੜ੍ਹ ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸ਼ਾਸ਼ਕ ਜ਼ਾਲਮ ਵਰਗ ਪੂਰੇ ਅਨਿਆਂ ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਧਰਮ ਦੇ ਪੜਦੇ ਓਹਲੇ ਅਤਿ ਘਿਨੌਣੇ ਪਾਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ? ਇਹ ਅਰਦਾਸਾਂ, ਇਹ ਲੇਲ੍ਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸਨੂੰ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਵਿੱਤਰ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਖ਼ੂਨ ਡੋਲ੍ਹਿਆ। ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਦੋ ਫਾੜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਲੂਆਂ ਵਾਂਗ ਉਬਾਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਤੀਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਰੂੰ ਵਿਚ ਵਲ੍ਹੇਟ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਬਲੀਦਾਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ। ਜਾਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੂਹਾਂ "ਕੁਝ ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ" ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਲੋਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ –

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥
ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ॥ ਆਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ॥
ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ॥ ਪੰਨਾ – 145

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਭਾਂਪਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ –

ਕਲਿ ਆਈ ਕੁੱਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜ ਹੋਆ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ।
ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ।
ਪਰਜਾ ਅੰਧੀ ਗਿਆਨ ਬਿਨ ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਈ।
ਚੇਲੇ ਸਾਜ ਵਜਾਇੰਦੇ ਨੱਚਣ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਬਿਧ ਭਾਈ।
ਸੇਵਕ ਬੈਠਨ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰ ਉੱਠ ਘਰੀਂ ਤਿਨਾੜੇ ਜਾਈ।
ਕਾਜ਼ੀ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਵਤੀ ਵੱਢੀ ਲੈ ਕੇ ਹੱਕ ਗਵਾਈ।
ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖੈ ਦਾਮ ਹਿਤ ਭਾਵੇਂ ਆਇ ਕਿਥਾਊਂ ਜਾਈ।
ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਸਭਸੁ ਜਗ ਮਾਂਹੀ॥

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ – 1/30

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਉਭਾਰ ਆਇਆ, ਜਾਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੂਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਖਾਈ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਉਰਾਰ ਅਤੇ ਪਾਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ –

ਕਬੀਰ ਮੁਹਿ ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ ਮਰਉ ਤ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਆਰ॥
ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨ ਹੈ ਪਰਾ ਹਮਾਰੈ ਬਾਰ॥ ਪੰਨਾ - 1367

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਭੈ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਭੈ ਮੰਨਣਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੈ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਕੱਠ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਅਸਰ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਡਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਕਲ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਨਿਰਭਉ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਨਿਰਭੈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ -

ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਮਰਨੇ ਤੇ ਜਗੁ ਡਰੈ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ।।
ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦੁ॥ ਪੰਨਾ - 1365

ਇਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਉਭਾਰ ਮਾਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗਮਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵੋ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਵੋ। ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ-ਜਬਰ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਤਿਆਗਣ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਕਈ ਮਸੰਦ, ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾ ਕੇ, ਸ਼ਰਧਾਹੀਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਵੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾਹੀਣਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਈ ਕੌਤਕ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਈ ਦੁਲੱਚਾ ਮਸੰਦ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਕੱਦ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਪਗੜੀ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਦਿਤੀ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਭੇਟਾਵਾਂ ਆਪ ਰੱਖ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਗਿਰ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਆਮ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਗਦਾਦ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਮਾਰਨ ਆਇਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਉਥੇ ਹੀ ਰੋਕ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਵੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦੇਈਏ ਉਹੋ ਗੁਰੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਉਪਰ ਉਸਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਰੂਪਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭੇਟਾਵਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੇਟਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ 58 ਵਧੀਆ ਮੋਤੀ ਤੇ 26 ਮੋਹਰਾਂ ਘਰ ਹੀ ਰੱਖ ਆਇਆ ਸੀ, ਕੜਿਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਤੇ ਕੁਝ ਮੋਹਰਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਗੜੀ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਚਲਾਕੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਰਖਦਾ ਹੋਇਆ ਉਤੋਂ ਭੋਲਾ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ

ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਕਪਟ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ, "ਦੁਲੱਚਿਆ! ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਲਿਆਇਆ ਹੈਂ?" ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, "ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਦਮਾਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚਾਕਰ ਹਾਂ ਜੋ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਭੇਟਾ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲਾਲਚ ਵਸ ਆ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਹੋਈ? ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁਝ ਕੰਬਿਆ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਕਿਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, "ਗੁਰੂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਬਾਲਕ ਹੋਂ, ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਹੰਢੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਣ ਗਾ-ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬਾਲਕ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ ਉਪਰ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।" ਇਹ ਅੱਖਰ ਉਸ ਨੇ ਐਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੋਲੇ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੁਣ ਲਏ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੁਲੱਚਿਆ! ਗੁਰੂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਦੇ ਪੜਦੇ ਢੱਕਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਵੱਸ਼ਕ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਸਿੱਖ ਦਾ ਭਲਾ ਇਸਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰੀ ਪੱਗ ਸਿਰ ਤੋਂ ਗਿਰਾ ਦਿਤੀ, ਉਸ ਪੱਗ ਦੇ ਪੇਚ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੜਾਊ ਕੰਗਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੋਹਰਾਂ ਛਣ-ਛਣ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਗਿਰ ਪਈਆਂ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਦੁਲੱਚੇ ਮਸੰਦ ਨੇ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਲਈ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ, ਜੋ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਕੀ ਅੰਸ ਵਿਚੋਂ ਹਨ, ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ਾ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰਸਿੱਖੋ! ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਕਈ ਭੇਦ ਹਨ। ਇਕ ਭੇਖ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਇਕ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਇਕ ਹਿਰਸ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਇਕ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਘੋਲ ਘੁਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਹਨ। ਇਕ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਲਈ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਸਮੁੰਦੁ ਵਿਰੋਲਿ ਸਰੀਰੁ ਹਮ ਦੇਖਿਆ ਇਕ ਵਸਤੁ ਅਨੂਪ ਦਿਖਾਈ॥
ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋੁਵਿੰਦੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਨਾਨਕ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ॥

ਪੰਨਾ - 442

ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਡੋਲਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ

ਪ੍ਰਤੀਤ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਹੈ-

ਜਾ ਕੈ ਮਨਿ ਗੁਰ ਕੀ ਪਰਤੀਤਿ॥
ਤਿਸੁ ਜਨ ਆਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚੀਤਿ॥ ***ਪੰਨਾ - 283***

ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਥੋ ਤੱਕ ਵੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਦੇਖੇ, ਕਿਤੇ ਕੌੜਾ ਰੀਠਾ ਮਿਠਾ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ, ਕਿਤੇ ਵਲੀ ਕੰਧਾਰੀ ਵਲੋਂ ਸੁੱਟੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਮੋਮ ਵਰਗਾ ਤੇ ਰੂੰ ਵਰਗਾ ਹਲਕਾ ਹੋਇਆ ਤੱਕਿਆ, ਕਿਤੇ ਕੌਡੇ ਰਾਕਸ਼ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਬਣਦਾ ਤੱਕਿਆ, ਕਿਤੇ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੱਜਣ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਪੁਜੇ ਹੋਏ ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ; ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਹੋ? ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਉਹ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਸਨ।" ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਤੂੰ ਸੰਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਉਪਰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਮਰੱਥ ਤੇ ਸਰਬੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਵਲ ਨਿਗ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ ਹੋਂ। ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ? ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਉਹ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਹੋਇਆ। ਹੋਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਛਿਆ, ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਉਤਰ ਮਿਲੇ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ? ਆਪ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ, ਨੈਣ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ, ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਰੰਗਤ ਬਦਲ ਗਈ, ਸ੍ਵਾਸ ਬਹੁਤ ਧੀਮਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਹੰਝੂ ਤਿਲ੍ਹਕ ਕੇ ਨੂਰਾਨੀ ਦਾਹੜੇ ਵਲ ਨੂੰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਿਆਰਿਓ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕ-ਏ-ਕੁੱਲ ਕਰਕੇ ਜਾਤਾ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਸਨ।

ਆਪਿ ਨਰਾਇਣੁ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ॥
ਪੰਨਾ - 1395

ਐਡੇ ਉਚੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੀਸ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਝੁਕ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਪਿਆਰਿਓ! ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਉਪਰ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1. ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਹੈ।

2. ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਰਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੰਤ ਹੈ।

3. ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

4. ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰੀਰਧਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਖੇਲ੍ਹ ਇਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਦਾ ਐਡਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਸਾਂ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਅਤਿ ਉਚੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਬੰਧ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਡੋਲਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਸਥਿਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਅਗੰਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਕੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਬੰਨ੍ਹਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਗੱਦੀ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ੋਭਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਖਿੱਚਾਂ ਭਰੇ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਮਸਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੱਕ ਲਿਆ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਤਪ ਸਾਧਣ ਦੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਚਕੋਰ ਇਕ ਟੱਕ ਲਾ ਕੇ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੱਕਵੀ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਇਵੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਕ ਟੱਕ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਕਲੰਦਰ ਰਿੱਛ ਲੈ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਕਲੰਦਰ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਰਿੱਛ ਦੇ ਕੌਤਕ ਵਿਖਾਵਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਕੌਤਕ, ਕੋਡ-ਤਮਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਬਰਾਬਰ ਦਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ -

ਕਉਤਕ ਕੋਡ ਤਮਾਸਿਆ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਸੁ ਨਾਉ॥
ਨਾਨਕ ਕੋੜੀ ਨਰਕ ਬਰਾਬਰੇ ਉਜੜੁ ਸੋਈ ਥਾਉ॥ ਪੰਨਾ - 707

ਇਹ ਕਿਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਸ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਟੀ.ਵੀ ਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਕਦਾ-ਤਕਦਾ ਐਨਾ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨੋਕਲਪਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧੂਰੀ ਸਿਖਿਆ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਸੁਖ ਖੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਕੁੰਡਲਨੀ ਸਿਰਝ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਅਤਿ ਮਿੱਠੀ ਜੋਤ ਸਦਾ ਹੀ ਜਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇਲ

ਬੱਤੀ ਦੇ ਕੋਈ ਦੀਵਾ ਜਲਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਠੰਢੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਕਮਲ ਰੂਪੀ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਝਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੁਖਾਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ, ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਦੁੱਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਗਾਸ (ਖੇੜੇ) ਦਾ ਮੰਡਲ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥
ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥ *ਪੰਨਾ - 3*

ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਕੋਈ ਲੈਕਚਰ, ਕੋਈ ਕਥਾ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਟ-ਲਟ ਬਲਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਸਦਾ ਪਤਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਰਤੀ ਮਹਾਨ ਰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿਲ੍ਕਦੀ-ਤਿਲ੍ਕਦੀ ਕੁ-ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੁ-ਰਸ ਆਤਮ ਜੋਤ ਦੁਆਲੇ ਵਲਗਣਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਗੁਰਸਿੱਖ, ਸਾਧਕ ਜਗਿਆਸੂ ਇਸ ਲਟ-ਲਟ ਬਲਦੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਮਿੱਠੀ ਸ਼ਬਦ ਧੁਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਵੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੌਤਕ, ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਇਕ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡੇਦਾਰ ਝਾੜੀਆਂ ਤੇ ਉਗੜੀ-ਦੁਗੜੀ ਧਰਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਲਾ ਆਖਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਈਰਖਾ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਅਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਰੂਪੀ ਮੈਲੇ-ਕੁਚੈਲੇ ਖਿਆਲ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਉਜਾੜ ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਕੁ-ਰਸ ਹੀ ਕੁ-ਰਸ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਫੇਰ ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿਉਂ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਗਏ ? ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਕਬੀਰ ਜਹ ਜਹ ਹਉ ਫਿਰਿਓ ਕਉਤਕ ਠਾਓ ਠਾਇ ॥
ਇਕ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ ਊਜਰੁ ਮੇਰੈ ਭਾਂਇ ॥ ਪੰਨਾ - 1365

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਰਿੱਛ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਖੇੜਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਦਿਬ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਰਿੱਛ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫਸੀ ਇਕ ਸਿੱਖ ਰੂਹ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਜੋ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰਿੱਛ ਜੂਨੀ ਵਿਚ ਦੁਖ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਲੰਦਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵਿਖਾ। ਉਸ ਕਲੰਦਰ ਨੇ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਰਿੱਛ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਪਰ ਕੱਸ ਕੇ ਮੂਹਰੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਤਮਾਸ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਦੇ ਕਲੰਦਰ ਘੋਲ ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਗਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਰਿੱਛ ਕਲੰਦਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ

ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਰਿੱਛ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾ ਸੀ, ਕਲੰਦਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰ ਭਾਈ ਕੀਰਤੀਆ ਵੀ ਇਸ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਅਜੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਜੋ 10 ਤੋਂ 15 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਈ ਕੀਰਤੀਏ ਵਲ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਕੀਰਤੀਆ! ਤੂੰ ਨਾ ਹੱਸ, ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੱਸ ਲੈਣ ਦੇ।" ਕਈਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੌਤਕ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੇ ਘੋਲ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ, ਬਾਜਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਕੇ **adjust** ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਸਨ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮਸੰਦਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਜੋ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਜਾ ਦੇ ਧਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਨੁਕਸ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ -

ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੰਮ ਕਰੇਨ,
ਮਤ ਮਾਰਨ, ਹੱਡ ਗਾਲਣ, ਭਜਨ ਕਰਨ ਨ ਦੇਣ।

ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਭਾਈ ਕੀਰਤੀਏ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਰਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਰਹੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਿਖਿਆ ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਦੇਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਕੀਰਤੀਏ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੱਸਾਂ? ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀਰਤੀਆ! ਇਹ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਸੋਭਾ ਰਾਮ (ਗੁਰਦਾਸ) ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਭਾਈ। ਉਸਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਸੱਤਵੇਂ, ਅੱਠਵੇਂ, ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੰਡਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਐਨੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਥਾਂ ਨਾ ਪਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਤਮੋਗੁਣ ਜੂਨੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਰਿੱਛ ਦੀ ਜੂਨੀ ਭੋਗਣੀ ਪਈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹੋ ਫਲ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਂਦਰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਂਗਾ। ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਰਿੱਛ ਬਣਿਆਂ, ਮੈਂ ਬਾਂਦਰ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਲ ਆ ਗਈ। ਆਪ ਨੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਕੀਰਤੀਆ! ਸੇਵਾ, ਜੇ ਵਿਧੀ ਪੂਰਬਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਥਾਂ ਪਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ -

ਸਾ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਮਨੁ ਮੰਨੇ॥
ਜਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਮਨੁ ਮੰਨਿਆ ਤਾ ਪਾਪ ਕਸੰਮਲ ਭੰਨੇ॥

ਪੰਨਾ - 314

ਆਪਣੇ ਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਕਰਕੇ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸਫਲ ਹੋਇਆ

ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਹਸਤੀ ਸਿਰਿ ਜਿਉ ਅੰਕਸੁ ਹੈ ਅਹਰਣਿ ਜਿਉ ਸਿਰੁ ਦੇਇ॥
ਮਨੁ ਤਨੁ ਆਗੈ ਰਾਖਿ ਕੈ ਊਭੀ ਸੇਵ ਕਰੇਇ॥
ਇਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰੀਐ ਸਭੁ ਰਾਜੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਲੇਇ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝੀਐ ਜਾ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ॥ ਪੰਨਾ - 648

ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸੇਵਾ ਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਆ ਕਰਦੀ, ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਮੋ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਬਣੀ ਹੋਈ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਚੋਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਤੇ ਹੋਰ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਕੱਤਰ ਬਣ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਐਸੀ ਸੱਟ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਛੱਡ-ਛੱਡ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।) ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੇਵਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ ਹੈ -

ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਸੇਵਾ ਥਾਇ ਨ ਪਾਏ॥
ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਏ॥
ਸੋ ਤਪੁ ਪੂਰਾ ਸਾਈ ਸੇਵਾ ਜੋ ਹਰਿ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਭਾਣੀ ਹੇ॥
ਪੰਨਾ - 1070

ਸੇਵਾ ਉਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੰਦਰਲਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਜੋਤਿ ਜਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਸਦਾ ਹੀ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ -

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥
ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ॥ ਪੰਨਾ - 287

ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਧਸੰਗਤ ਜੀ! ਇਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਸੀ, ਉਹ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਿਚ ਐਨਾ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿੰਮਰਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਮੁਖ ਤੋਂ ਫਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਦਾਣੇ, ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਅੱਗਿਓਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਗੱਡਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ

ਜੀ ਦਾ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈ ਲਵਾਂ। ਇਹ ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਰਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਿਰਤੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਧੰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਧਿਆਨ ਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਰਨੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਅਭੇਦਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪੁਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰਸਨਾ ਦੇ ਉਪਰ ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਵਸਦਾ ਸੀ -

ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਬਸਹਿ ਸਾਧ ਕੀ ਰਸਨਾ॥ ਪੰਨਾ - 263

ਉਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਓ! ਮੇਰੇ ਬੈਲ ਗੱਡਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਰੁਕੇ ਨਹੀਂ; ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਗੱਡਾ ਖੱਡੇ ਵਿਚ ਗਿਰ ਕੇ ਪਾਸ ਮਾਰ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰਨਾ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਮੰਗ ਇਸ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਦਾਹੜਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਸਤਰ ਧੂੜ ਨਾਲ ਐਨੇ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਪਹਿਚਾਨਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਰਾਮ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਝ ਖਿਝ ਗਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੰਡਣ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਉਠ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਬੇਨਤੀ ਫੇਰ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਸੋਭਾ ਰਾਮ ਨੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰੇ ਬਚਨ ਬੋਲੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਓ ਰਿੱਛਾ! ਓ ਰਿੱਛਾ! ਕਿਉਂ ਛਲਾਂਗਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ? ਧੂਸ ਜਿਹੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਬੈਠ ਕੇ ਲਈਦਾ ਹੈ।" ਭਾਈ ਧੰਨੇ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ -

ਨਾਨਕ ਫਿਕਾ ਬੋਲੀਐ ਤਨੁ ਮਨੁ ਫਿਕਾ ਹੋਇ॥
ਫਿਕੋ ਫਿਕਾ ਸਦੀਐ ਫਿਕੇ ਫਿਕੀ ਸੋਇ॥
ਫਿਕਾ ਦਰਗਹ ਸਟੀਐ ਮੁਹਿ ਥੁਕਾ ਫਿਕੇ ਪਾਇ॥
ਫਿਕਾ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਪਾਣਾ ਲਹੈ ਸਜਾਇ॥ ਪੰਨਾ - 473

ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ -

ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ॥
ਹਿਆਉ ਨ ਕੈਹੀ ਠਾਹਿ ਮਾਣਕ ਸਭ ਅਮੋਲਵੇ॥ ਪੰਨਾ - 1384

ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਰ ਵਕਤ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿ ਕੇ ਤੇਰੀ ਰਸਨਾ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈ? ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਭਰੇ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖੇਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ **ਪਰ ਪਿਆਰਿਆ! ਤੂੰ ਰਿੱਛ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣੇਂਗਾ।** ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਅਮੋਘ ਬਾਣ ਚਲ ਗਿਆ। ਸੋਭਾ ਰਾਮ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਧੁਕ-ਧੁਕੀ ਲੱਗਣ ਲਗ ਗਈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਹਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸਚਮੁਚ ਰਿੱਛ ਹੀ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵਾਂ। ਬਾਰ-ਬਾਰ ਉਸਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਬਚਨ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਤੂੰ ਰਿੱਛ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣੇਂਗਾ। ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਥੋਂ ਅੱਜ ਇਕ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੰਡਦਿਆਂ ਕੁਝ ਫਿੱਕੇ ਬੋਲ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਿੱਛਾ! ਕਿਉਂ ਛਲਾਂਗਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਉਸਨੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗਿਆ ਇਕ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਬਚਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆ! ਤੂੰ ਰਿੱਛ ਦੀ ਜੂਨੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਪਵੇਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਧੰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਸੁਣਿਆ, ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਰਾਮ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਤੈਨੂੰ ਰਿੱਛ ਦੀ ਜੋਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਭੋਗਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਸੋਭਾ ਰਾਮ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਉਹ ਇਕ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੋਂ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੋ, ਆਪ ਉਸ ਦਾ ਬਚਨ ਬਦਲ ਦੇਵੋ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਸਿੱਖਾ! ਇਹ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੋਂ ਰੀਤ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੰਨਦਾ ਹੈ -

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭ ਮਾਨਹਿ ਓਇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ॥
ਤਿਨ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਜਿਨ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਚਰਣ ਪਰਾਤੇ॥
ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਹਰਿ ਸੰਤਾ ਜੇਵਡੁ ਨ ਕੋਈ॥
ਭਗਤਾ ਬਣਿ ਆਈ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਸਿਉ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਈ॥
ਪੰਨਾ - 748

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਖਸ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜੀ ਨੇ ਸੱਤਾ ਬਲਵੰਡਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਵਾਇਆ ਪਰ ਗੁਰੂ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਕਰਦਾ। ਸਿੱਖ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਹਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਤੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪੰਜਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕੁਝ ਮੰਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਮੰਦੀ ਪਰਾਲਬਧ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇੱਟਾਂ ਪਕਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਸਦਾ ਹੀ ਦਸਵੰਧ ਗੁਰੂ ਨਮਿਤ ਕੱਢਦਾ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਮੰਦ ਪਰਾਲਬਧ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਤੀਬਰ ਤਮ ਤਰ ਪਰਾਲਬਧ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਵੋ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਆਰਿਆ! ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਹੈ ਕਿ -

ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਜੇ ਕੋ ਮਾਗੈ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਗੈ॥
ਜੇ ਕੋ ਆਪੁਨਾ ਦੂਖੁ ਮਿਟਾਵੈ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਸਦ ਗਾਵੈ॥
ਜੇ ਕੋ ਅਪੁਨੀ ਸੋਭਾ ਲੋਰੈ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਇਹ ਹਉਮੈ ਛੋਰੈ॥
ਜੇ ਕੋ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੇ ਡਰੈ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੈ॥
ਜਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸ ਪਿਆਸਾ॥
ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੈ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸਾ॥ ਪੰਨਾ - 266

ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ, ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੁਲਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾ, ਫੇਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾ, ਤੇਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਵਾਸਤੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਅਭੇਦ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ! ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਬੇ-ਵਕਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਖਿਝ ਗਏ। ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵਰਤ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ, ਚੂਲਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਪ ਵਸਦੇ ਹੋਂ, ਸੰਗਤ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁੱਧੂ ਦੇ ਆਵੇ ਪੱਕ ਜਾਣ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੱਚੇ ਰਹਿਣਗੇ - ਕੱਚੇ ਰਹਿਣਗੇ - ਕੱਚੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਬੁੱਧੂ ਦੇ ਆਵੇ ਕੱਚੇ ਰਹਿਣਗੇ।" ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਆਵਾ ਪੱਕਣ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਪੂਰੀ ਵਿਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਟਾਂ ਪਿੱਲੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਵਾ ਪੱਕ ਜਾਵੇ, ਪੂਰੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਯਥਾਯੋਗ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਵਸਤਰ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ, ਆਪ ਦੇ ਬਚਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਵਾ ਕੱਚਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਸਿਖਾ! ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, "ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਕ ਲਟਬਉਰਾ ਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾਕੇ ਮਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਐਵੇਂ ਮਸਤਾਨੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਅਰਦਾਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਵਾ ਪੱਕਾ ਨਿਕਲੇ ਪਰ ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ, "ਕੱਚਾ ਨਿਕਲੇਗਾ-ਕੱਚਾ ਨਿਕਲੇਗਾ-ਕੱਚਾ ਨਿਕਲੇਗਾ।" ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰਸਿੱਖਾ! ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਭੇਦ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਵਾਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਬਚਨ ਮੇਰੇ ਹੀ ਬਚਨ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਨਿਹਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ -

ਮੇਰੀ ਬਾਂਧੀ ਭਗਤੁ ਛਡਾਵੈ ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ॥
ਏਕ ਸਮੇ ਮੋ ਕਉ ਗਹਿ ਬਾਂਧੈ ਤਉ ਫੁਨਿ ਮੋ ਪੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਇ॥

ਪੰਨਾ - 1253

ਅਭੇਦ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ

ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਉਸਦਾ ਬਚਨ ਤਾਂ ਨਿਹਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਤੇਰੀਆਂ ਪਿੱਲੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਵਿਕਣਗੀਆਂ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਦੇਖ, ਦਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਪਟ ਕਰਕੇ ਇਕ ਲੜਕੇ ਦੇ ਪੇਟ ਤੇ ਬਾਟੀ ਮੂਧੀ ਮਾਰ ਕੇ, ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪੁਆ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੇ ਕੀ ਔਲਾਦ ਹੋਵੇਗੀ? ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹਦੇ ਉਹ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਸਰਾਪ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੱਬ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖਾ! ਤੂੰ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਲਟ ਤੇਰੀ ਰਸਨਾ ਫਿਕਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਾਦਰ ਭਰੇ ਵਾਕ ਤੂੰ ਅਭੇਦ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਹੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਰਿੱਛ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ।

ਇਹ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਲੰਦਰ ਤੋਂ ਰਿੱਛ ਮੁੱਲ ਮੰਗਿਆ। ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਰਿੱਛ ਲੈ ਲਿਆ, ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੇਗ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਵੋ, ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੰਡੋ। ਗੁਰੂ ਮਾਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਉਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਕਿਣਕਾ ਮੁਖ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਉਸ ਰਿੱਛ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਸ਼ੀਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦੇ ਸਾਰ ਰਿੱਛ ਧੜੰਮ ਕਰਕੇ ਗਿਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਰਾਮ ਦੀ ਰੂਹ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾ ਦਿਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਿਆਰਿਓ! ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੋ ਆਦੇਸ਼ ਆਇਆ ਹੈ -

ਮੇਰੀ ਬਾਂਧੀ ਭਗਤੁ ਛਡਾਵੈ ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ॥
ਏਕ ਸਮੇ ਮੋ ਕਉ ਗਹਿ ਬਾਂਧੈ ਤਉ ਫੁਨਿ ਮੋ ਪੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਇ॥

ਪੰਨਾ - 1253

ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਦੇ ਮੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਜੋੜਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਸੋਹਣਾ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਮੋਹਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਰਾਏਪੁਰ ਰਾਣੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਕ ਬੈਰਾਗੀ ਸੰਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਾ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਾ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਸੁੱਚਾ ਜਲ ਲਿਆਉਣਾ, ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਵਾਉਣਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਣਾ, ਫੇਰ

ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ, ਸ੍ਰੋਦ ਦੇ ਨਾਲ ਭਜਨ ਗਾਉਣੇ ਅਤੇ ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ ਵੀ ਕਰਨੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਝ ਰਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਹ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਮਹਾਤਮਾ ਜੋ ਨੇੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਬਚਾਓ-ਬਚਾਓ-ਬਚਾਓ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, ਦੌੜ ਕੇ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਬੀਬੀਆਂ, ਦੋ ਮਰਦ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਡਾਕੂਆਂ ਨੇ ਘੇਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਡਾਕੂ ਦੌੜ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਏਪੁਰ ਰਾਣੀ ਵਲ ਆਇਆ, ਇਹ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਮੋਹਣਾ ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਜਲ ਲਈਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਛੇਤੀਂ ਪਿਲਾ ਦੇਵੋ, ਮੇਰਾ ਖ਼ੂਨ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਛੇਤੀਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ, ਕਿਸੇ ਵੈਦ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇਵੋ।" ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਸੁੱਚਮ ਵਿਚ ਐਨੇ ਮਸਤ ਸਨ ਕਿ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਾ ਪਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਠਾਕਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਮੁਖ 'ਚੋਂ ਬਚਨ ਨਿਕਲੇ ਨਾਲੇ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਰ ਉਸਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਾ ਪਿਲਾਉਣਾ; ਠਾਕਰ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ। ਇਹ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋਏ ਚਲੇ ਗਏ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵੈਦ ਲਿਆਂਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਏ। ਇਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪਿਆਸਾ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਅਨਿੰਨ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਹੂਲ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਡਾਕੂਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ। ਦਰਦ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਗਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਐਨੇ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪਿਲਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਸਪੂਤ ਜੂਝ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤੜਫ-ਤੜਫ ਕੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਤਿਹਾਇਆ ਹੀ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਐਨੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਬਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਥਾ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਗਿਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਮੋਹਣਾ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹਦਾ ਜੋ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ 'ਠਾਕਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਜੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ' ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ, ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਅੱਜ ਚਿੱਤ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ, ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਵਿਚ ਰਸ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਜੇ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਠਾਕਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਜੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ।'

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਾਉਂਟੇ ਦਾ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤਣ ਉਪਰੰਤ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਰਾਏਪੁਰ

ਰਾਣੀ ਆ ਕੇ ਰਾਣੀ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਦੋ ਦਿਨ ਠਹਿਰੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਹੁੰਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਮਨ ਇੱਛਤ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਮੋਹਣਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ ਤੇ ਉਸ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਈਏ ਜਿਸਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਤਿਹਾਇਆ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ। ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਪਰ ਹਰ ਵਾਰੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਰਾਏਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਹ ਦੂਰ ਸੜਕ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਘੋੜੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਵਹੀਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਜਿਉਂਦਾ ਠਾਕੁਰ ਇਹੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰਿਆ। ਅਖੀਰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚ ਕੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇਈਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੇਕ ਕੰਮਾਂ ਉਤੇ ਲਾ ਦਿਤੀ। ਆਪ ਸਿਰ ਪੈਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਦੇ ਮੁਖ ਮਾਲੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੁ-ਰੁੱਤੇ ਫੁੱਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਹੈ। ਅਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਦੇਵੋ। ਅਸੀਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਗ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਬਾਗ ਦੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਦੂਰ ਇਕ ਕੱਚਾ ਕੋਠਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਇਥੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਕਰੋ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਬਾਗ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਨੁਹਾਰ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਾਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬਾਗ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਸਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਨੰਦਨ ਬਾਗ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਂ। ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਮਿਹਨਤ ਮੇਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਏਪੁਰ ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਮੋਹਣਾ ਨਾਮ ਦਾ ਜੋੜਾ ਬਾਗ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਵਕਤ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਅਜਿਹੇ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਰੋਦ ਵਜਾ ਕੇ ਬੀਬੀ ਤੇ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦਰੱਖਤ, ਹਵਾ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਧਾਰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਸਮਾਂ ਲੰਘਣ ਦਾ ਕੁਝ ਭੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਕੀਰਤਨ ਪਿਛੋਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਹਲਕਾ-ਫੁਲਕਾ ਸਰੀਰ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਉਹ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਛਕਦੇ ਸਗਵਾਂ ਟੋਕਰੀਆਂ, ਪਟਾਰੀਆਂ, ਬੋਈਏ ਬਣਾ ਕੇ, ਵੇਚ ਕੇ, ਰਾਸ਼ਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ

ਹਨ। ਜੇ ਕਾਰਨ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਹਿਲਾ ਔਗੁਣ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਲਕ ਕਦੇ ਤਰੁੱਠ ਪਵੇ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਸ ਦੰਪਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਨ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਰੇ ਰਸੀਏ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਐਨਾ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਏਪੁਰ ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ, ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ, ਲਗਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ। ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਐਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਘਰ ਦੇ ਰੁਕਨ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲੀ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਰਹਿਣਾ ਸਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਸਵੱਛ ਅਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਹੈ। ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਝ ਨਾਲ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਜਦੋਂ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਐਉਂ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਮੁਦਤਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਵਲ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਐਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰੀ ਸੱਟ ਖਾ ਕੇ, ਇਹ ਵਿਯੋਗੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਮਨ ਦੇ ਅਤਿ ਗਰੀਬ ਹਨ। ਕੋਈ ਗਹਿਰੀ ਬਿਰਹੋਂ ਚੋਟ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਵਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਜੱਲ ਰਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲੰਮੇ ਹਉਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਵੀ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਅਣੀਆਲੇ ਤੀਰ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੀੜਾ, ਅੰਦਰ ਹੀ ਨੱਪੀ ਹੋਈ, ਕਿਸੇ ਦੁਰੇਡੀ ਆਸ ਦੀ ਝਲਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੁਭਾਗੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਇਸ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਰਾਤ ਲੰਘ ਚੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੋ-ਇਕ ਚੀਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸਰੋਦ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗੰਧਰਭ ਜੋੜਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਰਸਾਂ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਵੰਡਣ ਲਈ, ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦਾ ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਇਸ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਫਿਰ ਪੂਰਨ ਯੋਗੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ ਮਨ ਚਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਸ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ? ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਲਈ ਕਿ ਭਾਈ ਸੋਹਣਾ! ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਧਿਆਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਲਿਵਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚੌਗਿਰਦਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਆਭਾ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਖਿਆ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਛਮਾ-ਛਮ ਬਹਿ ਤੁਰੇ ਅਤੇ ਬੈਰਾਗ ਐਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਚਮੁੱਚ ਸਰੀਰ ਦਾ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਉਸ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ

ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਕੰਬ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਚੇ ਹਉਂਕੇ ਆ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਹੂਕ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿੰਨੀ ਮਾਨਸਕ ਪੀੜਾ ਮੇਰੀ ਇਸ ਪੁੱਛ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਿਆਰਿਆ! ਚਕੋਰ ਸਦਾ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਉਡੀਕ ਦਾ ਫਲ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਾਡਾ ਚੰਦਰਮਾ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਅਲੋਪ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੱਸ ਐਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਗੁਨਹਗਾਰ ਹੋਵੇ ਜਿਸਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰ ਵੱਲ ਟਿਕ-ਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਲੱਭ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਬਿਰਹੁ ਕੁਠਾ ਜੋੜਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਹੁ ਪੀੜਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਦਿਨ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਰਾਤ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਇਕ-ਇਕ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪਾਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘੋਰ ਤਪ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁੱਤਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਆਪ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੋਂ, ਘਟ-ਘਟ ਕੇ ਅੰਤਰ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਹੋਂ। ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਤਾਂ ਧੁਰ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ, ਛਮਾ-ਛਮ ਨੇਤਰਾਂ ਸਹਿਤ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਕ! 'ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਜੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ' ਵਿਚੋਂ 'ਨਹੀਂ' ਅੱਖਰ ਕੱਟ ਦੇਵੋ, ਅਸਾਡੀ ਭੁੱਲ ਨਾ ਵਿਚਾਰੋ। ਐਨੇ ਗੰਭੀਰ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਦੰਪਤੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਜੋੜਾ ਅਰਸ਼ੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਰਸ਼ੀ। ਇਸਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਣਦੇ ਹੋਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਲਪੱਗ ਜੀਵ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀ। ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰੀਤ ਹੰਝੂ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲ੍ਹਕ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੈਰਾਗ ਦੀ ਖਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਐਸੀ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੇ ਅਭੇਦ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਖੇਦ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਚਨ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਭੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖ ਦੇਵੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਂ, ਪਰ ਪਿਆਰਿਓ! ਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮੈਂ (ਮਾਤਾ) ਜੀਤੋ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ, ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਮੋਹਣਾ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਫੁਲਾਂ ਨੂੰ ਝੱਖੜਾਂ, ਕੱਕਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ-ਬਚਾਅ ਕੇ ਕੁ-ਰੁਤੇ ਫੁੱਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਕੀ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਕ-ਇਕ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਉਪਰ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਛਾਂ ਅਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਫੁੱਲਾਂ ਉਪਰ ਕਾਨ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਛੱਪਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਸੀਸ਼ੇ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਰਿਆਂ, ਠੰਢੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਚਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਅਤਿ ਦੀ ਸਰਦੀ ਵਿਚ ਜਾਗ ਕੇ, ਹਵਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਦੇਖ ਕੇ, ਹਵਾ ਨੂੰ ਨਿੱਘੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦਾ ਧੂਆਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਅੱਗ ਜਲਦੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਨਿੱਘ ਦੇਣ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਗਮਲੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਲਿਆ-ਲਿਆ ਰੱਖਣੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਠੰਢ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਰਖਸ਼ਿਤ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਟਿਕਾ ਦੇਣੇ। 'ਸੋਦਰ' ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੈਰਾਗਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਸਾਗ ਵਗੈਰਾ ਧਰ ਕੇ, ਮੱਕੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਬਣਾਉਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਬੱਚਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਮਾਇਆ ਭੇਜਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਬਚਦੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਘੀ ਆਦਿ ਰਾਸ਼ਨ ਲੈ ਆਉਣਾ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਤ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੱਪੜੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਜਾਣੇ, ਸੂਈ ਨਾਲ ਸਿਉਂ-ਸਿਉਂ ਕੇ ਪਾਉਣੇ। ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਪਾਟ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਸਤਾ ਕੱਪੜਾ ਲਿਆ ਕੇ, ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਾ ਲਿਵਾਸ ਹੱਥੀਂ ਸਿਉਂ ਕੇ ਬਣਾਉਣਾ ਪਰ ਕਮਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਐਨਾ ਫਬਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਸਸਤੇ ਕੱਪੜੇ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਨੂਰ ਝੜ-ਝੜ ਪੈਣਾ। ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਖਿਚਿਆ ਜਾਣਾ।

ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਬਚਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿਤੇ ਕਿ ਪਿਆਰਿਓ! ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਅਸਾਡੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਦੀਦਾਰੇ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਉਹ ਬਾਗ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਆਉਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਗੁੱਠ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੇ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੋਂ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਰੜਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਜੋ ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਭੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਂ। ਜੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿਸ਼ੰਗ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਜੇ ਪਿਆਰਿਓ ਨਾ ਭਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਵੀ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋਂ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਵਲੋਂ ਸਖਤ ਤੋਂ ਸਖਤ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁਕਮ ਜੋ ਬੇਚੈਨੀ, ਘਬਰਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਨ ਦੀ ਪੀੜਾ, ਅਸਹਿ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗ ਗਈ ਪਰ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਮੱਥੇ ਟੇਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋ ਆਈ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਤੁਹਾਡਾ ਅਹਿਸਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ

ਹੀ ਜੀਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਅਤਿ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਢਾਰਸ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਅਸਾਡੀ ਹੋਂਦ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮੰਨ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ। ਪਰ ਅਸਾਥੋਂ ਸੇਵਾ ਨਾ ਖੋਹਣੀ; ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਐਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਸੈਕਿੰਡ ਵੀ ਜਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਸਚਮੁੱਚ ਅਸਾਡੀ ਉਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਮੱਛੀ ਦੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।" ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਰ ਖੁਲ੍ਹ ਲੈ ਕੇ ਭੇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਿਆਰਿਓ! ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਸੁਣਦੇ-ਸੁਣਦੇ ਕਿਤੇ ਗਹਿਰੇ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਐਉਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕੰਧ ਹੋ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਸੁਜੱਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਲਈ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਹਾਨੀ ਤਰੱਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਉਚਾਈਆਂ ਉਪਰ ਲਹਿਲਹਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਪਿਆਰਿਓ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਐਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਹੁ ਫੁਟਾਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋਂ, ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਂ, ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਖੜੋਤਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਮਿਲਣੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਮੇਂ ਲੰਘਦੇ ਗਏ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਖਿੱਚਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਸੁਭਾਗ ਜੋੜੇ ਪਾਸ ਸ਼ਾਮਾਂ ਪਈਆਂ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ, ਬੈਠ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ 'ਸੋ ਦਰ' ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਸੁਣਦੇ। ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਤੋਂ ਬਿਰਹੋਂ ਭਿਜਿਆ ਸ਼ਬਦ ਨਾਦ ਸੁਣਦੇ। ਜਦੋਂ ਸਰੋਦ ਵਜਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਐਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜ-ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਇਸ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਦ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਠਹਿਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ। ਪੰਛੀ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਦਰਖਤ, ਬੂਟੇ, ਸਾਰੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਕਿਸੇ ਅਕਹਿ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ; ਸਮਾਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਾੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਦਾਲ ਭਾਜੀ ਉਬਲ-ਉਬਲ ਕੇ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲੀਨਤਾ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਾਧੀਆਂ, ਸਾ-ਵਿਕਲਪ ਤੇ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਲੰਘ ਕੇ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਜੁਦਾਇਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ, ਜਿਥੇ ਆਪੇ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਆਪੇ ਵਿਚ ਸੁਰਤਾਂ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਆ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਤਾ

ਜੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਯੋਗੀ ਸਨ ਹੀ, ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਮਾਇਕ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਚੇਤਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਾ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ? ਕਿਸੇ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਵਿਚੋਂ, ਕਿਸੇ ਕੁਰਾਨ, ਤੌਰੇਤ, ਅੰਜੀਲ, ਜੰਬੂਰ, ਬਾਈਬਲ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਨਿਰਸ਼ਬਦ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਅਨੁਭਵ ਰੂਪੀ ਗਰੁੜ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅਬੋਲ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦ ਮਾਇਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਕ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸੂਹਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸ਼ਬਦ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਅਸਾਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਸੋ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਸਹਿਤ ਇਸ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਅਤਿ ਉਚੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਮਾਂ ਕਾਫੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੇ ਅੰਗ-ਰਖਸ਼ਕ ਭੀ ਕੁਝ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਅਨਹਤ ਸੁੰਨ ਵਿਚੋਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ। ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੰਕੇ-ਸੰਸੇ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਮੋਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਸਵੇਰ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਫੁਲਾਂ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਹਰੇ ਵਿਚ ਗੁੰਦਣਾ ਕਿ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਟਿਕੀ ਦੀ ਟਿਕੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਹੱਪਣ ਤੇ ਸੋਹਝ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅਬੋਲ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਿਹਰਾ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਪਿਟਾਰੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਭੇਟਾ ਕਰਨਾ, ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲ ਜਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪਹਿਰਾਅ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਐਸੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਸਨ ਜੋ ਲੱਖ ਤਰਲਾ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ ਬੀਤ ਗਏ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਉਰਾਰ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਆ ਗਈ। ਇਧਰ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਉਣਾ; ਇਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਅਤਿ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਸੁਭਾਗ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਅੱਜ ਇਸ ਸੁਤੇ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਲਿਵ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਝਟਕਾ ਲੱਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਰੋਡੇ ਜਲਾਲੀ ਨਾਮ ਦੇ ਫਕੀਰ ਨੇ ਮੋਹਣਾ ਜੀ ਤੋਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਨਾ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਫਕੀਰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਮੋਹਣਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਡਾਡਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ, ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ, "ਹੇ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਅੱਗੇ ਤੇਰੇ ਇਕ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪਿਲਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਕਿ 'ਠਾਕੁਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਜੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ।' ਅੱਜ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਸੰਤਾਪ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਇਹ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੱਲ੍ਹ ਨਾ ਝੱਲਣਾ ਪਵੇ। ਜੇ ਫੁੱਲ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਲੂੰਧਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ!

ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਫਕੀਰ ਦੇ ਸਰਾਪ ਦਾ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ।" ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਪੁੱਜੀ ਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ ਬੇਟੀ! ਤੂੰ ਕਹਿ ਦੇ, ਇਹ ਬਾਗ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਇਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਦੋਏ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਫਕੀਰ ਸਾਂਈ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਫਕੀਰ ਸਾਂਈ! ਇਥੇ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਈਏ। ਅਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦੋ ਸਰੀਰ ਹਨ ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਮੰਗ, ਉਸ ਮਾਲਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਫਕੀਰ ਬੁਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੋਹਣਾ ਜੀ ਅਵੇਰ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਮੋਹਣਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫਕੀਰ ਐਸੀ ਬਾਤ ਕਹਿੰਦਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੁਣਨੀ ਕਠਿਨ ਸੀ। ਪਤੀ ਦੇਵ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਤਿ ਸੰਤਾਪੇ ਹੋਏ, ਬਿਰਹੁ ਦਾ ਘਾਉ ਖਾ ਕੇ ਪੀੜਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਜੋ ਕੁਛ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਅੰਦਰ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕੇ ਕਹਾਇਆ। ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਹਣਾ ਜੀ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਚੁੱਪ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਅੱਜ ਭਜਨ ਵਿਚ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਵੱਡੀ ਰਾਤ ਚੁੱਪ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੱਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਸ ਬਿਰਹੁ ਕੁੱਠੀ ਜੋੜੀ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਐਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਰਾਗ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਵਰਖਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਬੈਰਾਗ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ, ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸ ਦੀ ਛੋਹ ਬਹੁਤ ਪੀਡੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਹੋਣਗੇ, ਕੀ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੱਕ ਇਸੇ ਆਸ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣੇ ਪੈਣਗੇ ਜਾਂ ਇਸੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਣਗੇ? ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਬਿਰਹੁ ਦੀ ਪੀੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਠ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਤਿ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਭੇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਭ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਪਾਉਂਟੇ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਨੂੰ ਆ ਰਹੇ ਬੀਬੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕੂਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲਈ ਰਾਏਪੁਰ ਰਾਣੀ ਵੱਲ ਦੌੜਿਆ। ਇਹ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਸਵੱਛ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਭੰਗਣਾ ਪੈਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁੱਚਾ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਜਿਉਂਦੇ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪਿਲਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਵਾਕ ਨਿਕਲ ਗਏ ਕਿ ਜਿਸ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ

ਪੂਜਦੇ ਹੋ ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਛਾਣੋ। ਨਾਲੇ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਨਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪਿਲਾ ਕੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਡੋਲ੍ਹਣਾ ਫੱਬਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ-'ਠਾਕਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਜੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ', 'ਠਾਕਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਜੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ', 'ਠਾਕਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਜੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ'। ਦੋ ਅੱਖਰ ਮੈਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਵਾਕ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ - 'ਨਹੀਂ ਜੇ'। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦਾ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਬਚਾਅ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ; ਇਹ ਰੀਤ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ -

ਮੇਰੀ ਬਾਂਧੀ ਭਗਤੁ ਛਡਾਵੈ ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ॥
ਏਕ ਸਮੈ ਮੋ ਕਉ ਗਹਿ ਬਾਂਧੈ ਤਉ ਫੁਨਿ ਮੋ ਪੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਇ॥
ਪੰਨਾ - 1252

ਪਹਿਲੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਅਕਾਲ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਦਾ ਆਵਾ ਤਾਂ ਕੱਚਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਪੱਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਅ ਇੱਟਾਂ ਵਿਕ ਗਈਆਂ। ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਤਾਂ ਕਰਾ ਲਿਆ ਪਰ ਦਰਵਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਬਚਨ ਨਾ ਬਦਲਿਆ। ਸੋ ਇਹ ਇਕ ਦੀਵਾਰ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕੋਈ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪ੍ਰਮ ਆਪੇ ਵਿਚ ਉਰਾਰ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਣਗੇ, ਜਾਂ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਦੋ ਅੱਖਰ 'ਨਹੀਂ ਜੇ' ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਠਾਕੁਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵੇਗਾ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਆਸ ਦੀ ਡੋਰ ਤਾਂ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਅੱਜ ਰਾਤ ਜਦੋਂ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਮੋਹਣਾ ਫਕੀਰ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਰੋਡਾ ਜਲਾਲੀ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬਲੂੰਦਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਤੋੜ ਕੇ ਪਟਾਰੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਏਧਰ ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਪੈ ਰਹੀ ਗਾੜ੍ਹੀ ਧੁੰਦ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਕਿਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬਲੂੰਦਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਸੀਸ਼ੇ ਟੁੱਟੇ ਪਏ ਹਨ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਛਪਰੀਆਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਵੀ ਫੁੱਲ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਹਨਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੌਸਮ ਤੋਂ ਬਚਾਅ-ਬਚਾਅ ਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੋਤੀਆ ਤਰੁੰਡਿਆ-ਮਰੁੰਡਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਟਾਹਣੀਆਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਖੱਟੇ ਗੈਂਦੇ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਪਾਟ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਆਰੀ ਉਜਾੜ ਬਣ ਗਈ।

ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਲ ਦੇਖਿਆ। ਸੋਹਣਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਵਾਂਗੇ, ਹੁਣ ਅਸਾਡੇ ਜੀਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਦੋਨੋਂ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਕਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਰ ਗਏ। ਅਤਿ ਦੀ ਠੰਢ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਮੋਟੇ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਸਨ ਅਤਿ ਠੰਢੀ ਰਿਵੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੇਖਦੇ-ਵੇਖਦੇ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਗੰਮ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈਆਂ ਤੇ ਦੋ ਦੇਹ ਰੂਪ ਮੜੋਲੀਆਂ, ਪਾਣੀ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਕਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਅਗੰਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰੀਏ।

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਰੋਡਾ ਜਲਾਲੀ ਵਲੋਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਲਾਲੀਆ! ਤੂੰ ਜਲਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਪਾਖੰਡੀ ਹੈਂ, ਚੋਰ ਹੈਂ, ਇਹ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਤੜਫਦੇ ਦਿਲ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਐਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਤਖਤ ਤੋਂ ਉਠੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਵਲ ਨੂੰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਓਧਰੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਜੋ ਪੂਰਨ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਜੋ ਸਦਾ ਦਿਬ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਅਗੰਮੀ ਖਿੱਚ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਬਾਗ ਦੀ ਉਸ ਨੁਕਰ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਦੋ ਸਰੀਰ ਅੱਜ ਮਿਰਤਕ ਬਣੇ ਠੰਢੇ ਥਾਂ ਗਿਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਉਸੇ ਥਾਂ ਪੁਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰੀਆਂ ਦੋ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਥਾਂ ਸੰਗਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਠੰਢੀ ਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਗਿੱਲੀ ਕਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਲਾਡਲਿਆਂ ਦਾ ਸੀਸ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਸੀਸ ਉਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੇਟਿਓ! ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ, ਔਹ ਦੇਖੋ ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਮੁਕਤ ਆਤਮਾ, ਗੁਰੂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਆ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੇਰੇ ਵਾਕ ਵਿਚੋਂ 'ਨਹੀਂ ਜੇ' ਅੱਖਰ ਕੱਟ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਇਹ ਰੱਖ ਲਵੋ ਕਿ 'ਠਾਕੁਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਹੈ'। ਬਾਰ-ਬਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਸੁਣੋ, ਤੁਸੀਂ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਵੋ। ਅਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਸੁਣੋ! 'ਠਾਕੁਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਹੈ।' ਆਤਮਕ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿੱਘ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਵਿਛੜ ਚੁੱਕੀਆਂ ਜੀਵ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾ ਦਿਤਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੁਰਤ ਆਈ, ਅੱਖਾਂ ਉਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਸੀਸ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਝਾਲ ਨਾ ਝੱਲ ਸਕੇ, ਇਕ ਝਰਨਾਹਟ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਦੋਵੇਂ ਅਸ਼ਬਦ ਹੋ ਗਏ, ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਔੜ

ਰਹੇ। ਸੁਰਤ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਫੇਰ ਨੇਤਰ ਖੁਲ੍ਹੇ। ਕੀ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ, ਪੱਤੇ-ਪੱਤੇ ਵਿਚ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਕੋ ਠਾਕੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਉਹ ਸਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਾਤਸਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੇਟਿਓ! ਉਠੋ, ਕਰੋ ਦਰਸ਼ਨ ਜਿਉਂਦੇ ਠਾਕੁਰ ਦੇ, ਜੋ ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਦੋਨੋਂ ਉਠ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਅਸੀਂ ਕਿੱਡੇ ਨਿਕਾਰੇ ਤੇ ਨਿਕੰਮੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਘਰ ਆਵੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਵੀ ਨਾ ਵਿਛਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਸਫ ਉਤੇ ਭੁੰਜੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ। ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਿਨਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਉਸ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਇਹ ਮਿਲਣੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਰਤਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਕੇਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰਕੇ ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਕੋਈ ਅਕਹਿ ਰਸ ਤਾਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਡੂੰਘੇ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ 'ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ' ਦਾ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਝਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਘਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚੱਲੋ, ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਰਹੋ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿਤੇ। ਭਾਈ ਸੋਹਣਾ ਜੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਮੋਹਨਾ, ਮੋਹਨ ਕੌਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਉਚ ਦਰਜੇ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਕਰਕੇ 52 ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਮੋਹਨ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਸਿਖਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਐਉਂ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ।

ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ! ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹੋਂ, ਅਨੁਭਵ ਕਰੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪੁਸ਼ਤ-ਦਰ-ਪੁਸ਼ਤ ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਨਾ ਰੱਖੀ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਜਿਓਮੈਟਰੀ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਚਿਤਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਰਸ ਹੈ, ਨਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਖਿੱਚ ਹੈ; ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਾਡੀ ਅਧੂਰੀ

ਵਿਦਵਤਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਰਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੀ। ਛੱਡੋ ਇਹ ਝੂਠਾ ਗੁਮਾਨ; ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਵੋ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਸਮਝੋ, ਕੀ ਸੀ ?

ਆਤਮ ਰਸ ਜਿਹ ਜਾਨਹੀ ਸੋ ਹੈ ਖਾਲਸ ਦੇਵ।
ਪ੍ਰਭ ਮਹਿ ਮੋਹਿ ਮਹਿ ਤਾਸ ਮਹਿ ਰੰਚਕ ਨਾਹਨ ਭੇਵ।

(ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ)

ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਖਾਲਸਾ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ। ਹੰਗਤਾ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦੀਆਂ ਅੰਧਕਾਰੀ ਵਲਗਣਾਂ ਵਿਚ ਬਿੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਖਾਲਸਾ ਲਿਖ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ? ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਖਾਲਸਾ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਭੁੱਲੜ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਸੱਤਾ ਵੰਡ ਦੇਣੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ –

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਕੀ
ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ॥ ਪੰਨਾ – 306

ਉਸ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਆਈਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਛਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਹੇ ਪਿਤਾ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ, ਪਦਵੀਆਂ ਨੂੰ, ਵਡਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ 'ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪਦਵੀ' ਅਪਣਾਅ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪਾਖੰਡਮਈ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸਾਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ 'ਮੈਂ' ਤੇ 'ਮੇਰੀ' ਕਦੀ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਅਸਾਡੇ ਔਗੁਣਾਂ ਵਲ ਨਾ ਤੱਕੋ। ਸੋਝੀ ਬਖਸ਼ੋ, ਮਿਲਾਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਜਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹਨ। ਇਹੋ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਬਖਸ਼ੇ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੇਰਾ ਜੋ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅੱਜ ਅਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇ –

ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਇਆਲ।।
ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਨਕ ਭਏ ਨਿਹਾਲ।। ਪੰਨਾ – 275

ਵਿਸਾਖੀ

ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਰਾਮਾਤਿ

ਆਪਿ ਸਿਰਜਣਹਾਰੈ ਧਾਰਿਆ॥

ਦੂਰ ਪੂਰਬ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਉਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਯੋਧਾ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੁਰਯੋਧਨ, ਜ਼ਰਾਸਿੰਧ, ਸ਼ੁਸ਼ਪਾਲ ਆਦਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਖਾਸ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜੇ ਸਨ। ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜ ਉਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਦੁਰਯੋਧਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਹ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਲੈਣ ਲਈ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦੇ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਜਿਸਨੂੰ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਕਹਿ ਕੇ ਅੱਜ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲੜਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਸ਼ਤਰ ਅਤੇ ਅਸ਼ਤਰ ਵਰਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਦਾ ਇਥੋਂ ਤਕ ਅਸਰ ਪਿਆ ਕਿ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ 45 ਲੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 18 ਖੂਹਣੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਦਸ ਬੰਦੇ ਹੀ ਬਚੇ। ਦੁਰਯੋਧਨ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਾ, ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਪਾਂਡਵਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸਿਰਫ ਪੰਜੇ ਪਾਂਡਵ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮਹਾਂ ਕੋਪ ਤੋਂ ਬਚੇ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਧੱਕਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨ ਮਰਯਾਦਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਖੀਣ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਵਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਔਲਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਪੁੰਗਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਧਾਰਮਿਕ ਰਹੁਰੀਤਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਏ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਪਤਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਹੀ ਕੱਟੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਖਤਰੀ ਰਾਜੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਕੇਸਾਂ ਉਪਰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਤਾਜ ਰਖਦੇ ਸਨ ਪਰ ਕੇਸ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸ ਅਤੇ ਦਾੜ੍ਹਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਰਖਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਉਪਰ ਕੇਸ ਨੰਗੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਜਟਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੇਸ ਦਿਸਣ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਪਤਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਆਉਂਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬੁੱਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਅਵਿਅਕਤ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ

ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਕੇ ਅਕਰਤਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਤਿੰਨ ਦੇਵ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਇਕ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕ ਲਾਏ ਦੀਬਾਣੁ' ਵਾਲਾ ਆਖਿਆ ਗਿਆ, ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜੋ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਮਦਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮਨਾ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ ਪਰ 'ਮੁਕਤੀ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਿਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਂਘ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੁਪਰ ਐਨਰਜੀ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਲ੍ਹ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੰਮ ਸੀ, ਅਚਾਹ ਸੀ, ਅਛੋਹ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਦੇਵ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਨ। ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਲੋੜਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੇਵ ਵੀ ਵਧ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਰੁਣ ਦੇਵਤਾ ਸੀ, ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪਵਣ ਦੇਵਤਾ ਸੀ, ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਕੁਬੇਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਸੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਪਤਲੇ ਪੈਂਦੇ ਗਏ, ਬਹੁਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਕਾਡਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਭੂਤਾਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੇ, ਚੁੰਗਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿਤਾ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਗਿਆ, ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਮ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਚਾਰਵਾਕ ਵਰਗੇ ਨਾਸਤਕ ਧਰਮਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਸ਼ਾ ਨਸ਼ੇ ਖਾਣੇ, ਮਾਸ ਮੱਛੀ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮੈਥੁਨ (ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਭੋਗ) ਆਦਿ ਕੁਕਰਮ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਨਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੱਕ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਅਨਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਿਆ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਚੇਤਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਯਾਦ ਬਸਿਮ੍ਰਤ ਹੋ ਗਈ। ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਤਾ ਮਾਤਰ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ, ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ, ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪਸਰ ਗਈ। ਚੇਤਨ ਤਤ੍ਵ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਮਿਥੇ ਗਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹੀ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਸਤੋ, ਰਜੋ, ਤਮੋ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹਨ। ਚੇਤਨ ਦੀ ਸਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਹਰਕਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਿਵੇਂ ਚਮਕ ਪੱਥਰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿਲਜੁਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਜਗਤ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼ ਦਾ ਸਬੰਧ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਰਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਆਸ ਸਦਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ

ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਨਿਰਬਾਣ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੀ ਅਵਸਥਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ-ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕੀਤੀ ਪੁਕਾਰ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਆ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ। ਯਾਨਿ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਹੈਗੀ ਹੀ ਪਰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਜਾਣੂੰ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੰਘਿਆ।

ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਜੈਨ ਮਤ ਦੇ ਬਾਨੀ ਮਹਾਂਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਠਨ ਤਪਸਿਆਵਾਂ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ, ਕਿਸੇ ਨਿਰਬਾਣ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਜਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਾਲਦੇ ਹਨ, ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁੰਨ ਸਾਨ ਅਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਪਿਆਰਾਂ ਵਿਚ ਗੜੂੰਦ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਵਾਲੀ ਮੁਕਤ ਅਵਸਥਾ ਸੀ। ਇਸ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਜੀਵ, ਭਗਤੀ ਦੀ ਪਉੜੀ ਰਾਹੀਂ ਅਨੰਤ, ਅਨਾਦ, ਅਨਾਹਤ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਨਾਸਤਕ ਮਤਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਪਾਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਚ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਵੀ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਸਾਫ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰਖਦਿਆਂ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਧਰਮ, ਭਰਾਤਰੀ ਭਾਵ, ਪ੍ਰਸਪਰ ਰਵਾਦਾਰੀ, ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਪਿਆਰ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਧੇ-ਸਿੱਧੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕੱਟੜ ਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਜੰਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਇਕ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਾਹ ਦਰਸਾਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਪਿਛੋਂ ਆਏ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਨ ਖੁਆਰ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸਨ ਅਤੇ ਬੇਦਰਦੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪੁੰਨ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਉਚੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਥਿੜਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਧਰਮੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਰਾਜਸੀ ਕਾਲ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 1000 ਤੋਂ 1526 ਈ. ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਤੁਫਾਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ ਉਸ ਮਕਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਧ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਝੱਖੜ ਮਕਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ

ਗਏ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚਾ ਕੇ ਬੇ-ਵਿਉਂਤੀ ਕਰਕੇ ਖਿੰਡਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਣ। ਤੁਫਾਨ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਗਿਰ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਜੜੇ ਥੇਹ ਵਾਂਗੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਝੱਖੜਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਸਲਾਮੀ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਮੋਢੀ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਰਾਜਸੀ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਲਪਤਗੀਨ ਅਤੇ ਸਬੁਕਤਦੀਨ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਖੇਰੂੰ-ਖੇਰੂੰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਮਹਿਮੂਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਕਾਲ 999-1030 ਈ. ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਤੇ 17 ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਮਾਰ ਕਾਨੌਜ, ਕਾਲੰਜਰ ਜਾਂ ਰੰਥਮਬੋਰ ਉਤੇ ਪਈ। ਮਹਿਮੂਦ ਦਾ ਇਕ ਹਮਲਾ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੰਦਰ ਸੋਮਨਾਥ ਉਪਰ ਹੋਇਆ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਬਲ ਸੀ ਉਥੋਂ ਹਟ ਕੇ ਉਦਭੰਡ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਇਥੋਂ ਵੀ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੰਦਨਾਂ ਵਿਚ ਧਕੇਲ ਦਿਤਾ। ਅਖੀਰ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਹਿੰਦ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਜੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਮਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਗਜ਼ਨਵੀਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਘਟਣ ਨਾਲ ਗੌਰੀ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਥਾਂ ਮੱਲ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੈਰ ਜਮਾ ਲਏ। ਸਹਾਬ-ਉਦ-ਦੀਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤੁਰਕੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇਜ਼ ਖਾਨ ਵਰਗੇ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚੋਂ ਉਠੇ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕਾਗਾਂ ਵਾਂਗ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਫੈਲ ਗਏ। ਰੂਸ, ਇਰਾਨ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਸਭਨਾਂ ਦੇਸਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੀਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਡ ਗਈ। ਚੰਗੇਜ਼ ਖਾਨ ਜਲਾਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕਰਦਾ ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ 300 ਸਾਲ ਤਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਉਜਾੜਾਂ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਮਹੌਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਤੈਮੂਰ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੈਮੂਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੁਣ ਕੇ ਲੂ ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਾਜਸੀ ਉਥੱਲ-ਪੁਥੱਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੰਤਾਪ ਝਲਣਾ ਪਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਾਬਲ ਵਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਕ ਸੈਨਿਕ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਸੱਟ ਮਾਰੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੁਲਤਾਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸੀ ਮੁਲਤਾਨ, ਦੀਪਾਲਪੁਰ, ਲਾਹੌਰ, ਜਲੰਧਰ, ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਸਮਾਣਾ ਆਦਿ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹਾਕਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਰਾਜਸੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਤਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉਪਰ ਹਮਲਾਵਰ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੀ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਡਿਆਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫਰ ਅਤੇ ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ

ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ, ਵਣਜ ਵਪਾਰ, ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਆਦਿਕ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੁੱਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਤ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਜੈ ਪਾਲ ਨੇ ਮਹਿਮੂਦ ਸਬੁਕਤਗੀਨ ਤੋਂ ਵੀ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਉਤਰਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਰਾਜਾ ਅਨੰਦਪਾਲ ਨੇ ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਘ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਪਾਲ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਾਨ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਡਟ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲੜੇ ਸਨ। 1521 ਵਿਚ ਬਾਬਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੈਦਪੁਰ (ਏਮਨਾਬਾਦ) ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਤਕਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ –

ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੁ ਡਰਾਇਆ॥
ਆਪੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਈ ਕਰਤਾ ਜਮੁ ਕਰਿ ਮੁਗਲੁ ਚੜਾਇਆ॥
ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕਰਲਾਣੇ ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦੁ ਨ ਆਇਆ॥
ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਸੋਈ॥
ਜੇ ਸਕਤਾ ਸਕਤੇ ਕਉ ਮਾਰੇ ਤਾ ਮਨਿ ਰੋਸੁ ਨ ਹੋਈ॥
ਸਕਤਾ ਸੀਹੁ ਮਾਰੇ ਪੈ ਵਗੈ ਖਸਮੈ ਸਾ ਪੁਰਸਾਈ॥
ਰਤਨ ਵਿਗਾੜਿ ਵਿਗੋਏ ਕੁਤੀ ਮੁਇਆ ਸਾਰ ਨ ਕਾਈ॥
ਆਪੇ ਜੋੜਿ ਵਿਛੋੜੇ ਆਪੇ ਵੇਖੁ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ॥
ਜੇ ਕੋ ਨਾਉ ਧਰਾਏ ਵਡਾ ਸਾਦ ਕਰੇ ਮਨਿ ਭਾਣੇ॥
ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ॥
ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵੈ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ॥

ਪੰਨਾ – 360

ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਂਈਆਂ ਦੇ ਵਗ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ। ਮਾਨਸਕ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ –

ਸਰਮ ਧਰਮ ਕਾ ਡੇਰਾ ਦੂਰਿ॥ ਨਾਨਕ ਕੂੜੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ॥
ਮਥੈ ਟਿਕਾ ਤੇੜਿ ਧੋਤੀ ਕਖਾਈ॥ ਹਥਿ ਛੁਰੀ ਜਗਤ ਕਾਸਾਈ॥
ਨੀਲ ਵਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰਿ ਹੋਵਹਿ ਪਰਵਾਣੁ॥ ਮਲੇਛ ਧਾਨੁ ਲੇ ਪੂਜਹਿ ਪੁਰਾਣੁ॥
ਅਭਾਖਿਆ ਕਾ ਕੁਠਾ ਬਕਰਾ ਖਾਣਾ॥ ਚਉਕੇ ਉਪਰਿ ਕਿਸੈ ਨ ਜਾਣਾ॥

ਪੰਨਾ – 472

ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ, ਸ੍ਵੈਮਾਨ ਅਤੇ ਅਣਖ ਵਰਗਾ ਅਨਮੁੱਲਾ ਗੁਣ ਆਪਣੇ

ਵਿਚੋਂ ਗੁਆ ਕੇ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਤਨ ਅਚਾਨਕ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਗਿਰਾਵਟ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰਸ਼ ਵਰਧਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਕੱਟੜਤਾ, ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੇਲ ਜੋਲ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਤੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦਾ ਪਸਾਰਾ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਕਰੜਾ ਜਾਲ ਜੋ ਪ੍ਰੋਹਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੇ ਪਸਾਰਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਸੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਮਾਣੀ ਨਿਤਾਣੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਸੀ -

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥
ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ॥ ਆਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ॥
ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ॥ ਪੰਨਾ - 145

ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਟੋਲਿਆਂ ਨੇ ਗੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ- ਜਜ਼ੀਏ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਟੈਕਸ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਫੌਜੀ ਛਾਉਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਘੇਰੀਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਰਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੁੱਟ ਕਸੁੱਟ ਦੀ ਕੋਈ ਫਰਿਆਦ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਤੇ ਜਜ਼ੀਆ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਉਪਰ ਆਏ ਖਰਚ ਪੂਰੇ ਕਰੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਉਚ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਦੀ ਗੈਰ ਮੁਸਲਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਗਭੱਗ ਸਾਰੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਜਨਤਾ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿਚੋਂ ਅਣਖ, ਸ੍ਵੈਮਾਨ, ਸ੍ਵੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੂ ਕਬੀਲੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿਆਲ, ਸਰਹੰਗ ਵਾਲੀਏ, ਬਾਹਲੀਏ, ਬਕਨ, ਹਕਨ, ਖੋਖਰ, ਢੂਢੀ, ਟਿਵਾਏ, ਖਰਲ ਤੇ ਮਰਲ, ਭੱਟੀ ਆਦਿ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਅਲਾਉਦੀਨ ਵਰਗੇ ਸੁਲਤਾਨ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਢਾਹ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਬੁੱਤ ਤੋੜ ਦਿਤੇ। ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲ ਲਈ ਵੱਟੇ ਬਣਾ ਕੇ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਕੜੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਨਸਾਂ ਤੋਲਣ ਲਈ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਆਗੂ ਸਿੱਧਾਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਲਾਉਂਦੇ

ਸਨ ਜਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਬਣਾ-ਬਣਾ ਕੇ ਧੂਣੀਆਂ ਰਮਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਜੁੰਡਲੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਸਗਮਾਂ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਉਪਰ ਕਿੰਤੂ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ-

ਜੋਗੁ ਨ ਖਿੰਥਾ ਜੋਗੁ ਨ ਡੰਡੈ ਜੋਗੁ ਨ ਭਸਮ ਚੜਾਈਐ॥
ਜੋਗੁ ਨ ਮੁੰਦੀ ਮੂੰਡਿ ਮੁਡਾਇਐ ਜੋਗੁ ਨ ਸਿੰਙੀ ਵਾਈਐ॥
ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ॥

ਪੰਨਾ - 730

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਧੋਗਤੀ ਵਿਚ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਾਤ ਪਾਤ, ਊਚ ਨੀਚ, ਛੂਤ-ਅਛੂਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਖੇਵੇਂ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਲੋਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ, ਜਾਦੂ ਟੂਣਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਗਨ-ਅਪਸ਼ਗਨ ਪੁਛਦੇ ਅਤੇ ਟੂਣੇ-ਟਾਮਣ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਦੀ ਆਸ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਲਹੂ ਰੁਕ-ਰੁਕ ਕੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਾਜ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਲੰਮਾ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਕੋਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਵੈਮਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਛਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਉਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ੀ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰ (ਪੈਗਾਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਮੰਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਸ਼ਚੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਾਏਦਾਨ ਸਨ। ਇਧਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੂਫੀ ਮਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪੀਰ ਸੰਸਾਰ ਮੰਚ ਉਪਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਖਿੱਚਾਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਵਰਗੇ ਸੂਫੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਥਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣੀ ਉਸ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਦਿਆਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਗਰਕ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪਤਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰਸ਼ ਵਰਧਨ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ, ਕਰਮਕਾਂਡ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ਬਲ ਦਿਤਾ ਜਿਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦੱਖਣ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਇਕ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਨਿਰਾਰਥਕ ਰਿਵਾਜਾਂ, ਵਹਿਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ

ਆਪਣਾ ਹਿਤ ਸੀ ਯਾਨਿ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਆਪਣੀ ਸਦਾ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਈ, ਸਾਹਸਹੀਣੀ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਾਲ ਲਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਿੰਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਖੂੰਹਦੀ ਕਸਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਰੜੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਨਣ, ਫਸਲਾਂ ਬੀਜਣ, ਫਸਲਾਂ ਕੱਟਣ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਥਿਤਾਂ, ਵਾਰਾਂ ਪੁਛਣ ਅਤੇ ਕੰਮ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕਰਨ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਉਚੀਆਂ-ਨੀਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ, ਦੇਸ਼ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵਿਆਹ ਬਿਲਕੁਲ ਓਪਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਕ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਓਪਰੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਤਾ ਗਿਣੀ ਗਈ। ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਸੀ। ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕਈ-ਕਈ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਸਤੀ ਦਾ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਵਿਧਵਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੰਦੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਲੰਘਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਬਨ ਬਤੂਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਸਤੀ ਦੇਖੀ, ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਉਸਦੀ ਖਾਤਰ ਹੋਈ। ਬੇਅੰਤ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਆਉਂਦੀਆਂ ਫਿਰ ਸਤੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਜਾ ਕੇ, ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ, ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦਿਆਂ, ਚਿਖਾ ਵਲ ਲਿਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭਰਾਤਾ, ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀਂ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਈਂ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਹਾਂ, ਮੈਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੀ।" ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਜਲੂਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚਬੂਤਰਿਆਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਗਈਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਇਕ ਮੋਟਾ ਅਣਸੀਤਾ ਕੱਪੜਾ ਆਪਣੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟ ਲਿਆ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਕੁੰਡ ਕੋਲ ਇਕ ਟੋਏ ਵਿਚ ਅੱਗ ਬਾਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਜੂਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਲਾਂ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। 15 ਬੰਦੇ ਲੱਕੜਾਂ ਲਈਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਸ ਹੋਰ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ ਬਾਂਸ ਲਈਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ, ਢੋਲ ਵਜਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਂਸਾਂ ਨਾਲ ਦਬਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਿਲ ਨਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਘੋੜੇ ਉਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪੈਣਾ ਸੀ ਜੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਛਿੜਕਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਹੋਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਆਈ। ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਲਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਤੀਵਰਤਾ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੌਹਰ ਦੀ ਰਸਮ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਜ੍ਵਲਤ ਕਰਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਥੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਧਨ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਹਿਮੂਦ ਵਗੈਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੁੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਥਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ 70 ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਲੁੱਟਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲੰਮੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਦ੍ਵੈਤ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਮੱਠਾਂ, ਮੁਕਾਮਾਂ, ਤਕੀਆਂ, ਮਸਜਿਦਾਂ, ਮੰਦਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਿਣਾਵਣੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਲਾਲਾ ਦੌਲਤ ਰਾਏ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ। ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਦਾਸ-ਦਾਸੀਆਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਖੋਹ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਭੈੜਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰ ਧੀ, ਪੁਤਰ ਵੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਮਨ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਚਿੱਟੀ ਪਗੜੀ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕਦੇ ਸੀ ਲਾਲ ਪਗੜੀ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਬਾਗ, ਘਰ, ਸਾਮਾਨ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਦੇਖਦੇ ਤਾਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੁੰਦਰ ਬਹੂ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇਖਦੇ ਤਾਂ ਸੜਵਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੰਦਰ ਤੇ ਸ਼ਿਵਾਲੇ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੰਡ ਆਮ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਦੰਡ ਸਹੋ। ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਹਕੀਮ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੜਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦਾ ਮਾਹਰ ਸੀ। ਨਵਾਬ ਸ਼ਤਰੰਜ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਿਆ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਜਿਤ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਪਰ ਜਜ਼ੀਆ ਆਮ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

('ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਪੰਨਾ 31)

ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਰਕੇ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਸਹਿ ਕੇ ਸਿਰਮੌਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਗੇ ਅਝੱਕ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮਾਨਵੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਬਲਿਦਾਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੱਤ

ਅੱਠ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਨਿਘਰਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਅਨੇਕ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਕੀਤੇ। ਕਈ ਜੁੱਧ ਅਨੁਆਈ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਨੇ ਪਏ ਪਰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਤਿ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਸੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਗਠਨ ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਗੁਣ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ, ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋਚਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋਵੇ-

ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਮੁਖਿ ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥
ਅਵਰੁ ਨ ਪੇਖੈ ਏਕਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਇਹ ਲਛਣ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ॥ ਪੰਨਾ - 272

ਆਤਮ ਰਸ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੂੰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਜੋਤ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਕਾਂਡਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ, ਤੀਰਥਾਂ, ਬਰਤਾਂ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ, ਮਸਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਜੋਤ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤ ਹੈ।
ਨਾ ਘਾਟ ਹੈ ਨਾ ਬਾਢ ਹੈ ਨਾ ਬਾਢ ਘਾਟ ਹੋਤ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਆਦਰਸ਼ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦਇਆ, ਖਿਮਾ, ਧੀਰਜ, ਅਹਿੰਸਾ, ਸੰਤੋਖ, ਸੌਚ, ਸ਼ੀਲ, ਸੇਵਾ, ਦਾਨ ਅਤੇ ਮਿੱਠ ਬੋਲਾ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਅਨਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ, ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪਰੋਤਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੈਰਾਗ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੁਖ ਕਰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਆਦਰਸ਼ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਦੇਵੇ, ਭੈ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਤਵ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ, ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦੁਖਾਂ-ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸਹਿਤ ਸਹਿਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਜਨਤਾ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਤਤਪਰ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ,

ਅਜਿਹਾ ਖਾਲਸਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ 1699 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਬਉਲੀ ਦਾ ਕੜ ਟੁੱਟਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲ ਬਉਲੀ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਸਨ, ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੁਪਰ ਮਨੁੱਖ (ਖਾਲਸਾ) ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਯੱਗ ਵਿਚ ਬਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸੀਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਅਰਪਣ ਕਰੇ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਜੀ ਲਹੌਰ ਵਾਸੀ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਅਰਪਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ, ਮੇਰਾ ਮਨ, ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ, ਮੇਰੀ ਹੰਗਤਾ ਕੇਵਲ ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਤੁਹਾਡੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਰਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਆਪ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ॥
ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ॥ ਪੰਨਾ - 1375

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਅਤੇ ਸੀਸ ਤਨ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਕ ਸੀਸ ਦੀ ਹੋਰ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਫੇਰ ਕੜਕਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਸੀਸ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਾਈ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਵਾਸੀ, ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ!

ਕਬੀਰ ਮੁਹਿ ਮਰਨੈ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ ਮਰਉ ਤ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਆਰ॥
ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ ਪਰਾ ਹਮਾਰੈ ਬਾਰ॥ ਪੰਨਾ - 1367

ਮੈ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ॥ ਪੰਨਾ - 827

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੋ। ਤੀਜੀ ਮੰਗ ਉਪਰ ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ, ਚੌਥੀ ਮੰਗ ਤੇ ਮੋਹਕਮ ਚੰਦ, ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਪੰਜ ਸੀਸ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਛੇਵੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਨ ਭਿਆਨਕ ਕਸਵੱਟੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਏ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਮਤ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਮਤ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀਸ ਉਤਾਰ ਕੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਐਸੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਮੁਰਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਜੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਨੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਦੇ ਵਿਸਾਖੀ ਅੰਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ ਉਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਆਪਣੇ ਦਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਨਾਲ ਧੜਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਆਦੇਸ਼ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਸਤ ਕਮਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਛਕਾਇਆ, ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੀਕਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਪੁਜਣ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸਾਰੇ ਭੇਤ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਮਹੇਸੁਰ॥
ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥ ਪੰਨਾ – 273

ਹਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਈ ਏਕ ਹੈ, ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ॥
ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉ, ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੈ ਸਮਾਹਿ॥
ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ

ਸੰਤ ਅਨੰਤਹਿ ਅੰਤਰੁ ਨਾਹੀ।। ਪੰਨਾ – 486

ਸੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਦਇਆ ਚੰਦ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਖਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਧਰਮ ਚੰਦ, ਦਿੱਲੀ ਜੋ ਜਾਤ ਦੇ ਜੱਟ ਸਨ, ਨੂੰ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਬਣਾਇਆ; ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ, ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਜੋ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਉੜੀਸਾ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਨੂੰ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ; ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਚੰਦ ਗੁਜਰਾਤ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਜੋ 1100 ਮੀਲ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਮੈਸੂਰ ਜੋ 1000 ਮੀਲ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਕੱਟ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਜਾਣਨਾ, ਇਹ ਪੰਜੇ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ –

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਰੂਪ ਹੈ ਖ਼ਾਸ॥ ਖ਼ਾਲਸੇ ਮਹਿ ਹੌਂ ਕਰੌਂ ਨਿਵਾਸ॥
ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਆਪ

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਉਂ ਛਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਆਪ ਸਮਰੱਥ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਟ ਦੇ ਆਪ ਹੀ ਪਾਤਰ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ-

ਹਰਿ ਸਚੇ ਤਖਤ ਰਚਾਇਆ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਾ।
ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚਿ ਸਿਧਾਂ ਖੇਲਾ।
ਗੁਰੁ ਸਿਮਰ ਮਨਾਈ ਕਾਲਕਾ ਖੰਡੇ ਕੀ ਵੇਲਾ।
ਪੀਵਹੁ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡਧਾਰ ਹੁਇ ਜਨਮ ਸੁਹੇਲਾ।
ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਕੀਨੀ ਖਾਲਸਾ ਮਨਮੁਖੀ ਦੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 41/1

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ-

ਰਹਿਤ ਪਿਆਰੀ ਮੁਝ ਕਉ, ਸਿਖ ਪਿਆਰਾ ਨਾਹਿ।

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਅਤੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ

ਰਹਿਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ। ਓਹੁ ਠਾਕੁਰੁ ਮੈ ਉਸ ਕਾ ਚੇਰਾ।
ਰਹਿਤ ਬਿਨਾਂ ਨਹਿ ਸਿਖ ਕਹਾਵੈ। ਰਹਿਤ ਬਿਨਾਂ ਦਰ ਚੋਟਾਂ ਖਾਵੈ।
ਰਹਿਤ ਬਿਨ ਸੁਖ ਕਬਹੁੰ ਨ ਲਹੇ। ਤਾਂ ਤੇ ਰਹਿਤ ਸੁ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਰਹੈ।

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨ ਸੁਖ ਭਰੀ ਲੀਨਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚੋਂ ਦੇਹਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਅਜ ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਵੰਡਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੰਮ, ਨਾਮ ਦੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰਖਦੇ ਹੋਂ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ-

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸ੍ਵਜਨ ਪ੍ਰਵਾਰਾ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਕਰਤ ਉਧਾਰਾ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਪਿੰਡ ਪਰਾਨ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਕੀ ਜਾਨ॥
ਮਾਨ ਮਹਤ ਮੇਰੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਹੀ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸ੍ਵਾਰਥ ਸਹੀ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਕਰੇ ਨਿਰਬਾਹ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਦੇਹ ਅਰ ਸਾਹ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਧਰਮ ਅਰ ਕਰਮ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਭੇਦ ਨਿਜ ਮਰਮ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸੱਜਨ ਸੂਰਾ॥

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਬੁਧ ਅਰ ਗਿਆਨ॥ ਖ਼ਾਲਸੇ ਕਾ ਹੋ ਧਰੋ ਧਿਆਨ॥
ਉਪਮਾ ਖ਼ਾਲਸੇ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ॥ ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਪਾਰ ਨਹਿ ਲਹੀ॥
ਸੇਸ ਰਸਨ ਸਾਰਦ ਸੀ ਬੁੱਧ॥ ਤਦਪ ਨ ਉਪਮਾ ਬਰਨਤ ਸੁਧ॥
ਯਾ ਮੈ ਰੰਚ ਨ ਮਿਥਿਆ ਭਾਖੀ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਾਖੀ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ-

ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ, ਏਕ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ॥
ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੈ, ਬ੍ਰਤ ਗੋਰ ਮੜੀ ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ॥
ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਦਇਆ ਤਪ ਸੰਜਮ, ਏਕ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਏਕ ਪਛਾਨੈ॥
ਪੂਰਨ ਜੋਤ ਜਗੈ ਘਟ ਮੈ, ਤਬ ਖ਼ਾਲਸ ਤਾਹਿ ਨਖ਼ਾਲਸ ਜਾਨੈ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਲਈ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜੋ ਭਰਮ ਤੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਰੂਹਾਨੀ ਸਤ੍ਹਾ ਇਸ ਵਿਚ ਭਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਖਾਲਸਾ ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਭਰਮਾਂ ਭੇਖਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਭਰਮ ਭੇਖ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾਪਣ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ, ਮੁੜ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇਗਾ, ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਇਸ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਤੇਜ ਖੋਹ ਲਵਾਂਗਾ -

ਖ਼ਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ॥
ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਕੀ ਮੌਜ॥
ਜਬ ਲਗ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ॥
ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਉ ਮੈਂ ਸਾਰਾ॥
ਜਬ ਇਹ ਗਹੈ ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ॥
ਮੈਂ ਨ ਕਰੋਂ ਇਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ॥ **ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ**

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ! ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੰਗਤਾ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਤਮ ਰਸੀਆ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇਗਾ ਇਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਆਤਮ ਰਸ ਜਿਹ ਜਾਨਹੀ, ਸੋ ਹੈ ਖ਼ਾਲਸ ਦੇਵ॥
ਪ੍ਰਭ ਮਹਿ, ਮੋ ਮਹਿ, ਤਾਸ ਮਹਿ, ਰੰਚਕ ਨਾਹਨ ਭੇਵ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਇਸ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਖਾਲਸਾ (**Super man**) ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਮੰਚ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਜਿਸਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਪਾਸ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦਾਨ ਦੇਣਾ, ਦਾਨ ਲੈਣਾ, ਜਗ ਕਰਨਾ, ਜਗ ਕਰਾਉਣਾ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣੀ; ਇਹ ਛੇ ਕਰਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖਤਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਰੋਆ ਰੱਖਣਾ, ਤਪ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਅਸਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਜਰ ਅਸਤਰ, ਇੰਦਰ ਅਸਤਰ, ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਤਰ, ਅਗਨ ਅਸਤਰ, ਵਰੁਣ ਅਸਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਅਸਤਰ ਮੰਤ੍ਰ ਬਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਤਰਾਂ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਦੇ ਐਟਮ ਬੰਬਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਇਸ ਇਕੋ ਦਾ ਅਸਰ ਦਸ-ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੁਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਇਕੋ ਅਸਤਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਾਣਾਂ ਵਿਚ ਚਲ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਦਿਆ ਸੀ ਜੋ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲ ਗੋਲੇ-ਗੋਲੀਆਂ, ਬੰਬ, ਐਟਮ ਬੰਬ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਭੈ ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ। ਖਤਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਵਰਗ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਅੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਅਨੁਪਾਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਖਤਰੀ ਦਾ ਧਰਮ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਅਹੂਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਚੇ ਸਵਰਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਮੰਨੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਸ਼ ਵਰਣ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਦੇ ਸਨ, ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮਾਲ ਵੇਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਧਨ ਕਮਾ ਕੇ ਟੈਕਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਭਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਖਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਰਾਹੀਂ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨੀਯਤ ਹਿੱਸਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਜਕੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਸਹੀਣ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਵਰਗ ਹਰ ਨਵੀਂ ਸੇਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਤੋਂ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਖੇਤੀ ਬੀਜਣ ਲਈ, ਵਪਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ, ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੀ ਲਈ, ਸਫਰ ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਿਆਹ ਦੇ

ਸਬੰਧ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਲਈ, ਨਵੇਂ ਵਸਤਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ, ਪਸ਼ੂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ, ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਨਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਅਗਵਾਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਤੋਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਗਨ-ਅਪਸ਼ਗਨ, ਥਿਤ, ਵਾਰ, ਮਹੀਨੇ, ਰੁਤਾਂ ਗ੍ਰਹਿਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਸੋਧ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸੁਆਸ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਚਿਆ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ ਨਾਸਕਾ ਰਾਹੀਂ ਸੁਆਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ਼ੂਦਰ ਵਰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮੀ ਬਣ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਤਰਸ ਉਪਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਦਿਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਣ ਤੋਂ ਭਿੱਟ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਉਹ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਤੇ ਭਿੱਟ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮੱਥੇ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ, ਪੂਜਾ, ਪਾਠ, ਮੰਦਰ, ਮੱਠ ਜਾਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਭੁਲ-ਭੁਲੇਖੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੂਦਰ ਤੋਂ ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਕੱਟ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਖੁਦ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਸੰਬਕ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਮਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁੰਬਕ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਬੱਧ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਅਛੂਤ ਵਰਗ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮੈਲਾ ਅੰਗ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਗ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਵਿਦਿਆਲਾ, ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਦਾ ਸਕੂਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੂਦਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਨਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋਈਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਕਰਕੇ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਹਨ। ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਾਲਮੀਕ (ਚੰਡਾਲ) ਨੇ ਭਜਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪਦਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਜੋ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਰਿਸ਼ੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਯੱਗ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਤੇ ਅਤੇ ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਚੁਕੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਡਵਾਂ ਦੇ ਯੱਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘੰਟਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਜਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਯੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕੀਤਾ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਖਿਆ

ਗਿਆ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅੰਦਰ ਪਛਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਪੰਡਤ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਖਤਰੀ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਕਰਕੇ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕਥਿਤ ਨੀਚ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਨੀਚਾ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂ ਅਤਿ ਨੀਚੁ॥
ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ॥

ਪੰਨਾ - 15

ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨੂੰ ਵਡਿਆਇਆ ਗਿਆ, ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ -

ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਜੋ ਨਿਗ੍ਰਹੁ ਕਰੈ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਭੀਖਿਆ ਕਰੈ॥
ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੇ ਸਰੀਰੁ॥ ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਗੰਗਾ ਕਾ ਨੀਰੁ॥

ਪੰਨਾ - 952

ਜਾਤਾਂ ਪਾਤਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਇਥੋਂ ਤਕ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਦਮ ਪੁਟਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰਾ, ਜਾਤ ਪਾਤ, ਧਰਮ, ਮਜ਼ਹਬ, ਉਚ-ਨੀਚ, ਅਮੀਰ-ਗਰੀਬ ਦੇ ਇਕ ਪੰਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣਾ ਪਵਿਤਰਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਅਕਬਰ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਸਮਰਾਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਵਰਗ ਦੇ ਬੰਦੇ ਪੰਗਤ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਜੋਤਸ਼ਾਂ, ਗ੍ਰਹਿਾਂ ਦੀਆਂ ਪਕੜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਮਾਹ ਦਿਵਸ ਮੂਰਤਿ ਭਲੇ ਜਿਸ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ॥
ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਰਸ ਦਾਨੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਹਰੇ॥ ਪੰਨਾ - 136

ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਾਹ, ਰੁੱਤਾਂ, ਮਹੂਰਤਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਦੂਰ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਮਾਹਾ ਰੁਤੀ ਸਭ ਤੂੰ ਘੜੀ ਮੂਰਤ ਵੀਚਾਰਾ॥
ਤੂੰ ਗਣਤੈ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਸਚੇ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ॥
ਪੜਿਆ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ॥
ਨਾਉ ਪੜੀਐ ਨਾਉ ਬੁਝੀਐ ਗੁਰਮਤੀ ਵੀਚਾਰਾ॥ ਪੰਨਾ - 140

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਾਸਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਦਿਨਸੁ ਸੁਹਾਵੜਾ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਭੁ ਆਵੈ ਚਿਤਿ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਵਿਸਰੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਫਿਟੁ ਭਲੇਰੀ ਰੁਤਿ॥ ਪੰਨਾ - 318

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖਤਰੀ, ਸ਼ੂਦਰ, ਵੈਸ਼ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਫਲੀਭੂਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਰਚ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਦਸਵੰਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਸਵੰਧ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਧਰਮ ਮੰਦਰ, ਹਸਪਤਾਲ, ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ, ਧਰਮਸਾਲਾ, ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਸੰਤਾਪ ਗਿਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸੇ ਦਾਨ ਦੇ ਸਰਮਾਏ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦਮ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਖਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ। ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਲ ਕੈਰੀ ਅੱਖ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੈ, ਗਰੀਬ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ। ਅਨਾਥਾਂ, ਨਿਥਾਵਿਆਂ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ, ਨ-ਘਰਿਆਂ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਲਈ ਦਰਦਾਂ ਭਰਿਆ ਮਿਤਰ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵਾਰਨਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਵੈਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਵਣਜ, ਵਪਾਰ, ਨੌਕਰੀ ਚਾਕਰੀ ਲਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਧਨ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਤਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂੰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰਮਾਂ ਭੇਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਦਾ, ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦਾ, ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਡਾਕਟਰ, ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਜੱਜ, ਵਜ਼ੀਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ੂਦਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਮ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ -

ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ॥
ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਲੁਡਾਈਐ॥ ***ਪੰਨਾ - 26***

ਅਤੇ

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥
ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ॥ ***ਪੰਨਾ - 286***

ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਕੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵੇਦ ਪਾਠਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਕਰਮਯੋਗੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉਚਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਵੀ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਯੋਗੀ ਵੀ ਹੈ, ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਵੀ ਹੈ,

ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪੰਜੇ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਦਾਖਲ ਕਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ -

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਧਰਮ ਅਰ ਕਰਮ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਭੇਦ ਨਿਜ ਮਰਮ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸੱਜਨ ਸੂਰਾ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਯਾਨਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਅੰਤ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰ ਕੇ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ। ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ - ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡ ਜਾਣਾ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਸਿੱਧਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਾਲ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਣਾ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਦੇਣਾ, ਆਮ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਸ ਬਣਾ ਦੇਣਾ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਾਗਾਂ ਦੇ ਹੰਟਰ ਰੱਖ ਲੈਣੇ, ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ, ਉਚਾ ਲੰਮਾ ਸਰੀਰ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤਪੋ ਬਲ ਨਾਲ ਅਤੇ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਕਲੋਤਰਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਰਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਬਲਬੋਤੇ ਸਾਹਸਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਉਚਾ ਲੈ ਜਾਣਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ। ਜੋ ਅੱਜ ਤਕ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਬੇਅੰਤ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਤਾੜੇ ਹੋਏ ਨਿਮਾਣੇ ਤੇ ਨਿਤਾਣੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਕ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ, ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਖਤਰੀ ਹੈ, ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਤਜਰਬਾ ਕਰਕੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਡਾਕਟਰ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਜਰਨੈਲ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸ਼ਾਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ, ਨੇਕ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਵੈਸ਼ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੀ ਹੋਣਾ, ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ, ਰੁਤਬੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਭੀ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਸਾਧੂ, ਸੰਤ ਦਾ 'ਦਰਜਾ' ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੋੜੇ ਝਾੜਨੇ, ਪੱਖੇ ਝੱਲਣੇ, ਜਲ ਪਿਲਾਉਣਾ, ਦਰੀਆਂ ਵਿਛਾਉਣੀਆਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਣਜਾਣ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ, ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣੇ, ਲੰਗਰ ਛਕਾਉਣੇ, ਜੂਠੇ ਬਰਤਨ ਮਾਂਜਣੇ ਆਦਿ ਇਹ ਸਭ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੋਗੀ ਦਾ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰਨ ਖਾਲਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਐਡੀ ਉਚੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਉਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ -

ਆਤਮ ਰਸ ਜਿਹ ਜਾਨਹੀ, ਸੋ ਹੈ ਖ਼ਾਲਸ ਦੇਵ॥

ਪ੍ਰਭ ਮਹਿ, ਮੋ ਮਹਿ, ਤਾਸ ਮਹਿ, ਰੰਚਕ ਨਾਹਨ ਭੇਵ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕੋ ਮਨੁੱਖ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਪਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨਾ, ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤਕ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਰਾਮਾਤ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਕਰਾਮਾਤ ਇਥੋਂ ਤਕ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਿ 84 ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਗੇੜੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਕੀਟ, ਪਤੰਗ, ਕੁਰੰਗ, ਗਜ, ਮੀਨ, ਮੱਛੀਆਂ, ਪੰਛੀ, ਦਰਖਤ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਇਕ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੁਤਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕੀ। ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਸਕੇਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦਿਵਾ ਦੇਣਾ, ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਕੀ ਹੈ? ਇਸਦੀ ਵਡੱਤਣ ਕਿੰਨੀ ਉਚੀ ਹੈ? ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਕਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੈਰ, ਕੀਨੇ, ਸਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਕ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਘਨ੍ਹਈਆ ਬਗੈਰ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਛੋਹ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਅੰਦਰਲਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਗਵਾ ਕੇ ਨੇਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਭਨਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਸਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਤਰ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਤੁਰਕ-ਅਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ-ਅਹਿੰਦੂ, ਆਪਣਾ-ਬੇਗਾਨਾ, ਵੈਰੀ-ਮਿਤਰ, ਮਾੜਾ ਤੇ ਚੰਗਾ, ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮ ਕੋਈ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਉਸ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮਲ੍ਹਮ ਦੀਆਂ ਡੱਬੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਘਨਈਆ! ਤੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮਲ੍ਹਮ ਭੀ ਲਗਾਈਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਕੇ ਪੱਟੀਆਂ ਭੀ ਬੰਨ੍ਹੀ, ਇਹੋ ਮਹਾਨ ਉਚਾ ਆਦਰਸ਼ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਲੀਨ ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਰੀਰਧਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਕੁਬੁਧੀ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸ-ਬੁਧਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ। ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋਚ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਖਾਲਸਾ' ਹੈ। ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਭੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਅਸਲੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ

ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਸੋ ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ! ਵਿਚਾਰੋ ਉਸ ਮਹਾਨ ਉਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਜੋ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਐਸਾ ਸੁਥਰਾ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟੇਗਾ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਸੇਗਾ, ਲੋਚੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਇਸ ਸੁਪਨਮਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਖਾਲਸਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਖੰਡ-ਖੰਡ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਾਅ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਬੇਅੰਤ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰ ਕੇ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਏਸ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਚੇਤਨਾ ਸਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੰਚ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਅਪਣਾਵੇ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕੁਝ ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨੀ ਮੈਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਮੱਤ ਦੇਣ, ਅਸਾਡਾ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਉਚਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪਦ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੰਚ ਉਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣਹਾਰਾ ਹੈ, ਨਉਨਿਧੀਆਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੋਚਦੀਆਂ ਹਨ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਧੂੜੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ -

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਮਹੇਸੁਰ॥
ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥ ***ਪੰਨਾ - 273***

ਪਿਆਰਿਓ! ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੋ, ਇਸ ਨੂੰ ਰਹੁਰੀਤਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ, ਇਹ (**Universal**) ਵਿਸ਼ਵ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ **Universe** (ਵਿਸ਼ਵ) ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ। ਆਪੇ ਖਾਲਸਾ ਬਣ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੰਵਰਦਾ। ਚਰਿਤ੍ਰਹੀਣ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਾਇਆ 'ਖਾਲਸਾ' ਅੱਖਰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਫੈਲਾਓ ਇਹੋ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਮੈਂ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਕਰਵਰਤੀ ਦੀ ਰਚੀ 'ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਵਾਰ' ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਛਾਪ ਕੇ ਚਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ -

ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਵਾਰ

ਪੁਰੀ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਧਰ ਤੇਜ ਕਰਾਰਾ।
ਤਖ਼ਤ ਰਚਾਇਆ ਸੱਚ ਦਾ ਵਣਜ ਪਸਾਰਾ।
ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਡਰ ਵਧਿਆ ਭਾਰਾ।
ਉਸ ਭੇਜਿਆ ਇਕ ਰੀਪੋਰਟ ਲੈਣ ਆਪਣਾ ਹਲਕਾਰਾ।
ਜਿਸ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਖਾਸ ਨਜ਼ਾਰਾ।
ਲਿਖ ਭੇਜੀ ਉਸ ਰੀਪੋਰਟ ਸੀ ਸੱਚ ਜਿਵੇਂ ਨਿਹਾਰਾ।
ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਅਦਭੁਤ ਕਾਰਾ।
ਇਸ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਪੁਰਬ ਤੇ ਸਭ ਪੰਥ ਹਕਾਰਾ।
ਤੰਬੂ ਲਾਇਆ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਸਾਜਿਆ ਦਰਬਾਰਾ।
ਭਰਿਆ ਖ਼ੂਬ ਦੀਵਾਨ ਜਦ ਕੱਠ ਹੋਇਆ ਸਾਰਾ।
ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਕੜੀ ਤੇਗ਼ ਸੀ ਦਸਵੇਂ ਅਵਤਾਰਾ।
ਉਹ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗੂੰ ਚਮਕਦੀ ਮਾਰੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ।
ਉਸ ਉਚੀ ਥਾਂਉ ਖੱਲੋ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਭਬਕਾਰਾ।
ਮੈਂ ਤਿਲਕ ਭਗੌਤੀ ਲਾਉਣਾ ਜਿਉਂ ਫੁਲ ਅਨਾਰਾ।
ਹੈ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸੂਰਮਾ ਜਿਸ ਮਰਣ ਪਿਆਰਾ।
ਮੈਂ ਸੀਸ ਉੜਾਵਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੱਸ ਇਕੋ ਵਾਰਾ।
ਉਹ ਆਵੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰ ਦੇਵਣ ਹਾਰਾ।
ਪਹਿਲੇ ਲਵੇ ਵੀਚਾਰ ਇਹ ਕੰਮ ਮੁਸ਼ਕਲ ਭਾਰਾ।
ਉਠ ਨੱਠੇ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਨਾ ਤਕ ਮੌਤ ਕਿਨਾਰਾ।
ਮੈਂ ਚੱਖਾਵਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਤਾਰਾ।
ਵਰਤੀ ਚੁੱਪ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ, ਰਹੇ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਰਾ।
ਤਦ ਉਠ ਖਲੋਤਾ ਦਿਆ ਰਾਮ ਜਿਸ ਸਿਰੜ ਸਹਾਰਾ।
ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਗੁਰੂਦੇਵ ਜੀ! ਜੇ ਕੰਮ ਤੁਮਾਰਾ।
ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਲਿਆਂ, ਸਿਰ ਜਾਏ ਜੇ ਸਦਕੇ ਬਲਿਹਾਰਾ।
ਫੜ ਸਰੇ-ਮੈਦਾਨ ਹੀ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਪ ਉਤਾਰਾ।
ਵੱਗ ਤੁਰਿਆ ਤਦ ਧਰਤ ਤੇ ਰੱਤ ਦਾ ਪਰਨਾਰਾ।
ਜਦ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਉਹ ਵਾਕ ਦੁਬਾਰਾ।
ਕਈ ਕਮੀਨੇ ਕਾਇਰ ਨੱਸ ਗਏ, ਕੋਈ ਵੇਖ ਨਾ ਚਾਰਾ।
ਤਦ ਦੂਜਾ ਵੀ ਇਕ ਉਠਿਆ ਜੋ, 'ਧਰਮੀ' ਭਾਰਾ।
ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲੌ ਦਿਆ ਦੇ ਸਾਥ ਜੇ ਹਮਾਰਾ।
ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜ ਲਿਆ ਛੱਡ ਕੇ ਜੈਕਾਰਾ।
ਵਰਤਾਇਆ ਉਸ ਨਾਲ ਵੀ ਗੁਰੂ ਉਹੀ ਕਾਰਾ।
ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਬੋਲ ਸੀ ਮਾਰਾ।
ਹਿੰਮਤ ਨਾਂ ਦਾ ਉਠਿਆ ਇਕ ਹੋਰ ਦੁਲਾਰਾ।

ਉਸ ਮਹੁਕਮ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲਿਆ ਜੋ ਚੌਥਾ ਪਿਆਰਾ।
ਪੰਜਵੇਂ 'ਸਾਹਿਬ' ਆਣ ਕੇ ਸਭ ਕੰਮ ਸਵਾਰਾ।
ਇਵੇਂ ਪੰਜ ਨਿਤਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰਾ।
ਉਹ ਦਿਤੇ ਸਨ ਝਟਕਾਏ ਸਭ, ਵੱਡ ਕੀਤਾ ਕਾਰਾ।
ਰੱਖ ਦਿਤੇ ਸਿਰ ਧੜਾਂ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੜਕਾਰਾ।
ਉਹ ਹੋ ਗਏ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜਪਦੇ ਕਰਤਾਰਾ।
ਗੁਰੂ ਵੱਢ ਕੇ ਜੋੜੇ ਫੇਰ ਸਿਰ, ਕਰ ਮਹੁਜਜ਼ਾ ਭਾਰਾ।
ਇਹ ਧੜ ਉਹ ਹੀ, ਸਿਰ ਉਹ ਹੀ, ਨਹੀਂ ਕੀਆ ਨਿਤਾਰਾ।
ਜਿਸ ਧੜ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਰਖਿਆ, ਜੜਿਆ ਬਿਨਾ ਬਾਰਾ।
ਲਾਉਂਦਾ ਪੇਵੰਦ ਜਿਉਂ ਬਾਗਬਾਨ, ਹੋਰ ਸ਼ਾਖ ਹੋਰ ਡਾਰਾ।
ਇਵੇਂ ਸਾਂਝੀ ਧੜਕਣ ਪੰਥ ਦੀ ਕਰ ਇਕੋ ਵਾਰਾ।
ਗੁਰ ਮਾਰੀ ਭਬਕ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਣੀ ਹਜ਼ਾਰਾ।
ਉਸ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀਤਾ ਇਕਰਾਰਾ।
ਉਸ ਦੇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕੀਆ ਪਸਾਰਾ।
ਸੁਣ ਡਰ ਡਰ ਉਠਣ ਪਹਾੜੀਏ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ।
ਕੋਈ ਲਾ ਲੌ ਜੇ ਕਰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਚਾਰਾ।
ਉਸ ਵਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ਼ਿਕਸਤ ਨੂੰ ਕਰ ਜਾਪ ਉਚਾਰਾ।
ਉਸ ਪੰਥ ਰਚਾਇਆ ਖ਼ਾਲਸ ਵੱਡ ਜੋਧ ਉਪਾਰਾ।
ਉਸ ਪਾਹੁਲ ਪਲਾਈ ਖੰਡੇ ਧਾਰ, ਕਰ ਜਨਮ ਸੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ।
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ.............।

ਖ਼ਾਸਗਾਂ ਦਰ ਪਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
(ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਠਦੇ ਹਨ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਤੋਂ ਸਬਦ ਧੁਨ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਅੰਕਾਰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਿਬਜ ਸ਼ਬਦ ਧੁਨ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ, ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ, ਜੜ੍ਹ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸਵੈ ਮੌਜ ਵਿਚ ਏਕੰਕਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਸ਼ਬਦ ਧੁਨ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਅੰਕਾਰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ, ਏਕੰਕਾਰ ਓਅੰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਤਿ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਓਅੰਕਾਰ **energy** ਹੀ ਨਾਮ ਸਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਕਮੀ ਦੇ ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰਕ ਕ੍ਰਿਆ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਉਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਰਣਹਾਰ, ਏਕੰਕਾਰ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਸਨ। ਰਚਨਾ ਭਾਵੇਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕਣ-ਕਣ ਦੇ ਵਿਚ ਘਟ-ਘਟ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜੜ੍ਹ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਜੀਵ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ, ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸਵੈ ਮੌਜ ਵਿਚ ਏਕੰਕਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਸ਼ਬਦ ਧੁਨ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਅੰਕਾਰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ, ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਉਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਰਣਹਾਰ, ਏਕੰਕਾਰ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਸਨ। ਰਚਨਾ ਭਾਵੇਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਕਣ-ਕਣ ਦੇ ਵਿਚ, ਘਟ-ਘਟ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜੜ੍ਹ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਜੀਵ ਰਚੇ ਗਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ, ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਸਾਜਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਕੀਤੀ, ਕੁਦਰਤ (ਮਾਇਆ) ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਕੀਤੀ-

ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ॥
ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ॥
ਦਾਤਾ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਤੂੰ ਤੁਸਿ ਦੇਵਹਿ ਕਰਹਿ ਪਸਾਉ॥
ਤੂੰ ਜਾਣੋਈ ਸਭਸੈ ਦੇ ਲੈਸਹਿ ਜਿੰਦੁ ਕਵਾਉ॥
ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ॥ ***ਪੰਨਾ - 463***

ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਉਹ ਅਸੰਗ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਰਚਨਾ ਦਾ

ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਕਰਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਭ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜੜ੍ਹ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਉਪਜਨਾ ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨ, ਪ੍ਰੋਟਾਨ, ਨਿਉਟ੍ਰਾਨ, ਬਿਜਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਜਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਐਨਰਜੀ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਐਨਰਜੀ ਇਕ **bigbang** (ਧਮਾਕੇ) ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਸ਼ਬਦ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਦਿਬਯ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਾਮ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਏਕੰਕਾਰ ਜੀ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਹ ਏਕੰਕਾਰ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ, ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪੇ ਆਪ ਹੀ ਹਨ, ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਹਰ ਘਟ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ, ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਦੇ ਇਕ-ਇਕ ਕਣ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਏ ਹੋਏ, ਬਿਜਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਅਤੇ ਐਨਰਜੀ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ **bigbang** ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਆਪ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕਰਤਾ ਵੀ ਆਪ ਹਨ ਤੇ ਕਰਤਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਹਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਜੜ੍ਹ ਤਤੂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਏਕੰਕਾਰ ਹਸਤੀ ਆਪੇ ਆਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰਭਉ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ, ਕਾਲ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਅਕਾਲ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹਨ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੋਂਦ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਆਪ ਕਿਸੇ ਜੂਨੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਇਹ ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਕ ਮਾਇਕ ਖੇਡ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੈਭੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਮਰਿਆਦਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਿਸਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਏਕੰਕਾਰ ਜੀ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਫੁਰਮਾਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ -

ਸਮੁੰਦੁ ਵਿਰੋਲਿ ਸਰੀਰੁ ਹਮ ਦੇਖਿਆ ਇਕ ਵਸਤੁ ਅਨੂਪ ਦਿਖਾਈ॥
ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋੁਵਿੰਦੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਨਾਨਕ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ॥

ਪੰਨਾ - 442

ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਏਕੰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਮ ਚੇਤਨ ਤੱਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਾਲ ਤੇ ਸਮਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਕ੍ਰਿਤੀ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੀਵ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਹੋਂਦਾਂ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਹਨ ਜੋ ਮਿਥਿਆ ਹਨ। ਉਹ ਆਦਿ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਸੀ, ਆਦਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਲ, ਦੇਸ਼ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਖੇਲ੍ਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜੀਵ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਜ਼ਲੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਆਕਾਰ ਉਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਸਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ, ਉਤਮਤਾ-ਨੀਚਤਾ ਉਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਇਕ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਜੜ੍ਹ ਚੇਤਨ ਜੀਵ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ, ਭਰਮ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜੀਵ ਅਤੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਲਗਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਾਡੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਉਤਪਤੀਆਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਖਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਜੀਵ ਆਖਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੀਸਰੇ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਇਕੋ ਇਕ ਮਸਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਤਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣਾ ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਦਾ ਅੰਤਮ ਧੇਅ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਨਣ ਅਤੇ ਬੁਝਣ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਜਾਨਣਾ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਬੁਝਣਾ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ, ਜਦੋਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ, ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਅਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਸੰਕੋਚ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੋ ਮੁਖ ਗੁਣ ਅਸਾਡੀ ਗਿਆਤ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਸ਼ਤਰਾਂ ਨੇ ਮੰਨੇ ਹਨ ਉਹ ਉਸਦਾ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪ੍ਰਮ ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮ ਅਨੰਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸਤਿ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਨਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹਨ, ਨਾ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਨੇਕੀ ਹੀ ਨੇਕੀ ਹੈ। ਦੁਖ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਦਾ ਸੁੱਖ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਦੁਖ ਸੁਖ ਮੰਨ ਕੇ ਦੁਖੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹਨ, ਅਮਰ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਜੀਵ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਤਾਂ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਘਟ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁਣ ਦਰਸਾਏ

ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜੀਵ ਉਪਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੋ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਆਪ ਵਲੋਂ ਦੱਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਸਿਧੋ! ਜਿਸ ਉਚਾਈ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰਖਦੇ ਹੋਂ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਪ੍ਰਮ ਸਤਿ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਕੁਦਰਤ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜੀਵ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਜੜ੍ਹ ਰੂਪ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਜੜ੍ਹਤਾ ਵਿਚ ਰਹੇ ਪਰ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅੰਸ, ਚੇਤਨ ਹੋਂਦ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਝੂਠੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਜੀਵ ਸਤਿ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੈ, ਇਕ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਪਈ ਰੱਸੀ ਤੋਂ ਸੱਪ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਧਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਤਿ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਸੱਪ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਜੀਵ ਹਉਮੈ ਤੱਤ ਦੇ ਅਸਰ ਅਧੀਨ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਤੱਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੁਖ ਸੁਖ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਾਟ ਖੇਲ੍ਹਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਹਉਮੈ ਤੱਤ ਦੀ ਉਪਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ। ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਉਸੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਸਰ ਨੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਕਰਕੇ ਜਣਾਇਆ। ਜੀਵ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੰਗਤਾ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਹੰਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਚਿੰਬੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵੇਗ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨਰਕ ਭੋਗਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਜੀਵ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਹੈ ਪਰ ਸਿਧੋ! ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹਉਮੈ ਤੱਤ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਖਾਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੁਲੇਖਾ ਮਾਇਆ ਕਰਕੇ ਪਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ -

ਜਿਨਿ ਰਚਿ ਰਚਿਆ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੈ ਨਾਲੇ ਹਉਮੈ ਪਾਈ॥
ਜਨਮੁ ਮਰਣੁ ਉਸ ਹੀ ਕਉ ਹੈ ਰੇ ਓਹਾ ਆਵੈ ਜਾਈ॥

ਪੰਨਾ - 999

ਸੋ ਜੋ ਬਚਨ ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਉਹ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ -

ਕਿਤੁ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਜਗੁ ਉਪਜੈ ਪੁਰਖਾ ਕਿਤੁ ਕਿਤੁ ਦੁਖਿ ਬਿਨਸਿ ਜਾਈ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਗੁ ਉਪਜੈ ਪੁਰਖਾ ਨਾਮਿ ਵਿਸਰਿਐ ਦੁਖੁ ਪਾਈ॥
ਪੰਨਾ – 946

ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੂਹੜ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਹਿ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਅਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸਿਧੋ! ਇਹ ਸੂਝ ਸਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਜਾਂ ਸੁੱਚ ਸਫਾਈਆਂ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਲੰਮੇ ਮੋਨ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਆਣਪ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਅਸਾਡਾ ਪ੍ਰਮ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ –

ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮਾਇਆ ਵੇਖਿ ਭੁਲੇ ਜਿਉ ਦੇਖਿ ਦੀਪਕਿ ਪਤੰਗ ਪਚਾਇਆ॥
ਪੰਡਿਤ ਭੁਲਿ ਭੁਲਿ ਮਾਇਆ ਵੇਖਹਿ ਦਿਖਾ ਕਿਨੈ ਕਿਹੁ ਆਣਿ ਚੜਾਇਆ॥
ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪੜਹਿ ਨਿਤ ਬਿਖਿਆ ਨਾਵਹੁ ਦਯਿ ਖੁਆਇਆ॥
ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਸੰਨਿਆਸੀ ਭੁਲੇ ਓਨਾ ਅਹੰਕਾਰੁ ਬਹੁ ਗਰਬੁ ਵਧਾਇਆ॥
ਛਾਦਨੁ ਭੋਜਨੁ ਨ ਲੈਹੀ ਸਤ ਭਿਖਿਆ ਮਨਹਠਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ॥
ਏਤੜਿਆ ਵਿਚਹੁ ਸੋ ਜਨੁ ਸਮਧਾ ਜਿਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ॥
ਪੰਨਾ – 513

ਹਉਮੈ ਬਾਰੇ ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ –

ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ ਮਨਮੁਖਾ ਨੋ ਗਈ ਖਾਇ॥
ਜੋ ਮੋਹਿ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਲਾਇਦੇ ਤਿਨਾ ਵਿਆਪਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ॥
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਰਜਾਲੀਐ ਤਾ ਏਹ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ॥
ਪੰਨਾ – 513

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਤੇਜਸਵੀ ਸੂਫੀ ਪੀਰ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਪੁਸ਼ਤ-ਦਰ-ਪੁਸ਼ਤ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਕਰਨੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾਲਣ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਢੌਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਵੀ ਸਨ, ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਆਪ ਦੀ ਕਾਫੀ ਮਾਨਤਾ ਸੀ, ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ, ਉਚਾ ਮਾਣ ਰਖਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ, ਮਿਲਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਕੱਟੜਤਾ ਆਪ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਵੱਖਰਾ ਲੰਗਰ ਚਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਿਆਦਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵੱਖਰਾ ਲੰਗਰ ਸੀ, ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧੂ ਠਹਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਆਪ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੇਦਾਂਤ, ਪਾਤੰਜਲ, ਸਾਂਖ

ਆਦਿ ਸਾਸ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਐਸੇ ਬਚਨ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ –

ਘਟ ਘਟ ਪੂਰਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ
ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥ *ਪੰਨਾ – 1334*

ਜਿਸ ਕੇ ਧਾਰੇ ਧਰਣਿ ਅਕਾਸੁ॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਜਿਸ ਕਾ ਹੈ ਪ੍ਰਗਾਸੁ॥
ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਹੋਇ॥
ਅੰਤ ਕਾਲਿ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਨ ਰੋਇ॥ *ਪੰਨਾ – 1182*

ਮੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਪੇਖਿਓ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਰੀ ਕੋਊ॥
ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭ ਭੀਤਰਿ ਰਵਿਆ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਲੋਊ॥
ਪੰਨਾ – 535

ਸਗਲ ਬਨਸਪਤਿ ਮਹਿ ਬੈਸੰਤਰੁ ਸਗਲ ਦੂਧ ਮਹਿ ਘੀਆ॥
ਊਚ ਨੀਚ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਧਉ ਜੀਆ॥
ਸੰਤਹੁ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਹਿਓ॥
ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬ ਮਹਿ ਜਲਿ ਥਲਿ ਰਮਈਆ ਆਹਿਓ॥
ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕੁ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਓ॥
ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇਓ॥
ਪੰਨਾ – 617

ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਿ ਮਿਲੇ ਜਲ ਕਾ ਜਲੁ ਹੂਆ ਰਾਮ॥
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਰਲੀ ਸੰਪੂਰਨੁ ਥੀਆ ਰਾਮ॥
ਬ੍ਰਹਮੁ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ॥
ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ।।
ਪੰਨਾ – 846

ਅਤੇ ਐਸੇ ਅਭੇਦ ਬਚਨ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ –

ਨਾ ਉਸੁ ਬੰਧਨ ਨਾ ਹਮ ਬਾਧੇ॥ ਨਾ ਉਸੁ ਧੰਧਾ ਨਾ ਹਮ ਧਾਧੇ॥
ਨਾ ਉਸੁ ਮੈਲੁ ਨ ਹਮ ਕਉ ਮੈਲਾ॥ ਓਸੁ ਅਨੰਦੁ ਤ ਹਮ ਸਦ ਕੇਲਾ॥
ਨਾ ਉਸੁ ਸੋਚੁ ਨ ਹਮ ਕਉ ਸੋਚਾ॥ ਨਾ ਉਸੁ ਲੇਪੁ ਨ ਹਮ ਕਉ ਪੋਚਾ॥
ਨਾ ਉਸੁ ਭੂਖ ਨ ਹਮ ਕਉ ਤ੍ਰਿਸਨਾ॥ ਜਾ ਉਹੁ ਨਿਰਮਲੁ ਤਾਂ ਹਮ ਜਚਨਾ॥
ਹਮ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਏਕੈ ਓਹੀ॥ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਏਕੋ ਸੋਈ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਖੋਏ ਭ੍ਰਮ ਭੰਗਾ॥ ਹਮ ਓਇ ਮਿਲਿ ਹੋਏ ਇਕ ਰੰਗਾ॥
ਪੰਨਾ – 391

ਤਤੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈ ਸੋਹੰ ਭੇਦੁ ਨ ਕੋਈ ਜੀਉ॥
ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ॥
ਪੰਨਾ – 599

ਇਹ ਪੀਰ ਜੀ ਭੇਦਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਨ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ

ਅਭੇਦਤਾ ਦੇ ਵੀ ਬਚਨ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਦੋ ਆਤਮਾ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਸਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਏਕ ਹੀ ਸਮੇਂ ਭਾਨ ਹੈ ਸਾਖੀ ਔਰ ਅਭਾਸ॥
ਦੂਜੇ ਚੇਤਨ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸਾਖੀ ਸ੍ਵਯੰ ਪ੍ਰਕਾਸ॥ ***(ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ)***

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੋ ਪੰਖੀ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਔਰ ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਇਕ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਬਿਰਖ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਪੰਖੀ ਫਲ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਰਮ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਰਮ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਤਕ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਟਿਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਦਾਝ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਇਸ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਪੰਖੀ ਬਾਰੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ-

ਪੰਖੀ ਬਿਰਖ ਸੁਹਾਵੜੇ ਊਡਹਿ ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਜਾਹਿ॥
ਜੇਤਾ ਊਡਹਿ ਦੁਖ ਘਣੇ ਨਿਤ ਦਾਝਹਿ ਤੈ ਬਿਲਲਾਹਿ॥

ਪੰਨਾ - 66

ਮਾਇਆ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿਆ ਭੀਤਰਿ ਚੋਗ ਬਣਾਇ॥
ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪੰਖੀ ਫਾਸਿਆ ਨਿਕਸੁ ਨ ਪਾਏ ਮਾਇ॥ ***ਪੰਨਾ - 50***

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਸੰਸੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਖੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਨਾ ਹੀ ਕਰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਦੁਖ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ ਭੋਗਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਤੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਪੰਖੀ ਨੂੰ ਉਹ ਸਦਾ ਸੱਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਟੁਕੜਾ ਚਮਕ ਪੱਥਰ ਦਾ ਲਟਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕਣ ਨੱਚਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ, ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਸਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਹੰਗਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਤਰਵਰ ਵਿਚ ਪੁਰਖ, ਜੀਵ, ਕਰਤਾ, ਭੋਗਤਾ, ਅਵਿਦਿਆ, ਕਾਮ, ਕਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋਇਆ ਸੋਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸੰਗ ਜਾਣ ਕੇ, ਅਕਰਤਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਦੇਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਇਹ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ

ਜੀਵ ਚੇਤਨ, ਕਰਤਾ, ਭੋਗਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਸੁਖੀ, ਦੁਖੀ ਸ਼ੋਕਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਗੇੜੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ ਅਨਾਤਮਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਸ ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਜਾਂ ਕਹੋ ਆਤਮਾ ਦੇ ਉਤੇ ਇਹ ਜੀਵਆਤਮਾ ਹੀ ਪੜਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਾਖੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਕੂੜ ਦਾ ਪੜਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੜਦਾ ਦੂਰ ਹੋਇਆਂ ਸੱਚ ਦਾ ਜਲਾਲ ਭਰਿਆ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਇਕ ਭੰਵਰ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਭੇਦ ਅਤੇ ਅਭੇਦਤਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਕਿ ਭੇਦਤਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸਤਿ ਹਨ ਜਾਂ ਅਦ੍ਵੈਤ ਦੇ ਬਚਨ ਸਤਿ ਹਨ। ਸ਼ਸ਼ੋਪੰਜ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਭੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ -

ਨਾਨਕ ਤਰਵਰੁ ਏਕੁ ਫਲੁ ਦੁਇ ਪੰਖੇਰੂ ਆਹਿ॥
ਆਵਤ ਜਾਤ ਨ ਦੀਸਹੀ ਨਾ ਪਰ ਪੰਖੀ ਤਾਹਿ॥ ਪੰਨਾ - 550

ਅੰਦਰੋਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕ ਮੰਨਿਆ ਦੰਨਿਆ ਪੀਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦਲਦਲ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲਾਂ, ਸਦਾ ਹੀ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਦ੍ਵੈਤ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਣ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚਿਲ੍ਹੇ ਕੱਟੇ, ਬਹੁਤ ਤਪ ਕੀਤੇ, ਛੇ-ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਘੋਰ ਤਪਸਿਆ ਵਾਲੇ ਚਿਲੇ ਵੀ ਕੱਟੇ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਸੰਸਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਖੁਦਾ ਪਾਸ ਦੁਆ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਅਲਾਹ ਤਾਲਾਹ! ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਜਿਲ੍ਹਣ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮ ਹਸਤੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕੱਢ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਦਿਖਾ ਦੇਵੇ।

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਹਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਾਮ ਰਾਏ ਜੀ ਨਾਲ ਜੋ ਬਖੇੜਾ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਰਾਏ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਰਾਮ ਰਾਏ ਜੀ ਮੰਨ ਗਏ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨਮੋਹਣੀ ਮੂਰਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਆਯੂ ਉਸ ਸਮੇਂ 20 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸੋਝੀ ਭਰੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਨੇ ਜਮੁਨਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਕਿਸ਼ਤੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵਖੇਵੇਂ ਜੜ੍ਹੋਂ ਉਖਾੜ ਦਿਤੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਟੀਰੀ ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਦੇ ਰਾਜੇ ਫਤਿਹਚੰਦ ਪਾਸ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਨੰਦ ਚੰਦ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਅਤੇ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਆਪਸੀ ਵੈਰ ਭਾਰਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੈਰ ਭਾਵ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਜਾ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਕਦਮ ਪੁੱਟੋ, ਖੇਤੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਾਫ ਕਰਵਾਓ, ਸੋਹਣੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਦੇ

ਬਣਵਾਓ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਤਿਜਾਰਤ ਕਰੋ, ਪਿਆਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਹੋ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣੇ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਰਾਜਾ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਹਨ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਭੇਜ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਾਮਨ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੀ ਸੁਲਝਾ ਲਏ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਗਲਵਕੜੀ ਪੁਆਈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਘੁਣ ਵਾਂਗੂ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਠਹਿਰਣ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਅਜੇ ਆਪ ਰਾਜਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਦੂਰੋਂ ਇਕ ਪਹਾੜੀਏ ਨੇ ਵਾ-ਵੇਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਐਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬੈਠੇ ਹੋ। ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸ਼ੇਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਉਸ ਦਾ ਭੈਅ ਸਾਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਸ਼ੂ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਜਾ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਵੇਰੇ ਸੰਝੇ ਹੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ, ਅੱਗ ਬਾਲ ਕੇ ਰਾਤਾਂ ਕੱਟਦੇ ਹਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਸਾਡੇ ਪਸ਼ੂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਅਸਾਡਾ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਾਓ।

ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਵਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸ਼ਾਮ ਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਮੂਹਰੇ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਥੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰ ਤਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਕੇ, ਹਾਜ਼ਰੀ ਛਕ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੌਜਾਂ ਸਮੇਤ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਇਕ ਗੱਲ ਅਸਾਡੀ ਦੇਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਭੱਜਿਆ ਨਹੀਂ ਫਿਰਦਾ, ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆਵੇ, ਫੇਰ ਉਹ ਇਕ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਦੇ ਨਾਹਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਟੀਹਰੀ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਉਹ ਘੁੰਮਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਦੀ ਡੀਲ ਡੌਲ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਭੈ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਵੀ ਸਨਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਰਾਤ ਭਰ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜੇ ਆਪਣੇ ਜੁਆਨ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸਮੇਤ, ਜੰਗਲ ਵਲ ਨੂੰ ਚੱਲੇ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਜਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸੰਘਣਾ ਜੰਗਲ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸ਼ੇਰ ਦੀਆਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਵੀ ਵਿਖਾਈਆਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਪੱਕੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈਏ। ਜੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੇ ਸਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ

ਕਈ ਬੰਦੇ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਕੇ ਸਾਫ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਇਕ ਦਮ ਉਹਦੇ ਉਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਘੋੜੇ ਲਿੱਦ ਕਰਨ ਲਗ ਗਏ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਹਟ ਗਏ। ਕਈ ਹਾਥੀ ਤਾਂ ਪੈਰੋ ਪੈਰ ਪਿਛੇ ਹਟ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ੇਰ ਉਪਰ ਪੈ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਉਪਰ ਸਵਾਰ ਸਨ, ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘਬਰਾਓ ਨਾ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਜਾ ਕੇ ਮਾਰਾਂਗੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਪਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਗਿੱਦੜ ਬਣ ਕੇ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਹੈਂ, ਆਪਣੇ ਸ਼ੇਰ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਆ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਰ ਉਠਿਆ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਾਣਿਆ, ਵੱਡੀ ਅੰਗੜਾਈ ਲਈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰਾਂ ਵਲ ਹਟ ਕੇ ਲੰਮੀ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰੀ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪੈਂਤਰਾ ਬਦਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪੰਜੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਢਾਲ ਉਪਰ ਲੈ ਲਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਢਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਦਾ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਤਿੱਖੀ ਤਲਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਫੇਰ ਦਿਤੀ, ਉਤੋਂ ਆਪ ਨੇ ਢਾਲ ਦਾ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਲੋਟ-ਪੋਟਣੀਆਂ ਖਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦੂਰ ਗਿਰ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਜੈਕਾਰੇ ਬੁਲਾਏ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਨ ਬਲੀ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਐਉਂ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਿੱਲਾ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ। ਦੇਖਦੇ-ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰੂਹ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ 84 ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮੇਟਣੀਆਂ ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦਾ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੈਦਰਥ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਾਡਵਾਂ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਯੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਨੱਠ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਮੈਂ 5000 ਸਾਲ ਤੋਂ 84 ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸ਼ੇਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਡਰ, ਭੈ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੌਤਕ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਉਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਲੈ ਆਏ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹੀ ਫਤਿਹਚੰਦ ਜਦੋਂ ਭੀਮਦੇਵ ਦਾ ਕੁੜਮ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਲਝ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ -

ਫਤੇ ਸਾਹ ਕੋਪਾ ਤਬਿ ਰਾਜਾ॥
ਲੋਹ ਪਰਾ ਹਮ ਸੋ ਬਿਨੁ ਕਾਜਾ॥ ***ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ***

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਲਸੀ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪਾਉਂਟੇ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵਹੀਰਾਂ ਦੇ ਵਹੀਰ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਢੌਰੇ ਪਾਸੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਸਸ਼ੋਭਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਹਬੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਬਗਦਾਦ ਦਸਤਗੀਰ ਪੀਰ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ, ਲੱਖਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਦਿਖਾ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਤਾਲ੍ਹਾ ਜੀ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਦੇ ਕਾਇਲ ਬਣਾਇਆ। ਇਸੇ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵਰਗੇ ਕੱਟੜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਹਸਦੇ-ਹਸਦੇ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਗੱਦੀ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸੰਸਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰਾਂ। ਇਹ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੇ ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਾਉਂਟੇ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਚੱਲੋ। ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਰੀਦ ਸਢੌਰੇ ਤੋਂ ਪਾਉਂਟੇ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦਾ ਚਾਓ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਮੈਂ ਉਹ ਦੌਲਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਜੀਵ ਚੇਤਨ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਛ ਉਤੇ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿ ਕੀ ਹੈ? ਅਸਲੀ ਰੂਹ ਕਿਹੜੀ ਹੈ? ਖੁਦਾ ਦਾ ਮੇਲ, ਵਸਲ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਅਹੰ ਕਰਤਾ, ਅਹੰ ਭੋਗਤਾ ਜੋ ਦੁਖੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਅਹੰ ਸੰਗ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਸਾਖੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਦੇਹ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਲੋਚਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਤਨ ਵੀ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਵਾਂ।

ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ॥
ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ॥

ਪੰਨਾ - 558

ਅੱਲਾਹ ਪਾਸ ਦੁਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਅੱਲਾ ਤਾਲਾਹ! ਕੋਈ ਆਪ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਾ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰਾ ਸੰਦੇਹ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸੀ। ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਉਸ ਗੱਦੀ ਵਲ ਪੈਰ ਪੁਟਿਆ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕੋਈ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ। ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਚਾਓ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੈ, ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਤੱਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ ਅਤੇ

ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ ਪਰ ਚਲਦੇ-ਚਲਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਕਾਫਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਮੋਮਨ ਤੇ ਕਾਫਰ ਦਾ ਮੇਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਐ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈਂ, ਮੈਨੂੰ ਬੌਂਦਲਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਗੁਰੂਆਂ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਫੇਰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਵਸਲ ਕਰਾ ਦੇਵੋ।

ਇਹ ਦੁਚਿਤੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਸ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੱਪ ਜਾਣਾ, ਮੇਟ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੇ ਵਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀ ਗੱਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਹਿੰਦੂ, ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਹੈ, ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖ ਹੀ ਹੈ ਇਹ ਕੰਧਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਕੇ ਹਨ, ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਪੁਤਲੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਸਾਡੀ ਭੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਦਮ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆ-ਦਮੀ ਜੇ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੁਰਦੇ ਹਾਂ।

ਪੀਰ ਬੁੱਲੇਸ਼ਾਹ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਰੂਹ ਸਨ, ਆਪ ਸਯੱਦ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਨਾਇਤ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ, ਸਯੱਦ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਉਚੀ ਜ਼ਾਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨਾਇਤ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਅਰਾਈਂ ਸਨ। ਸਯੱਦ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਲਾਜ, ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੀਰ ਅਨਾਇਤ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਤਨ ਮਨ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਪਣ ਕਰਕੇ ਐਨੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੀਤਾ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੋ ਭਾਗ ਬਚਿਆ ਸੀ ਉਹ ਆਪ ਨੇ ਬੁੱਲੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਸ਼ੀਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਿਚ ਐਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪੀਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਪਾਟ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਰਿੱਧੀ ਸਿੱਧੀ ਦਾ ਐਨਾ ਵੱਡਾ ਹੁਲਾਰਾ ਵਜਿਆ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਂਭਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮਿਤ੍ਰ ਪੀਰ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਪੀਰ ਬੁੱਲੇਸ਼ਾਹ ਉਸ ਪੀਰ ਕੋਲ ਗਿਆ ਪਰ ਬਹੁਤ ਇਕੱਠ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਪੀਰ ਮਿਲਿਆ, ਗੱਲਬਾਤ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੀਰ ਅਨਾਇਤ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਐਸਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁੰਨੀ ਕੰਧ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੱਤ ਢਹਿ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਗਿਰ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ

ਹਿੱਲ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਪੀਰ ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੰਧ ਉਪਰ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਘੋੜੀ! ਮੈਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਚਲ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਪੀਰ ਅਨਾਇਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਐਨੀ ਛੇਤੀ ਮੁੜ ਆਇਆ? ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦਸਿਆ, ਹਾਲ ਦੱਸਣ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਕੰਧ ਉਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਘੋੜੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਇਥੇ ਲੈ ਆਈ। ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਅਜੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜਰ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਖਿੱਚ ਲਈ, ਬੁੱਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ 12 ਸਾਲ ਇਕ ਰਸ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਪੀਰ ਨੂੰ ਫੇਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਕਸੂਰ ਨੂੰ ਜਾਹ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਮਜਲਸ ਲਗਾ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾ। ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਾਨਤਾ ਵਧ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਸਤਿ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਮਾਰ ਲੋਕ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਭੂਤਾਂ, ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੇ ਸਾਏ ਵਾਲੇ ਉਥੇ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਮਾਨਤਾ ਵਧ ਗਈ।

ਪੀਰ ਅਨਾਇਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਫੇਰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਪੀਰ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਖਬਰ ਲੈ ਕੇ ਆਓ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸੋ। ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਹੇ ਪੀਰ ਅੱਬਾ ਜਾਨ! ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਜ਼ਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਪੀਰ ਅਨਾਇਤ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਐਉਂ ਦੱਸ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਤੋਂ ਉਠਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਕੇ ਬਸਤੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਬਾ ਜਾਨ! ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਸਰੂਫ ਸੀ, ਰੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਰੀਦ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਦਾ ਜਵਾਬ ਉਹ ਦੇਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਸਨਦ (ਗੱਦੀ) ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ-ਏ-ਮਿਹਰ ਰੱਖਣ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ।

ਪੀਰ ਅਨਆਇਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਬੁਲ੍ਹਸ਼ਾਹ ਪੀਰ, ਮੁਰੀਦੀ ਦੇ ਪੁੱਠੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਕੁਝ ਅਲਾਹਿਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਖਿੱਚ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਦੁਰਸਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਚਣਾ ਤੇ ਗਾਉਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪੀਰ ਤੋਂ 300 ਗਜ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਮੰਨਿਆ ਦੰਨਿਆ ਪੀਰ ਸੀ, ਫੇਰ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੰਗਰ ਵੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ

ਸੀ, ਫੇਰ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੀ, ਧੌਲੀ ਦਾਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਨੂੰ ਪਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪੀਰੀ ਮੁਰੀਦੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ, ਆਪਾ ਮਿਟਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਲਾਈਂ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਇਸ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਸੀਸ ਉਪਰ ਕਲਗੀ ਝਿਲਮਿਲ-ਝਿਲਮਿਲ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ਼ ਤਕ ਸੁੱਟ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਅੱਜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਐਨਾ ਨੂਰਾਨੀ ਚੇਹਰਾ, ਐਨਾ ਸੁੰਦਰ ਖਿਚਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਕਿ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਖਿੱਚ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਸਾਰ ਖਿੱਚ ਖਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਕਰਾ ਦੇਣ, ਮੈਂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਉਠਣਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਟਣ ਲਗ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਪੀਰੀ ਦਾ ਸੰਸਾ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਅਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਪੀਰ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਰੀਦ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਵੀ ਗਿਲਾਨੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਟ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਉਠ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਨਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਢਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਸੈਕਿੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੇਅੰਤ ਤਸਵੀਰਾਂ ਭੂਤ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਲੰਘ ਗਈਆਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਤਾਂ ਮੁਰੀਦ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਕੀਰ, ਜੋਗੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਮਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲ ਰੁਖ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ ਦੀ ਸਤੱਾ ਬਿਨਾਂ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਮਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਅਣਜਾਣੀ ਸਤਿਅ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿਆ ਜੇ ਮਨ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ 'ਮੇਰੀ' ਜਾਣੀ ਹੋਈ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਸੱਤਾ ਹੋਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸੱਤਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਭੇਤ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲੱਗ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਗੰਢ ਖੁਲ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਧੀ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਉਸ ਉਪਰ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਮਿਲੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧੂਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਆਤਮਾ ਹੀ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਗੰਢ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਕਰਦੀ। ਮਨ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮ ਜੋਤੀ ਹੋਣ ਜੋ ਮੇਰਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰ ਦੇਣ। ਜਾਂਦਿਆਂ-ਜਾਂਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਇਆ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਯੋਧੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰਧਾਰੀ ਸਸ਼ੋਭਤ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਨਾਲ ਮਸਨਦ (ਗੱਦੀ) ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ

ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਦਮ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਪੀਰ ਹਾਂ, ਝੁਕਦੇ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਰੋਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਵੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੋਲਾ ਜਿਹਾ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਪਾਸ ਹੀ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਸਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਬੋਲਿਆ, "ਪੀਰ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵਸਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਜੀਵ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਵਸਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ?

ਗੁਰੂ ਜੀ! "ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਦਾ ਵਸਲ।"

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਿੰਨਾ ਛੋਟਾ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਸੂਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਸੋਚੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤ ਦਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਦਿਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? ਇਹ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਤ, ਰਾਤ ਹੀ ਹੈ; ਦਿਨ, ਦਿਨ ਹੀ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਤਕ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋਂ।

ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕਿਵੇਂ?"

ਗੁਰੂ ਜੀ! "ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝੇ ਹੋਂ?"

ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਅਖੀਰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਕੈਸਾ ਮੇਲ? ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੰਗਤਾ ਅਤੇ ਮਮਤਾ ਦੀ ਰਾਤ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਮੈਂ' ਆਖਦੇ ਹਨ, 'ਮੈਂ' ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਤਲਬ ਕਿ ਸੱਚ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆਂ, ਝੂਠੀ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੱਚ ਸਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਸਤਿ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਫਿਰ ਰੂਹ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦਾ ਵਸਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹਾਂ, ਠੀਕ ਹੈ।

ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਜ਼ੂਰ! ਕੈਸੇ ਠੀਕ ਹੈ?"

"ਜੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝੇ ਹੋਂ ਪੀਰ ਜੀ!

ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਵਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਝਿਜਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਪਰ ਜਦੋਂ

ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਅਜੇ ਤਕ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਾਓ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਦਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੇ ਝੂਠੀ 'ਮੈਂ' ਮਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੀਵ ਭਾਵ ਜੋ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਪੁਨਰ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੈਂ ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੀਵ ਸਮਝਣਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਲਟ-ਲਟ ਕਰਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਉਪਰ ਕਾਲਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਉਂਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਖੁਦਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਜੀਵ ਭਾਵ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ। ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਫੇਰ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜੀਵ ਭਾਵ ਕੂੜ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਿਸਦਾ ਹੋਇਆ? ਉਸ ਨੇ ਇਹੀ ਸੰਸਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਜੀਵ ਭਾਵ ਹੀ ਕੂੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੀਵ ਭਾਵ ਸਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਿਉਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਸਤਿ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਮੇਲ ਕਿਸਦਾ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੀਰ ਜੀ! ਇਹੀ ਮਨ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਰਾਤ ਪਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਮਿਥਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਿਸਤਤ੍ਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੱਚ ਦੀ ਸਤੱਾ ਪੈਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਜੀਵ ਭਾਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਸ ਪੱਕ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੈਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਲੱਖ ਸਮਝਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਸਤਿ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸਤੱਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਿਥਿਆ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਮਟਕ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਰੱਸੀ ਪਈ ਹੋਵੇ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਭਰਮ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਖਤਰਨਾਕ ਸਰਪ ਪਿਆ ਹੈ। ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਸਰਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਸਰਪ ਦਾ ਅਧਿਆਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਡਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਸੱਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਰੱਸੀ ਪਈ ਸੀ।

ਮਨ ਵਿਚ ਸਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਸਤਿ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵ ਭਾਵ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸਤਿ ਦਾ ਯਾਨਿ ਕਿ ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਜੀਵ ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਭਾਵ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਕੂੜ ਹੈ, ਸਾਖੀ ਸਤਿ ਹੈ। ਸਤਿ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਦਾ ਸਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ਰਹਿੰਦਾਹੈ। ਸਾਖੀ ਚੇਤਨ ਆਤਮਾ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵਿਛੋੜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਸੁਣ ਕੇ ਘਬਰਾ ਗਿਆ, ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੌਤਾਂ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਮੈਂ ਪੀਰ ਹਾਂ, ਵੱਡਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੌਤਾਂ ਮਿਥਿਆ ਜੀਵ ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹਨ। ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰ ਗਿਆ, ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਘਬਰਾਅ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਕੀ ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਸਤਿ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਕੀ ਜੀਵ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਪੁਨਹ-ਪੁਨਹ (ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ) ਅਧਿਆਸ (ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਮਿਥਿਆ ਮਨੌਤਾਂ) ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਥਿਆ ਭਾਵਨਾ, ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ, ਜੋ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ 'ਮੈਂ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। 'ਮੈਂ' ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਜਾਨਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹਉਮੈ ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੰਗਤਾ ਅਤੇ ਮਮਤਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਣਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੰਗਤਾ ਅਤੇ ਮਮਤਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹਾਂ, "ਮੈਂ" ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹੀ ਦੁਖੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹੀ ਸੁਖੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪੁੰਨੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਸ ਵਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੱਚ ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਲਗਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹਉਮੈ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਹੋਸ਼ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਸਤਿ ਨੂੰ ਅਛਾਦਨ (ਢਕ) ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਸਤਿ ਉਪਰ ਪਰਦਾ ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚੇਪੂਰਵਕ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅਸੰਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪਰੀਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਮਿਥਿਆ ਭਾਵ ਹੋਰ ਹੇਠਾਂ ਤਿਲਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਮਲਮੂਤਰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਦੇਹ ਸਮਝਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਹ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਦੇਹ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ, ਰੂਪ ਨੂੰ, ਅਮੀਰੀ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ, ਦੁਖ ਨੂੰ, ਸੁਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਾਨਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਦੇਖੋ, ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੂੜ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਤੋੜ ਕੇ ਸਤਿ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ ਪਰ ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੰਧ ਨੇ, ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਅਸਲ ਮੈਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਢਕ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਰਖਤ ਤੇ ਪਈ ਹੋਈ ਅਮਰਬੇਲ, ਦਰਖਤ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਦਰਖਤ ਦੇ ਪੱਤੇ, ਫੂਲ ਫਲ ਸਭ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਮਰਵੇਲ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੂੜੀ ਮੈਂ ਦੀ ਵੇਲ ਬਹੁਤ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਜੜ ਨਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਫੂਲਦੀ ਫਲਦੀ ਹੈ। ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੂੜੀ ਮੈਂ ਨੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਛਾਦਨ ਕਰਕੇ ਕੂੜ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਫੈਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕੂੜ ਦੇ ਪਿਆਰ, ਕੂੜ ਦੇ ਬੰਧਨ, ਕੂੜ ਦੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ, ਕੂੜ ਦੀ ਮਮਤਾ, ਕੂੜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ, ਜਾਇਦਾਦਾਂ, ਕੂੜ ਦੇ ਪੁਤਰ, ਧੀਆਂ, ਪਰਿਵਾਰ, ਸਬੰਧ ਐਸੇ ਫੈਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਕੂੜੇ ਅਧਿਆਸ ਨੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦੂਰੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਜੇ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਹਉਮੈ ਦੀ ਇਸ ਕੰਧ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਹਉ ਹਉ ਭੀਤਿ ਭਇਓ ਹੈ ਬੀਚੋ ਸੁਨਤ ਦੇਸਿ ਨਿਕਟਾਇਓ॥
ਭਾਂਭੀਰੀ ਕੇ ਪਾਤ ਪਰਦੋ ਬਿਨੁ ਪੇਖੇ ਦੂਰਾਇਓ॥
ਭਇਓ ਕਿਰਪਾਲੁ ਸਰਬ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸਗਰੋ ਦੂਖੁ ਮਿਟਾਇਓ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਭੀਤਿ ਗੁਰਿ ਖੋਈ ਤਉ ਦਇਆਰੁ ਬੀਠਲੋ ਪਾਇਓ॥
ਪੰਨਾ – 624

ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਵਖਰੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਸਮਝਣਾ, ਹਉਮੈ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਸ ਹੋਇਆ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਬੰਧਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਦਾਰੂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਹ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਆਪ ਹੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ, ਸੰਜਮ ਦਾ ਜੀਵਨ ਧਾਰ ਕੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਗੁਬਾਰ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਬੁਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਇਹ ਜੀਵ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ। ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹਾਂਦੇਵ, ਰਜੋ ਗੁਣ, ਤਮੋ ਗੁਣ, ਸਤੋ ਗੁਣ ਤਿੰਨੋ ਰੋਗੀ ਹਨ। ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਸੇਜ ਉਪਰ ਧਨ ਤੇ ਪਿਰ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ ਪਰ ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੰਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੜੇ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ ਚਿਲ੍ਹੇ ਕੱਟੇ, ਭੁੱਖੇ ਪਿਆਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜ਼ੋਹਦ (ਤਪ) ਕੀਤੇ, ਦਾਨ ਦਿਤੇ, ਬੇਅੰਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਆਰਾਮ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ, ਖੂਹ ਲਵਾਏ, ਜਨਤਾ ਦੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹਿਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਕੱਤਬ (ਸਕੂਲ) ਖੋਲ੍ਹੇ, ਮਸਜਿਦਾਂ ਬਣਾਈਆਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਮੰਦਰ ਬਣਵਾਏ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਲੰਗਰ ਚਲਾਇਆ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਉਮੈ ਦਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਰਮ ਹੰਗਤਾ ਧਾਰ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਮਤਾ ਦੇ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਲਈ ਨੇਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕੂੜ ਦੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਆਪਣਾ ਜਸ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਛੁਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਬਹੁਤਾ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਗਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥

ਮਲੁ ਹਉਮੈ ਧੋਤੀ ਕਿਵੈ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਤੀਰਥ ਨਾਇ॥
ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਦੂਣੀ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਆਇ॥
ਪੜਿਐ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਪੂਛਹੁ ਗਿਆਨੀਆ ਜਾਇ॥ ਪੰਨਾ - 39

ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਮੈਂ-ਮੈਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੈਂ ਭਾਵ ਮਿਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ -

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਨਹੀ ਸਚੁ ਪਾਈਐ॥
ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਈਐ॥ ਪੰਨਾ - 226

ਜਦੋਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਹਉਮੈ ਭਾਵ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ-

ਹਉਮੈ ਕਰੀ ਤਾ ਤੂ ਨਾਹੀ ਤੂ ਹੋਵਹਿ ਹਉ ਨਾਹਿ॥
ਬੂਝਹੁ ਗਿਆਨੀ ਬੂਝਣਾ ਏਹ ਅਕਥ ਕਥਾ ਮਨ ਮਾਹਿ॥
ਪੰਨਾ - 1092

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ-

ਭੋਲਿਆ ਹਉਮੈ ਸੁਰਤਿ ਵਿਸਾਰਿ॥
ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਬੀਚਾਰਿ ਮਨ ਗੁਣ ਵਿਚਿ ਗੁਣੁ ਲੈ ਸਾਰਿ॥
ਪੰਨਾ - 1168

ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਬਰਾਅ ਗਿਆ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਸਤਿ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮਿਥਿਆ ਹੀ ਹਾਂ? ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੀਵ ਭਾਵ ਤਾਂ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਭਰਮ ਤੇ ਪੁਨਹ-ਪੁਨਹ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਕੂੜ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੋੜ ਲਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਦੀਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹੋ, ਦੱਸੋ ਇਹ ਕੂੜੀ ਹਉਮੈ ਕਿਵੇਂ ਟੁੱਟੇਗੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕੂੜੀ ਮੈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਰਾਤਰੀ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਸੱਚੀ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਫੇਰ ਘਬਰਾਅ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੂੜੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।" ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, "ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ?" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਿੱਧੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੂੜੀ ਮੈਂ ਨੂੰ

ਛੱਡ ਦੇਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਆਪੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਕੂੜੀ ਮੈਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਚਿਲ੍ਹੇ ਵੀ ਕੱਟੇ ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਟੁੱਟੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੂੜੀ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਰਾਤਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਕੂੜੀ ਹਉਮੈ ਕਟ ਜਾਵੇਗੀ।"

ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਸਤਿ ਦਾ ਚੜ੍ਹਨਾ ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਵਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਥੇਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਣੇ ਹਨ, ਬੜੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਹਨ ਪਰ ਸਤਿ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ! ਕੋਈ ਜੁਗਤ ਦੱਸੋ?

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਝੂਠ ਦਾ ਤਿਆਗਣਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ ਨਾ। ਕੂੜੀ 'ਮੈਂ' ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਸਤਿ ਹੈ; ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੂੜੀ ਮੈਂ ਅਨਾਤਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਤੂੰ ਤਨੋ ਮਨੋ ਛੱਡ ਦੇ ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਨਾ। ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, "ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕੋਈ ਸੁਖਾਲਾ ਤਰੀਕਾ ਦਸੋ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਛੁਟਦਾ।" ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਇਸ ਦਾ ਉਪਾਅ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆਂ ਝੂਠੀ ਮੈਂ ਛੁਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਨੇ ਐਨੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਗਹਿਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਲਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹਾਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਿਹੜਾ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ। ਅਖੀਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਮੈਂ ਆਪਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਤਾਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਆਇਆ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈਂ ਪਰ ਇਹ ਝੂਠ ਦੀ ਸੰਜੋਅ ਪਹਿਨ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਇਕ ਬਚਨ ਵੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਘਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਝੂਠੀ ਸੰਜੋਅ ਪਹਿਨ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਯਾਨਿ ਕਿ ਮੈਂ ਪੀਰ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਬੇਅੰਤ ਚੇਲੇ ਹਨ, ਹਿੰਦੂ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵਾਂਗਾ। ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਪੁਛ ਨਾ ਲਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ। ਮੇਰੇ ਚੇਲੇ, ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ। ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਸਚਮੁਚ ਮੈਂ ਕੂੜੀ 'ਮੈਂ' ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਕੂੜ ਦਾ ਪੜਦਾ ਕਿਵੇਂ ਟੁੱਟੇ? ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਹੁਕਮੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਛਾਣ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਣੇ, ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿ ਜੋ ਕੁਛ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੁਕਮੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ!

ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿ ਤਾ ਖਸਮੈ ਮਿਲਣਾ॥ ਪੰਨਾ - 92

ਹੁਕਮੈ ਬੁਝੈ ਤਤੁ ਪਛਾਣੈ॥ ***ਪੰਨਾ - 1289***

ਹੁਕਮ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁਕਮ ਵੀ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ, ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ, ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿਚ, ਚਿਤ ਵਿਚ, ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਤੂੰ ਤੇ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਕਮ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ -

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ॥ ***ਪੰਨਾ - 1***

ਅਤੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ -

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ॥ ***ਪੰਨਾ - 1***

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਹੁਕਮੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕੇ -

ਇਸ ਕਾ ਬਲੁ ਨਾਹੀ ਇਸੁ ਹਾਥ॥
ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਸਰਬ ਕੋ ਨਾਥ॥ ***ਪੰਨਾ - 277***

ਆਖਣ ਜੋਰੁ ਚੁਪੈ ਨਹ ਜੋਰੁ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਮੰਗਣਿ ਦੇਣਿ ਨ ਜੋਰੁ॥
ਜੋਰੁ ਨ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੋਰੁ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਰਾਜਿ ਮਾਲਿ ਮਨਿ ਸੋਰੁ॥
ਜੋਰੁ ਨ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨਿ ਵੀਚਾਰਿ॥ ਜੋਰੁ ਨ ਜੁਗਤੀ ਛੁਟੈ ਸੰਸਾਰੁ॥
ਜਿਸੁ ਹਥਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸੋਇ।। ਨਾਨਕ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਨ ਕੋਇ॥
ਪੰਨਾ - 7

ਜੀਵ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਵੀ ਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਚੁੱਪ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਬਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੱਖੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਸੁਖਾਲਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਕਲਪ ਨਾ ਕਰੇ। ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਤ ਜਿਵੇਂ ਬਿੱਲੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਕ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਲੂੰਗੜੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫੁਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਰਖਣਾ ਹੋਵੇ, ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਵੀ ਨਿਰਸੰਕਲਪ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਨਿਰਸੰਕਲਪ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਕੂੜ ਛੁਟਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੱਚ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਾਗਿਆ ਅਤੇ ਸਤਿ ਨੇ ਆ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਕੇਵਲ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ। ਸਤਿ ਉਹ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਇਕੋ ਇਕ ਹੋਂਦ ਹੈ, ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਾਲਦੀ ਹੈ, ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੂੜੀ ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਨਿਖਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਚ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸਵੱਛ ਕਰਿਆ ਫੇਰ ਤਨ ਨੂੰ ਸਵੱਛ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੱਚ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਅਨੰਦਿਤ ਹੋ

ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਅੱਲਾਹ ਕਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੇ, ਕੋਈ ਨਾਰਾਇਣ ਕਹੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਹੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੀਵ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਤਾਂ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਆਪਣੇ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ, ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸ ਵਿਚ ਬੀਜ ਦੇਵੇ, ਇਹ ਬੀਜ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, 'ਬੀਜ' ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਹਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਭਰਪੂਰ ਫਸਲ ਲੈਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਖੁਰਪਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਾਂ ਸਪਰੇਅ ਕਰਕੇ ਨਦੀਨ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਫਸਲ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਫਸਲ ਭਰਪੂਰ ਉਗਦੀ ਹੈ। ਗੋਡੀ ਕਰਕੇ, ਨਦੀਨ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਖਾਦਾਂ ਆਦਿ ਪਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਸਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ, ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਹੰਸ, ਹੇਤ, ਕੋਪ, ਲੋਭ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ, ਛਲ, ਕਪਟ, ਝੂਠ, ਕੁ-ਦਇਆ ਦੀ ਥਾਂ ਖਿਮਾ, ਦਇਆ, ਧੀਰਜ, ਸੰਤੋਖ, ਅਹਿੰਸਾ, ਅਚੋਰੀ, ਸਰਬ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਸਰਬ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਰੁਚੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਉਪਰ ਨਿਸ਼ਚਾ, ਦ੍ਰਿੜ ਲਗਨ, ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸੇਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਚ ਸਚਮੁੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਉਪਰ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਵਾਸਤੇ ਮਾਇਆ ਕੱਢਣੀ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਤਾਂ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਕੂੜੀ ਮੈਂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਉਠ ਕੇ ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇਂਗਾ। ਇਹ ਸਭ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ, ਇਸ ਤੀਰਥ ਉਪਰ ਟਿਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪੱਕਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰਮੁਖ ਕਰਕੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੱਚ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ। ਇਹ ਸੱਚ ਜੋ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੈ ਇਹ ਕੂੜ ਦੇ ਸਹੇੜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ -

ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਰਿਦੈ ਸਚਾ ਹੋਇ॥
ਕੂੜ ਕੀ ਮਲੁ ਉਤਰੈ ਤਨੁ ਕਰੇ ਹਛਾ ਧੋਇ।।
ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਸਚਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ॥
ਨਾਉ ਸੁਣਿ ਮਨੁ ਰਹਸੀਐ ਤਾ ਪਾਏ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ॥
ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੈ ਜਾ ਜੁਗਤਿ ਜਾਣੈ ਜੀਉ॥
ਧਰਤਿ ਕਾਇਆ ਸਾਧਿ ਕੈ ਵਿਚਿ ਦੇਇ ਕਰਤਾ ਬੀਉ॥
ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਸਿਖ ਸਚੀ ਲੇਇ॥
ਦਇਆ ਜਾਣੈ ਜੀਅ ਕੀ ਕਿਛੁ ਪੁੰਨੁ ਦਾਨੁ ਕਰੇਇ॥
ਸਚੁ ਤਾਂ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਆਤਮ ਤੀਰਥਿ ਕਰੇ ਨਿਵਾਸੁ॥
ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੋ ਪੁਛਿ ਕੈ ਬਹਿ ਰਹੈ ਕਰੇ ਨਿਵਾਸੁ॥

ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਹੋਇ ਦਾਰੂ ਪਾਪ ਕਢੈ ਧੋਇ॥
ਨਾਨਕੁ ਵਖਾਣੈ ਬੇਨਤੀ ਜਿਨ ਸਚੁ ਪਲੈ ਹੋਇ॥ ਪੰਨਾ - 468

ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਕੋਈ ਪੂਰਨਾ ਪਾ ਦੇਵੋ, ਮੇਰਾ ਧੁੰਧਲਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹਿਰਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਗੋਬਿੰਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਘੁਟਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੋ ਗਈ, ਹਿਰਦਾ ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਗਿਆ -

ਅਹੰਬੁਧਿ ਮਨ ਪੂਰਿ ਥਿਧਾਈ॥
ਸਾਧ ਧੂਰਿ ਕਰਿ ਸੁਧ ਮੰਜਾਈ॥ ਪੰਨਾ - 200

ਮਮਤਾ ਨਿਕਲ ਗਈ ਅਤੇ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਮਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਚਿੱਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਝੂਠੀ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ ਹਾਂ, ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਹੰਗਤਾ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਰਵਿ ਪ੍ਰਗਾਸ ਰਜਨੀ ਜਥਾ ਗਤਿ ਜਾਨਤ ਸਭ ਸੰਸਾਰ॥
ਪਾਰਸ ਮਾਨੋ ਤਾਬੋ ਛੁਏ ਕਨਕ ਹੋਤ ਨਹੀ ਬਾਰ॥ ਪੰਨਾ - 346

ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਹੁਕਮੀ ਦੀ ਦਇਆ ਹੋ ਗਈ। ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਹੁਕਮੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ! ਇਹ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਟ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਜੋ ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਹੈ ਸੋ ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਹ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸਭ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਹਥਿਆਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਣੇ, ਇਹ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਕਾਂ, ਜੁੱਧ, ਜੰਗ, ਜਿੱਤ-ਹਾਰ, ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਹੁਕਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਵੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ -

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਸੰਕਰੁ ਇੰਦੁ ਤਪੈ ਭੇਖਾਰੀ॥
ਮਾਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸੋਹੈ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਆਕੀ ਮਰਹਿ ਅਫਾਰੀ॥
ਜੰਗਮ ਜੋਧ ਜਤੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਵੀਚਾਰੀ॥
ਬਿਨੁ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਕਬਹੁ ਨ ਪਾਵਸਿ ਸੇਵਾ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ॥
ਪੰਨਾ - 992

ਆਖਣੁ ਵੇਖਣੁ ਬੋਲਣੁ ਚਲਣੁ ਜੀਵਣੁ ਮਰਣਾ ਧਾਤੁ॥
ਹੁਕਮੁ ਸਾਜਿ ਹੁਕਮੈ ਵਿਚਿ ਰਖੈ ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਆਪਿ॥
ਪੰਨਾ - 145

ਇਕਨਾ ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਇਕਿ ਮਰਿ ਹੋਹਿ ਜਹੀਰ॥
ਇਕਿ ਦੇ ਖਾਹਿ ਨਿਖੁਟੈ ਨਾਹੀ ਇਕਿ ਸਦਾ ਫਿਰਹਿ ਫਕੀਰ॥

ਹੁਕਮੀ ਸਾਜੇ ਹੁਕਮੀ ਢਾਹੇ ਏਕ ਚਸੇ ਮਹਿ ਲਖ॥
ਸਭੁ ਕੋ ਨਥੈ ਨਥਿਆ ਬਖਸੇ ਤੋੜੇ ਨਥ॥ ***ਪੰਨਾ - 1289***

ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਜਵਾਰਭਾਟਾ ਆਇਆ। ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਨਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘੁਟਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੂੜੀ 'ਮੈਂ' ਛਿੰਨ-ਛਿੰਨ' ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਾਉਂਟੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਚੋਜ ਕਰਦੇ ਸਨ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬੱਦਲ ਉਠੇ, ਕੁਝ ਐਸੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਫਤਹਿ ਚੰਦ ਜਿਸਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਨਾਹਨ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਉਹ ਵਿਗੜ ਗਿਆ। ਭੀਮ ਸੈਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ, ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖਾਹਮਖਾਹ ਯੁੱਧ ਰਚਾ ਲਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਫਤੇ ਸਾਹ ਕੋਪਾ ਤਬਿ ਰਾਜਾ।।
ਲੋਹ ਪਰਾ ਹਮ ਸੋ ਬਿਨੁ ਕਾਜਾ।। ***ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ***

ਜਿਸ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦ ਲੈ ਕੇ ਭਾਰੀ ਯੁੱਧ ਲੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਪੁੱਤਰਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮਸਜਿਦ ਤੇ ਮੰਦਰ, ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਨਮਾਜ਼ ਨੂੰ ਇਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਚਿਆਈਆਂ ਉਤੇ ਵਸਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਸਾਡੀ ਨੀਝ ਲਾਇਆਂ ਵੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦਿਵਸ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਸ਼ਾ ਤੋਂ ਵਿਪਰੀਤ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੂੜੀ ਮੈਂ, ਕੂੜੀ ਸੋਝੀ, ਕੂੜੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਡੱਤਣ ਨੂੰ ਨਾਪਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਪਣਾਈਏ ਅਤੇ

ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਦ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੋ ਬਿਖਾਦ,
ਕਹੂੰ ਨਾਦ ਕੋ ਨਨਾਦ ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਹੋ॥
ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ,
ਕਹੂੰ ਨੀਤ ਅਉ ਅਨੀਤ ਕਹੂੰ ਜ੍ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਗਤ ਹੋ॥
ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਹੂੰ ਇਕਾਤੀ ਕੋ ਜਾਪ ਕਹੂੰ,
ਤਾਪ ਕੋ ਅਤਾਪ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਤੇ ਡਿਗਤ ਹੋ॥
ਕਹੂੰ ਬਰ ਦੇਤ ਕਹੂੰ ਛਲ ਸੇ ਛਿਨਾਇ ਲੇਤ,
ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਰਬ ਠਉਰ ਏਕ ਸੇ ਲਗਤ ਹੋ॥ ***ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ***

ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੀਏ।

ਸੁਗੰਧਤ ਜੀਵਨ
(ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ)

ਮਾਰਚ 1667 ਈ. ਮੁਤਾਬਿਕ 1924 ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ਚੇਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਚੇਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵਾਂ ਗਿਣਿਆ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਚੇਤ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਕੱਕਰਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਰੁਖਾਂ, ਬਿਰਖਾਂ, ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਮਧੁਰ ਰਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨੁਹਾਰ ਬਖਸ਼ਣ ਲਈ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਨਸਪਤੀ ਮੌਲਦੀ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੇ ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਨਵਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ, ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਂਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਰੁੱਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੁੱਤ ਕਹਿ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਚਾਨਕ ਝਰਨ੍ਹਾਟਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਆਸ ਭਰਦੀ ਹੈ। ਭਜਨ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਰਸ਼ਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਨੰਦ ਬਾਰੇ ਦਸਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ -

ਚੇਤਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਅਰਾਧੀਐ ਹੋਵੈ ਅਨੰਦੁ ਘਣਾ॥ ਪੰਨਾ - 133

ਇਸੇ ਚੇਤ ਦੀ ਪੂਰਨ ਚੰਦਰਮਾ ਵਾਲੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਬਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਂ, (ਹੁਣ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। ਤੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੱਕੀ ਜੋ ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਝਰਨ੍ਹਾਟਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੁਤਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਕੁਝ ਅਲੌਕਿਕ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਪੁੱਤਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਅਤਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਫੈਲਾਈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੀਕਰ ਭੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੁਗੰਧਤ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੁਗੰਧੀ ਨੂੰ ਦੇਰ ਤੀਕਰ ਸੁਗੰਧਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗੁਲਾਬ (ਰਾੜੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ) ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਕਰੜੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰਾ ਕੇ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਈਸ਼ਰ, ਹਰੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ।

ਇਹ ਸਮਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਹੱਤਤਾ ਆਪ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਆਪਸੀ ਫੁੱਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਆਏ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸ਼ਾਸ਼ਕ ਦੀ ਨੀਤੀ ਭਾਵੇਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਰਗੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੇ ਮਨ-ਚਾਹੇ ਅਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲ ਸਾਹਸਹੀਣੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਨਾਮ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਭੋਜਨ ਦੀ

ਥਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕੋ-ਇਕ ਵਰਿਆਮ ਸੂਰਮਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਿੱਕ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੇਹਿਸ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਕਹਿਰਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ ਮਹਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਰਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਥੰਮ੍ਹ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ 1861 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 13 ਲੱਖ ਦੇ ਏੜ ਗੇੜ ਸੀ। ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਮੁਖ ਅਫਸਰ ਨੇ ਆਪਣੇ **remarks** ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 70 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੀ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਐਨੀ ਰਫਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪਤਨ ਵਲ ਆਈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 13 ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਹਿ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਸਲ ਸਿੱਖ ਜੋ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਉਪਰ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ, ਕਦੇ ਛਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਦੇ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਚਿੱਟੇ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸਾਫ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲੀ ਸਿੱਖ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਲੋਕ ਕੂਕਾ ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾ ਹੀ ਅਸਾਡੀ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ) ਈਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਾਕ ਆਪਣੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਹੁੰਚਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਾਡੇ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਨਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਸਦਾ ਮਾਲਾ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 4 ਲੱਖ 45 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਰਸਾਤਲ ਦੀ ਰੋੜ੍ਹ ਵਿਚ ਤਿਲ੍ਹਕਦਿਆਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਕ ਸੂਰਬੀਰ ਵਰਿਆਮ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਈਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੇ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਬਗੈਰ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਇਹੋ ਮਹਾਨ ਜਮਾਤ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੀ। 1872 ਵਿਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਸਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਉਡਾਇਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤਾਪ ਸਹਿ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਜੋ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਪਤਨ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਈ - ਉਹ ਸਨ ਬਾਬਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਰੱਬੋਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਵਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਰਮ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਅਧਿਆਤਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਗੁਪਤ ਭੇਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਨੇ ਪਿੰਡ ਰਾਮਪੁਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਇਕ ਕਾਮਲ ਉਸਤਾਦ ਵਾਂਗੂੰ ਕਰੜੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦਿਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ 108 ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਜੋ ਗਿਆਨੀ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਰਕਸ਼ੇਤਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਅਮਰ ਕਥਾ' ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੂਰਬੀਰ ਬਚਨ ਕੇ ਬਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕਾਂਡ 14

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਰਣੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸ਼ਰਨ ਪਾਲਕ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ।

ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ
ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ॥ ***ਪੰਨਾ – 544***

ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਉਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਣੀ ਇਹ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸੇਵਕ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਮਫ਼ਰੂਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਭਗੌੜਾ ਸੀ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਇਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਲ ਸੱਚੋ-ਸੱਚ ਗੱਲ ਦਸ ਦਿਤੀ। ਆਪ ਤੋਂ ਆਸਰਾ ਮੰਗਿਆ। ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਹਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ! ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਸਨ, ਨੇ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਦੇਣ ਪਿਛੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਨਾਲ ਉਡਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਤੂੰ ਜਦ ਏਥੇ ਆ ਹੀ ਗਿਆ ਏਂ ਤੇ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਆਸਰਾ ਮੰਗਿਆਂ ਏ ਤਦ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਕਦੀ ਏਥੋਂ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ "ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਲਈ ਕਰੜੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।" ਇਸ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਲਾਵੋਗੇ ਮੈਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।" ਫੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, "ਭਾਈ! ਤੂੰ ਅਜ ਤੋਂ ਗਊਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਂਗਾ। ਮਨੁਖ ਅੰਦਰ ਪਸ਼ੂ ਬੁਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਤੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਪਾਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਤੂੰ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਦੁਧ ਦਹੀਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰ –

ਪਸੂ ਮਿਲਹਿ ਚੰਗਿਆਈਆ ਖੜੁ ਖਾਵਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦੇਹਿ॥
ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਆਦਮੀ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣ ਕਰਮ ਕਰੇਹਿ॥ ਪੰਨਾ-489

ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸ਼ੂ ਬੁਧੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਰੱਸਾ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਘਸ ਘਸ ਕੇ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਰੀ ਉਪਾਧੀ ਮਿਟ ਸਕੇਗੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਉਣ ਪਿਛੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅਗੇ ਲਿਖ ਕੇ ਲਾਇਆ ਹੈ, 'ਗੁਨਾਹ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰੋ ਪਰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ।' ਪਰ ਧੰਨ ਹਨ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਤੋਂ 60 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਅਮਰ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮਾਲਖਾਨੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਾ ਲਗਾ। ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਵਰੰਟ ਆ ਗਏ ਤੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਪੁਲੀਸ ਸਮੇਤ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਹੁਲੀਆ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਦ ਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਣੇ ਮਿਥੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਗ਼ਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਹੁਲੀਏ ਅੰਦਰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਦਾ ਜੋ ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲਦੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਇਸ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਇਕ ਕਾਤਲ, ਇਕ ਕਤਲ ਵਿਚ ਭਗੌੜੇ ਦੇ ਵਰੰਟ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਸੇਵਕ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੇ ਹੁਲੀਆ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਉ।

"ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ! ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਸਿਰਾਂ ਉਤੇ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ। ਕੌਣ ਜਾਣੇ ਕੌਣ ਵਡਾ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੈ। ਕਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਏ, ਇਹ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਗੁਨਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਜ਼ੁਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਲਗਾਈ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਨਾਹ ਤੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕਿਵੇਂ ਪਾਈ ਜਾਵੇ। ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਧੂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਦ੍ਵੈਤ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇ? ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬੇਗੁਨਾਹ ਸਮਝੇ।" ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

"ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਜੈਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੜਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਫ਼ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਉਤੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਇਹ ਪੁਛਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਆਦਮੀ ਕਾਤਿਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਛਡ ਦਿਆਂਗੇ।" ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

"ਕਾਨੂੰਨ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆਹੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ

ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਫ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕ ਕੇ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਸੋਚ ਕੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਕਿ ਇਹ ਸੱਜਣ ਉਹ ਹੀ ਹੈ? ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਖ਼ੂਨੀ ਦੀ ਮਲੀਨ ਆਤਮਾ ਹੈ? ਫਿਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸੇਵਕ ਕਾਤਿਲ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਇਕ ਟਹਿਲੂਆ, ਜੋ ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਕ ਕਰਕੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਬੰਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੋਈ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ, ਜੇ ਇਹ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਫੜ ਲਵੋ।"

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਵਲ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਤਕਿਆ ਜੋ ਅਡੋਲ ਤੇ ਮਗਨ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਨਾਲੀ ਦਾ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਨੂੰ ਫਸਾ ਕੇ ਕੀ ਕਮਾਈ ਕਰੇਂਗਾ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਇਸ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਪੁਚਾ ਦੇਵੇ। ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੇ ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ ਤੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਥਾਣੇ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਡੇਰੇ ਆਏ। ਉਸ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੇ ਇਹ ਪਿਆ ਕਿ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਰਹਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਿਕਟੀ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ –

ਸੇਵਕ ਕਉ ਨਿਕਟੀ ਹੋਇ ਦਿਖਾਵੈ।।
ਜੋ ਜੋ ਕਹੈ ਠਾਕੁਰ ਪਹਿ ਸੇਵਕੁ ਤਤਕਾਲ ਹੋਇ ਆਵੈ॥
ਤਿਸੁ ਸੇਵਕ ਕੈ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜੋ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ॥
ਤਿਸ ਕੀ ਸੋਇ ਸੁਣੀ ਮਨੁ ਹਰਿਆ ਤਿਸੁ ਨਾਨਕ ਪਰਸਣਿ ਆਵੈ॥
ਪੰਨਾ – 403

ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਿਆਂ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸਵੱਛ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਧ, ਬਿਆਧ, ਉਪਾਧ, ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਵੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਪਰ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਲੰਗਰ ਹਿਤ ਬਾਲਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਹਿਤ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲਹੂ ਨੂੰ ਪਸੀਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਵਹਾਂਦੇ ਸਨ। ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ, ਥਕੇ ਟੁੱਟੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਸਨ, "ਭਾਈ! ਵਿਹਲਾ ਰਹਿ ਕੇ ਮਨੁਖ ਕਈ ਘੰਟੇ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਉਦਮੀ ਸੱਜਣ

ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਥੱਕ ਟੁਟ ਕੇ ਫੇਰ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੇਵਕ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਵੱਛ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਤਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਸ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਆਸਾਨ ਸੀ। ਪਰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਨਾਮ ਜੋ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਕਠਿਨ ਸਨ।

ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ
ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ॥ ਪੰਨਾ – 26

(ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ 'ਅਮਰ ਕਥਾ' ਵਿਚੋਂ)

ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅਟੱਲ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਅੱਗ ਜਾਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਡੁਬੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਚਾਈ ਤੋਂ ਸੁਟਿਆ ਬੰਦਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਟੱਲ ਹਨ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਟੱਲਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਛਿਆ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ –

ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਘੱਤਿਆ ਜਲੈ ਨ ਡੁੱਬੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦ।
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 10/2

ਸੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ –

ਦੁਸਟ ਸਭਾ ਮਿਲਿ ਮੰਤਰ ਉਪਾਇਆ ਕਰਸਹ ਅਉਧ ਘਨੇਰੀ॥
ਗਿਰਿ ਤਰ ਜਲ ਜੁਆਲਾ ਭੈ ਰਾਖਿਓ ਰਾਜਾ ਰਾਮਿ ਮਾਇਆ ਫੇਰੀ॥
ਪੰਨਾ – 1165

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਦਲ ਦਿਤਾ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਅੱਗ ਨਾਲ ਤਪਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਥੰਮ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਭ ਥੰਭ ਤੇ ਨਿਕਸੇ ਕੈ ਬਿਸਥਾਰ॥
ਹਰਨਾਖਸੁ ਛੇਦਿਓ ਨਖ ਬਿਦਾਰ॥ ਪੰਨਾ – 1194

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਮਰੌਦ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਫੌਜ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਕਾਬਲ ਦੇ ਮੁਲਖਈਏ ਦੀ ਰੋਕ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਆਪ ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ

ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ! ਜੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਪਾਰ ਨਾ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਜਮਰੌਦ ਦਾ ਕਿਲਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਬਾਗੀਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਹੜ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਅਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ, ਭੈਣਾਂ ਟਕੇ-ਟਕੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਕਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਅਟਕ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਸਮਰੱਥ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ, ਅਟਕ ਤੋਂ ਰਸਤਾ ਦਿਵਾ ਦੇਵੋ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਮਨ, ਇਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਇਹ ਫੌਜਾਂ ਐਸੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ ਜੂਝਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਲੱਖਾਂ ਬੀਬੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਰੁਲਣੋਂ ਰੁਕ ਜਾਵੇਗੀ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਇਹ ਦਰਿਆ ਰਸਤਾ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਕੰਢਿਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਦੀ ਵਹਿੰਦਾ ਦਰਿਆ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਜਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਆਹਿਸਤਾ-ਆਹਿਸਤਾ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਾਰੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਲੰਘ ਗਈਆਂ। ਸਿਰਫ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਰਹਿ ਗਈ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਦਰਿਆ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੰਪਨੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਾਥੀ ਪਰਲੇ ਕੰਢੇ ਵਲ ਨੂੰ ਤੋਰ ਲਿਆ। ਪਰਲੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਕੰਪਨੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਉਚੀ ਕਾਂਗ ਆਈ ਤੇ ਇਸ ਪੂਰੀ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਦਲਿਆ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਡੁਬੋ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਡੁੱਬੋਏ ਹੋਏ ਡੁੱਬ ਨਾ ਸਕੇ, ਅਗਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਨਾ ਸਕੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ -

ਗੰਗ ਗੁਸਾਇਨਿ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ॥
ਜੰਜੀਰ ਬਾਂਧਿ ਕਰਿ ਖਰੇ ਕਬੀਰ॥
ਮਨੁ ਨ ਡਿਗੈ ਤਨੁ ਕਾਹੇ ਕਉ ਡਰਾਇ॥
ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਿਤੁ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ॥
ਗੰਗਾ ਕੀ ਲਹਰਿ ਮੇਰੀ ਟੁਟੀ ਜੰਜੀਰ॥
ਮ੍ਰਿਗਛਾਲਾ ਪਰ ਬੈਠੇ ਕਬੀਰ॥
ਕਹਿ ਕੰਬੀਰ ਕੋਊ ਸੰਗ ਨ ਸਾਥ॥
ਜਲ ਥਲ ਰਾਖਨ ਹੈ ਰਘੁਨਾਥ॥ ***ਪੰਨਾ - 1162***

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਐਸੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਅ ਬਦਲਣਾ ਪਿਆ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਘਟਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਮਿਲਦੀ 'ਗਿਆਨੀ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਨੇ ਕਾਂਡ 18 ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ

ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਛਾਪਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕਾਂਡ 18

ਬੇਆਵਾਜ਼ ਖੂਹ ਦਾ ਹਲਟ

ਗੋਖੇ ਦੀ ਛਪੜੀ ਪਰ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਇਹੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਰਘ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਸੇ ਹੀ ਟੋਏ ਵਿਚ ਸਵੈਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਜੀਬ ਕੌਤਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਚਰਨ ਕੰਵਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਅੰਦਰ ਹੀ ਝੂਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਛਪੜੀ ਦੇ ਪਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਵੀਹ ਗਜ਼ ਪਰ ਇਕ ਹਲਟ ਸੀ। ਇਸ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਹਲਟ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮਾਲਕ ਖੂਹ, ਭਾਈ ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖੂਹ ਜੋੜਿਆ, ਖੂਹ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਟਕ-ਟਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਕੁਤੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੂਰ ਤਕ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤਾਂ ਛਪੜੀ ਦੇ ਪਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਝਟ ਪਟ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਵਲ ਨੂੰ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਵਡਾ ਗੁਨਾਹ ਕਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਕੁੱਤਾ ਪਿਛੇ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਬਗੈਰ ਇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਖੂਹ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਬੈਲ ਕਿਧਰੇ ਅਰਾਮ ਲਈ ਖਲੋ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੂਫ ਕਢਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਗਾਧੀ ਅਗੇ ਪਟ ਡਾਹ ਕੇ ਰੋਕ ਲੈਣ ਤੇ ਫਿਰ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹਿਕ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਪੱਟਾਂ ਚੋਂ ਪੀੜ ਨਿਕਲਣ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਾ ਕਿ ਉਹ ਫਿਰ ਹੋਰ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਹੁਣ ਉਸ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੂਹ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗ ਕੇ ਹੱਕਣਾਂ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਫਿਰ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਵਾਏਗਾ। ਉਹ ਇਸੇ ਹੀ ਉਧੇੜਬੁਣ ਵਿਚ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਚਲੋ ਹਲਟ ਹੀ ਛਡ ਦੇਵੀਏ ਫਿਰ ਤੱਕੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਹਲਟ ਦੀ ਵਾਰੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਤੇ ਫਿਰ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸੜ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵੀ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਖਲਲ ਦਾ ਡਰ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਘਰ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਸੀ। ਕੀ ਕਰੇ, ਕੀ ਨਾ ਕਰੇ, ਇਹੀ ਸੋਚ ਤੇ ਅਮਲ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਕੁਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਫਿਰ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਦਮ ਵਧਾਏ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਮੂੰਹ ਚੁਕਿਆ ਤਦ ਸਾਹਮਣੇ ਨੂਰਾਨੀ ਚੇਹਰਾ, ਮਸਤ ਨੇਤਰ, ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਪਰ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਝੁਕਣੋਂ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ-

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ – ਭਾਈ ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਅਜਕਲ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਸੋਕਾ ਲਗਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ ਤੇ ਖੂਹ ਦੀ ਵਾਰੀ ਤੁਹਾਡੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ?

ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ – ਮਹਾਰਾਜ! ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀ ਕਰਾਂ ?

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ – ਤੁਸਾਂ ਕੁਤਾ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਫਿਰ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਧੂਫ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਢਾਉਂਦੇ ਹੋ ?

ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ – ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਬੈਲ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ ਪਰ ਗਾਧੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲੈ ਕੇ ਬੈਲਾਂ ਨੂੰ ਦਮ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ – ਭਾਈ ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ! ਦੋ ਬੈਲਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ ਪਰ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਤਦ ਇਹ ਕਦੋਂ ਤਕ ਨਿਭੇਗੀ। ਫਿਰ ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੋ ਬੈਲਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਟ ਵੀ ਚੀਸਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਹੀ ਕਰ ਕੇ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੀ ਸਮਾਧੀ ਲਿਵ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪਵੇ ?

ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ – ਮਹਾਰਾਜ! ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਫਿਰ ਇਹ ਪਾਪ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਈਏ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਪਵੇ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾੜ ਲਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਚਰਨ ਕੰਵਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਮਾਨਣ ਵਿਚ ਰੋਕ ਹੋਵੇ ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਝਲ ਸਕਾਂਗਾ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ – ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਘੁਟ ਕੇ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਭਾਈ ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸਾਧਨਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਗਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਭਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਸਮਾਧੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਵੀ ਤਪਤ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਦੁਖੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੁਤੇ ਨੂੰ ਜੋ ਇਸ ਖੂਹ ਪਰ ਲਗਾ ਹੈ ਸਦਾ ਲਈ ਟਕ-ਟਕ ਕਰਾਉਣਾ ਹਟਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮੇਰੀ ਸਮਾਧੀ ਤੇ ਤੇਰੀ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣ।

ਭਾਈ ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਤਾ ਲਗਾ ਦਿਤਾ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਲਦ ਹੱਕੇ ਪਰ ਕੁਤਾ ਬੇਆਵਾਜ਼ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਟਕ ਟਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਆਦਤ ਹਟ ਗਈ। ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨੇਤਰ ਦਰੱਵ ਗਏ, ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਖੂਹ ਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਲਿਵ ਵਿਚ ਲੀਨ ਤੇ ਪਰਮ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਬੇਜਾਨ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਜ ਮਾਦਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਮਨੁਖ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਾਇਦ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨ ਕਰੇ। ਪਰ ਉਹ ਸੱਜਣ ਹੁਣ ਵੀ ਨਗਰ ਰਾਮਪੁਰ ਦੁਰਾਹੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਤਖ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੁਤਾ ਜੋ ਟਕ ਟਕ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇਕ ਲੋਹੇ ਦੀ ਗੁੱਲੀ ਪਰ ਵਜਦਾ ਤੇ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਹੀ ਵਜਣੋਂ ਹਟ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਮੇਰੀ ਖੂਹ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ੁਮੇਂਵਾਰੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਟਕ ਟਕ ਦਾ ਆਦੀ ਕੁਤਾ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਮੁਖ ਤੋਂ ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਲਿਵ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਥੋੜੀ-ਥੋੜੀ ਘਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਦੀ ਤਾਂ ਪਛਾਣ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਡੱਪਣ ਦਾ ਇਹ ਚਿੰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੰਨ ਖਾਵੇ ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕ ਕੇ ਸਾਹ ਤਕ ਨਾ ਕਢਣਾ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕੰਨ ਤਕ ਆਵਾਜ਼ ਪਹੁੰਚਣ ਵੀ ਨਾ ਦੇਣੀ ਹੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਮਹਾਨ ਤੇ ਉਤਮ ਚਿੰਨ ਹੈ। ਮਾਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਉਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੋ ਸਜਣ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਨਦਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਮਾਦਾ ਤੇ ਸੁੰਨ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਵਸੀ ਹੋ ਕੇ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।

(ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ 'ਅਮਰ ਕਥਾ' ਵਿਚੋਂ)

ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜੋ ਨਿਤ ਕਿਰਿਆ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ' ਵਿਚ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿਤ ਕ੍ਰਿਆ

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬੜਾ ਬਲੀ ਤੇ ਕਰੜਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਥਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨਦੇ। ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਦੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਕਦੀ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਕਰਦੇ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਸ੍ਰੀ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕਥਾ (ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਰਾਮਪੁਰ ਦਾ ਗਿਆਨੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।) ਫੇਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ, ਕਦੀ ਕਦੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਮਹੀਨਾ-ਮਹੀਨਾ ਠਹਿਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕਥਾ ਕਰਦੇ। (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਪੰਡਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਨੀ ਮਧਸੂਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਧੋ ਹਰਿਦਵਾਰ ਨਿਰਮਲ ਛਾਉਣੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਦਨ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ) ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮਾਂ ਗਿਆਨੀ ਆ ਗਿਆ ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਕਥਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਸੀ।

ਕਥਾ ਦੇ ਭੋਗ ਪਏ ਤੋਂ ਆਪ ਨੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛਪੜੀ ਤੇ

ਬੈਠਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੀ ਖੂਹੀ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਦਿਨੇਂ ਹਲ ਵਾਹੁਣਾ ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਿਤ ਕਿਰਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰਾਪਮੁਰ, ਕਨੇਚ, ਕਟਾਨਾ, ਕਟਾਣੀ, ਦੋਰਾਹਾ, ਨੀਲੋਂ, ਬਿਲਗਾ ਤੇ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪੁਜਦੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਰਾਤ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੁੰਦੀ। ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ 9 ਵਜੇ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛਪੜੀ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜ ਜਾਣਾ, ਸਵੇਰੇ ਦੋ ਵਜੇ 101 ਡੋਲ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਡੋਲ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸੀ, ਹਰੇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਿਚ ਸਕਦਾ, ਕੋਈ ਕੋਈ ਬਲੀ ਹੀ ਖਿਚਦਾ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਲਾ ਜਲ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਪਈ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਨਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ। ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਸਾਹਿਬ ਆ ਜਾਣਾ, ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਜ ਕੇ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ। ਫੇਰ ਭੋਗ ਪਏ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਜਲ ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਹਲ ਜੋੜ ਲੈਣਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ 1 ਵਜੇ ਨਮਕ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਭਾਜੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜ ਜਾਣਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ ਚਾਹ ਛਕਣੀ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਬੜਾ ਮਸਕੀਨੀ ਵਾਲਾ ਸਾਦਾ ਰਖਣਾ। ਅਪ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਮਿਠ-ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਮੋਹਣੀ ਮੂਰਤ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜੋ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਣਾ। ਹਿਰਦਾ ਕਮਾਈ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕੋਮਲ ਸੀ, ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੀ ਆਕਰਖਨ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਜੋ ਜੋ ਵੀ ਸੁਣਦਾ, ਸੁਤੇ ਹੀ ਸੁਰਤਾਂ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਦਕਾ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਡਾਕੂ ਵੀ ਸੁਧਰ ਗਏ। ਇਉਂ ਰਾਮਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਬੜੇ ਧਾੜਵੀ ਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਸਨ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ।

ਆਪ ਜੀ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਹੱਦ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸਚਖੰਡ ਨਿਵਾਸੀ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਰਾਜ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਣਾ

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦਨ ਵਾਂਗੂੰ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਫੈਲਦਾ ਗਿਆ। ਮਹਿਮਾ ਵਡਿਆਈ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਵਰਸਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ ਨਾਨਕ ਹੋਤ ਨ ਘਾਟਿ॥ ਪੰਨਾ-300

ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਿਆਂ, ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੇ। ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਪੂਰਨ ਸਾਧੂ ਦਾ ਤਾਂ ਪੂਰਾ

ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਆਮ ਭੇਖੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਓਹ ਪਖੰਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ। ਅਜ ਖਾਸ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਵਜ਼ੀਰ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਤ ਗੁਪਤ ਭੇਸ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ।

ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਡੇਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਆਦਮੀ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਏਹੋ ਹੀ ਸੰਤ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਦੇ ਬਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਏ ਮਹਾਰਾਜ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਅਗੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਖਦਰ ਦੀ ਚਾਦਰ ਦਾ ਝੁੰਬਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਟੋਕਾ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਇਸ ਨੂਰਾਨੀ ਚੇਹਰੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਧ ਬਾਬੇ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ, "ਬਾਬਾ ਜੀ! ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਕਿਥੇ ਹਨ?" ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਅਰਸ਼ੀ ਦਾਤਾਰ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪੁਛਿਆ, "ਦਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਛਕੋਗੇ? ਦੁੱਧ ਛਕਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਸੰਤ ਵੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।" ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਛਕ ਆਏ ਹਾਂ ਸਿਰਫ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਆਸ਼ਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਫੇਰ ਟੋਕਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਇਕ ਦੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਏ, ਦਰ ਅਗੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਅਤੇ ਨਲਕੇ ਤੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਧੋਣ ਲਗ ਪਏ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਕਿਥੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਆਉਣਗੇ? ਅਸੀਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਚੋਂ ਜਲ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, ਏਹੋ ਹੀ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਨ ਜੋ ਟੋਕਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਭਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਤਰ ਹੋ ਗਏ।

ਏਧਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਭੀ ਹਥ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਅਜੇ ਨਲਕੇ ਪਾਸ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਂ ਚਰਨੀਂ ਆ ਡਿਗੇ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ! ਇਤਨੀ ਵਡੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਆਪ ਹੇਠਾਂ ਬਹਿ ਕੇ ਟੋਕਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਹੀ ਸੰਤ ਹੋ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਸੰਤ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਆਏ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਇਹੋ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜਲ-ਪਾਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਝਾੜੂ ਬੁਹਾਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਲੋਕੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਸੰਤ ਆਖਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਗੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ - ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਹਨ, ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ

ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰੋ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਓ। ਜਦੋਂ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੰਦਨਾ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਪਰੋਂ ਰੁਮਾਲ ਉਤਾਰਿਆ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ-

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫॥
ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਰਾਮ ਰਸਾਇਣਿ ਮਾਤਾ॥
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸਾ ਨਿਧਿ ਜਾ ਕਉ ਉਪਜੀ ਛੋਡਿ ਨ ਕਤਹੂ ਜਾਤਾ॥ ੧॥
ਬੈਠਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੋਵਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਭੋਜਨੁ ਖਾਤਾ॥
ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਮਜਨੁ ਕੀਨੋ ਸਾਧੂ ਧੂਰੀ ਨਾਤਾ॥੧॥
ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਹਰਿ ਜਨ ਕਾ ਉਪਜਿਆ ਜਿਨਿ ਕੀਨੋ ਸਉਤੁ ਬਿਧਾਤਾ॥
ਸਗਲ ਸਮੂਹ ਲੈ ਉਧਰੇ ਨਾਨਕ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ॥
ਪੰਨਾ - 532

ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬੜੀ ਮੇਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਧੰਨ ਹੋ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਜੈਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਬਾਬਤ ਹੀ ਇਹ ਬਚਨ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੈਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਬਿਧਾਤੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸੌਤਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਦੁੱਧ ਛਕਾਇਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਤਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰਾਜ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਰਹੋ। ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਵੀ ਧਰਮੀ ਬਣਾਓ। ਨਾਮ ਜਪੋ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਾਓ। ਇਨਸਾਫ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣੇ ਹੋ। ਫੇਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤੇ ਸਿਰੋਪਾਓ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ।

ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਅੰਦਰਲੀ ਸੂਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਜਿਥੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਇਸਲਾਮ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਨਜੁਲਾ ਖਾਂ ਪਠਾਣ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣੀ

ਇਕ ਅਜੀਮ ਖਾਂ ਪਠਾਣ ਜਿਸ ਦੇ ਖੂਹ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੇ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਈ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਿਤਰ ਨਜੁਲਾ ਖਾਨ ਨਾਮ ਦਾ ਪਠਾਣ ਜੋ ਇਸੇ ਨਗਰ ਦਾ ਨੰਬਰਦਾਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆਂ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ ਰਈਸ ਅਤੇ ਜਰਨੈਲੀ ਪੈਨਸ਼ਨਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਬੇਗਮਾਂ ਸਨ ਪਰ ਔਲਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਘਰ ਸੁੰਞਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਮਿਤਰ ਅਜੀਮ ਖਾਂ ਪਾਸ (ਜਿਸਦੇ ਖੂਹ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਠਹਿਰਦੇ ਸਨ) ਅੰਦਰਲੀ ਪੀੜਾ ਪ੍ਰਗਟ

ਕੀਤੀ। ਧਨ, ਦੌਲਤ, ਜ਼ਮੀਨ, ਜਾਇਦਾਦ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਘਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਬੇਗਮਾਂ ਹਨ, ਮਾਨ ਇਜ਼ਤ ਵੀ ਬੜੀ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਫਰਜ਼ੰਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਦਾਰਥ ਨਿਸਫਲ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਨਜ਼ੁਲਾ ਖਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦਿਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ, ਅੱਲਾ ਪਾਕ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਖੂਹ ਤੇ ਇਕ ਰੱਬੀ ਫਕੀਰ, ਸਚਾ ਆਸ਼ਕ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਜਦੋਂ ਦੇ ਉਸਨੇ ਚਰਨ ਪਾਏ, ਮੇਰੀ ਫਸਲ ਦੂਣੀ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਪੁਜ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰੀਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਤੇਰੀ ਇਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸਦਾ ਮਨ ਬੜਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਸੰਗਲਾਂ 'ਚ ਜਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਭੈ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨਜ਼ੁਲਾ ਖਾਂ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਰਾਤ ਦੇ ਟਾਇਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਦਾਤ ਲੈਣ ਆਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਬੁਢੇ ਜੀ ਦਾ ਮਾਨ ਵਧਾਇਆ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਦੀਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਉਸਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਜਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜਸ ਹੈ-

ਜੋ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਸਾ ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ॥
ਹਰਿ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਭਾਵਦੀ ਜਨ ਕਾ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਾਈ॥

ਪੰਨਾ - 652

ਇਉਂ ਅਜ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਠਾਨ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਭੇਜਿਆ। ਰਾਤ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਹਨ। ਸਿਆਲ ਦੀ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਸਰਦੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਲੋਕੀਂ ਉਪਰ ਰਜਾਈਆਂ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁਤੇ ਹਨ। ਰੱਬੀ ਬੰਦਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਕੌਣ ਜਾਗੇ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣਾ ਰੋਗੀ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਦਾ ਹੋਇਆ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ ਜਾਂ ਡਾਕੂ ਚੋਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਇਸ ਨਜ਼ੁਲਾ ਖਾਂ ਵਾਗੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੰਗਤਾ; ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਗਦਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬੈਠੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਨੇ। ਅਜ ਹੋਰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਰਦੀ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਕੰਬਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਖਿਚ ਕੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠੋਂ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਤਕਿਆ ਕਿ ਸੈਦੂ ਨਗਰ ਵਲੋਂ ਹਥ ਵਿਚ ਲਾਲਟੈਣ ਪਕੜੀ ਇਕ ਬ੍ਰਿਧ ਉਮਰ ਦਾ ਪਠਾਨ ਸਿਧਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਥੀ ਸੇਵਕ ਤਾਂ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਮੰਗ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਸ ਪੁਜਿਆ,

ਲੈਂਪ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੂਰ ਰਖ ਕੇ ਬ੍ਰਿਛ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਲੱਕ ਦਾ ਕੁੱਬ ਸਿਧਾ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ, ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਐਸ ਵੇਲੇ ਇਥੇ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈ? ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਜਾਹ ਇਸਨੂੰ ਪੁਛ, ਕਿਸ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, ਖਾਨ ਸਾਹਿਬ! ਕੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿਉਂ ਆਏ ਹੋ? ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਫਕੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਮਾਲ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੋ। ਜਦੋਂ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾਇਆ। ਇਸ ਨੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਰਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਹੇ ਅੱਲਾ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਫਕੀਰ ਸਾਂਈ! ਆਪ ਪੀਰਾਨ ਪੀਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰੋ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਖੈਰ ਪਾਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ ਦਾ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਮਸਤੀ ਵਾਲੇ ਨੇਤਰ ਖੋਲੇ ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਖਾਨ ਸਾਹਿਬ! ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਉਸ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼, ਮੈਂ ਸੱਤਾਂ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹਾਂ, ਜਰਨੈਲੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਹੈ, ਘਰ ਤਿੰਨ ਬੇਗਮਾਂ ਹਨ ਪਰ ਪੁਤਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਾਰਾ ਪਦਾਰਥ ਬਿਗਾਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਉਮਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਪੀਰ ਜੀ! ਐਸ ਵੇਲੇ ਉਮਰ ਤਾਂ ਪਚਾਨਵੇਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਆਖਿਆ ਉਮਰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੁਣ ਸੁਕੇ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਫਲ ਲਗਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਅੱਲਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰ। ਉਸ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੀਰ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ –

.........ਸੁਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ॥ ***ਪੰਨਾ – 10***

ਸੁਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰੇ ਚਲੂਲ॥ ***ਪੰਨਾ – 898***

ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹੇ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਚਿ ਜੀਵਾਏ॥ ***ਪੰਨਾ – 191***

ਆਪ ਸੁਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਸ਼ਰਈ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਭੈ ਕਰ ਕੇ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਪੀਰ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਈ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਣ ਦਾ ਫਤਵਾ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰੋ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੀਰ ਦਾ ਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਕੇ ਮਦੀਨੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਪਾਏ ਅਤੇ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਰਹਿਬਰ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਦਰੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ, ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬੰਦ ਰਖੇ, ਮਾਨੋਂ ਦਰਗਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਕੁ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੇਤ੍ਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਚੰਗਾ ਖਾਨ

ਸਾਹਿਬ! ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਨੌਮੀ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਫੇਰ ਆਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਲੜਕਾ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਤੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਹੀ ਜਿੰਨਾਂ ਹੋ ਸਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰੀਂ ਅਤੇ ਪੰਜੇ ਟਾਇਮ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਿਮਾਜਾਂ ਪੜ੍ਹੀਂ। ਖੁਦਾ ਅਗੇ ਸਿਜਦਾ ਕਰੀਂ, ਰੋਜੇ ਰਖੀਂ। ਪੰਜਵੀਂ ਇਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਜੋ ਦਿਨ ਛਿਪੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਖੜੋ ਕੇ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਵੀਂ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਭੁਖਾ ਲੋੜਵੰਦ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਆਓ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕੋ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਵਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਰੋਟੀ ਛਕਾਉਣੀ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ। ਜੋ ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਅੰਨ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁਖੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਬੜੀ ਸਖਤ ਹੈ ਕੋਈ ਭੁਖਾ ਪਿਆਸਾ ਆਦਮੀ ਗਲੀ ਮਹਲੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗ ਸਕਦਾ। ਭੁਖਾ ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਹੋਏ ਤੋਂ ਮਸੀਤ ਦੀ ਕੰਧ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਭੁਖਾ ਹਾਂ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਖੁਦਾ ਨਮਿਤ ਰੋਟੀ ਦੇਵੇ। ਤਾਂ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦਇਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਖੁਦਾ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਆ ਕੇ ਰੋਟੀ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਹੀ ਸੌਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅੰਨ ਦਾਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ। ਗੁਸਾਈਂ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ–

ਲੇਨੇ ਕੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਹੈ ਦੇਨੇ ਕੋ ਅੰਨ ਦਾਨ।
ਤਰਨੇ ਕੋ ਨਿਰਮਾਨਤਾ ਡੂਬਨ ਕੋ ਅਭਿਮਾਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਰਿਆਦਾ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਤੁੱਟ ਲੰਗਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋ ਇਹ ਪੂਰਨ ਸਾਧੂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜੇ ਮਕਾਨ ਦੁਆਰਾ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਉਹ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੋਰ ਕੀ ਭਲਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਸੰਗਤ ਪੰਗਤ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਸਤੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਏਹੋ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ –

ਕਬੀਰ ਜਉ ਗ੍ਰਿਹੁ ਕਰਹਿ ਤ ਧਰਮੁ ਕਰੁ ਨਾਹੀ ਤ ਕਰੁ ਬੈਰਾਗੁ॥
ਬੈਰਾਗੀ ਬੰਧਨੁ ਕਰੈ ਤਾ ਕੋ ਬਡੋ ਅਭਾਗੁ॥ ਪੰਨਾ – 1377

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸਦਾ ਮਨ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਪੀਰ ਜੀ! ਜੋ ਆਪ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦਸੋ ਇਹ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਕਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀ ਕੀ ਨਾਮ ਹਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ, ਇਹ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ, ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਆਪ ਤੋਂ

ਕੋਈ ਗਲ ਭੁਲੀ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪੀਰ ਹੋ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਹਜ਼ੂਰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਲੈ ਸੁਣ–

1. ਪਹਿਲੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਫਜ਼ਰ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ–ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁ–ਫੁਟਾਲੇ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਧੇਰੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੇ ਬਾਬੇ ਆਦਮ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਅਗੇ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

2. ਦੂਜੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਜੁਹਰ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੁਪਹਿਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਘੜੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਅੱਗ ਠੰਢੀ ਹੋਈ ਜਾਣਕੇ ਇਬਰਾਹੀਮ ਖਲੀਲ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਗਨੀ ਦੇ ਅੰਗਾਰ ਫੁਲ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

3. ਤੀਜੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਅਸਰ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜ ਘੜੀ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਛਿਪਣ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮੱਛੀ ਦੇ ਪੇਟ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਯੂਨਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ।

4. ਚੌਥੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਮਗ਼ਰਬੀ ਹੈ ਜੋ ਸੂਰਜ ਛਿਪਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਾਲੀ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਘੇਰੇ 'ਚੋਂ ਛੁਟ ਕੇ ਈਸਾ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ।

5. ਪੰਜਵੀਂ ਇਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਲਾਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗਈ ਤੱਕ ਇਸਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਟਾਇਮ ਹੈ। ਇਹ ਬੱਦਲ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੇ ਮੂਸੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਹਨ ਪੰਜ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਇਮ, ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਤਾਈਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ।

ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਬੇਨਿਮਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ–

ਫਰੀਦਾ ਬੇ ਨਿਵਾਜਾ ਕੁਤਿਆ ਏਹ ਨ ਭਲੀ ਰੀਤਿ॥
ਕਬਹੀ ਚਲਿ ਨ ਆਇਆ ਪੰਜੇ ਵਖਤ ਮਸੀਤਿ॥ ਪੰਨਾ – 1381

ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ, ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸੰਧਿਆ ਲਾਜ਼ਮੀਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲੀ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਇਹ ਹਨ –

ਪੰਜਿ ਨਿਵਾਜਾ ਵਖਤ ਪੰਜਿ ਪੰਜਾ ਪੰਜੇ ਨਾਉ॥
ਪਹਿਲਾ ਸਚੁ ਹਲਾਲ ਦੁਇ ਤੀਜਾ ਖੈਰ ਖੁਦਾਇ॥
ਚਉਥੀ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਮਨੁ ਪੰਜਵੀ ਸਿਫਤਿ ਸਨਾਇ॥
ਕਰਣੀ ਕਲਮਾ ਆਖਿ ਕੈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਸਦਾਇ॥ ਪੰਨਾ – 141

ਪਹਿਲੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ – ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮਿਟਦੇ ਹਨ।

ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਹੋਇ ਦਾਰੂ ਪਾਪ ਕਢੈ ਧੋਇ॥
ਨਾਨਕੁ ਵਖਾਣੈ ਬੇਨਤੀ ਜਿਨ ਸਚੁ ਪਲੈ ਹੋਇ॥ ਪੰਨਾ – 468

ਦੂਜੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦਾ ਖਾਣਾ, ਠੱਗੀ, ਚੋਰੀ, ਦਗਾ ਫਰੇਬ

ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਦਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਕਰ ਧਰਮ ਦੀ ਖੱਟਿ ਖਵਾਲਣ ਕਾਰ ਕਰੇਹੀ॥
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 1/3

ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ॥
ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ॥ ਪੰਨਾ - 1245

ਤੀਜੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ - ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਮਿਤ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਖੈਰ ਪਾਉਣੀ। ਭਾਵ ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਦਾਨ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਵੀ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ -

ਮਿਠਾ ਬੋਲਣ ਨਿਵ ਚਲਣ ਹਥੋਂ ਵੀ ਕਿਛੁ ਦੇਇ॥
ਰਬ ਤਿਨਾ ਦੀ ਬੁਕਲੀਂ ਜੰਗਲ ਕਿਆ ਢੂਢੇਇ॥

ਅਥਵਾ ਖੁਦਾ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਖੈਰ ਮੰਗਣੀ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁਣਾ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਪੀ, ਪੁੰਨੀ, ਗਰੀਬ, ਅਮੀਰ, ਆਸਤਕ, ਨਾਸਤਕ, ਸਾਧੂ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਸ਼ੂਦਰ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਮੰਗਿਆ ਹੈ -

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ॥ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ॥

ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ-

1. ਨਾਮ ਦੀ - ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

2. ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਦਾਤ, ਤੇ

3. ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ -

ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ॥
ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ॥ ਪੰਨਾ - 1381

ਚੌਥੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ ਮਨ ਦੀ (ਨੀਅਤਿ) ਬਿਰਤੀ (ਰਾਸ) ਸਚਾਈ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ - ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ, ਸੱਤ ਪ੍ਰਤੱਗੀ ਹੋਣਾ, ਦਿਲ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਹੋਣੀ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਫ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦਾ ਅਕਸ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਪੂਰਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੀ ਹੈ, ਸਾਫ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਵੀਂ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ ਸਿਫਤੀ - ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ (ਸਨਾਇ) ਸ਼ਨਾਖਤ ਭਾਵ ਪਹਿਚਾਨ ਕਰਨੀ, ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ (ਕਰਣੀ) ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਵਾ ਨੇਕ ਕਰਨੀ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ -

ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਮੋਮ ਦਿਲ ਹੋਵੈ॥ ਪੰਨਾ - 1084

ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਇਸਦਾ ਮਨ ਬੜਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਬਾਣੀ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਗਈ, ਕੰਠ ਰੁਕ ਗਿਆ, ਨੇਤਰਾਂ 'ਚੋਂ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਜਲ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਿਜਦਾ ਕੀਤਾ ਆਖਿਆ - ਧੰਨ ਹੋ ਆਪ ਪੀਰ ਜੀ! ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਸੁਣਾਏ। ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿਖ ਵੀ ਬੜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਅਜ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਬੜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ।

ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਪਠਾਣ ਤਾਂ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ, ਘਰ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਚਾਅ ਨਾਲ ਖਿੜ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੰਜੇ ਟਾਇਮ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਰੋਜ਼ੇ ਵੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੁਖਿਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਰੋਟੀ ਵੀ ਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਏਧਰ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਪਠਾਣ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦਾ ਵਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਾਮਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਰੋਜ਼ੇ ਰਖਣ ਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਕੋਈ ਬੂਟਾ ਲਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਵਾੜ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀਂ ਹੀ ਵਧੇ ਫੁਲੇ। ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਪੁਟਕੇ ਲਾਇਆਂ ਕੁਮਲਾ ਤੇ ਸੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਹੋਵੇ ਵੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਘਟ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੇ ਹੀ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਉਸ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਾੜ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧਾਉਣ ਰੂਪ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇਵੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਗੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਦੀਨ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁਦਾ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਕਲਪੇ ਹਨ, ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਧਰਮ ਨੇ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਖਿਚ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਕਤਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਉਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ, ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਟਾਇਮ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਏ, ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਰਾਮਪੁਰ ਨਗਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਸੈਦੂ ਨਗਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਏ, ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਦਾਤਾ! ਸਾਥੋਂ ਕੀ ਗੁਨਾਹ ਹੋ

ਗਿਆ ਜੋ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਚਲੇ ਹੋ? ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦਿਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਜਾਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਫੇਰ ਆ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੋ, ਦੋਵੇਂ ਸਮੇਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕੀਤਾ ਕਰੋ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮੇਹਰ ਕਰਨਗੇ। ਇਉਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਗਡੀ ਤੇ ਅਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਦੋਰਾਹੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਭੇਟਾ ਅਰਪੀ, ਨਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪੁਜੇ, ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਗੇ।

ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਬਾਰਾ ਸੈਦੋਂ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਰਧ ਪਠਾਣ ਬੈਂਡ ਵਜਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਟੋਕਰੇ ਲੈ ਕੇ, ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਾਸ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜੋ ਬੱਚਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਐਸੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿਅਤਾ ਦੀ ਗਿਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ 108 ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਐਨੀ ਉਚੀ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ਾ ਦਿਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਨਾਦ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ 21 ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤੇ ਗਏ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਕਮਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਤਰ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵੰਡੀ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ (ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰਕੇ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਈਸ਼ਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਆਤਮ ਮਾਰਗ' ਅਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ 'ਆਤਮ ਮਾਰਗ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਸੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ -

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸਦ ਜੀਵੈ ਨਹੀ ਮਰਤਾ॥ ਪੰਨਾ - 273

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਲੋਚਾ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ, ਸਾਡੀਆਂ ਇਹ ਲੋਚਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ।

(ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ 'ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ' ਵਿਚੋਂ)

ਹੋਨਿ ਨਜੀਕਿ ਖੁਦਾਇ ਦੈ ਭੇਤੁ ਨ ਕਿਸੈ ਦੇਨਿ

(ਸ੍ਰੀ 108 ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ)

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਖਾਨਦਾਨੀ ਵਿਰਸਾ ਜਿਹੜਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਪਲਮਿਆ, ਵਧਿਆ, ਫੁਲਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਜੋ ਵਿਕਾਸ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਉਪਰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬੀਰਮਦਾਸ ਜੀ ਵਿਧੌਸ਼ੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਣੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਸਾਧ ਬਚਨ ਹੋਣਾ ਅਤਿ ਉਤਮ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਰਾਮ ਸਿੰਘਾ! ਸੰਤ ਤਾਂ ਲੋਕ ਅਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਮਰਿਆਦਾ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਮਾਣੇਗਾ। ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਕੁਲਤਾਰਕ ਹੋ ਕੇ ਤਾਰ ਦੇਵੇਗਾ।" ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੰਕੇਤਕ ਸਨ ਜੋ ਇਕ ਮਹਾਨ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਸਨ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਬਚਪਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਲ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਹੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਵੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਸੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ, ਪੈਸਾ ਕੁਝ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਘਰੋਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਚੁਕ ਕੇ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਣਾ ਇਕ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲੀ 'ਚੋਂ ਮੁੰਦਰੀ ਕੱਢ ਕੇ, ਕਦੇ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਗੜਵਾ ਕਿਸੇ ਜਾਚਕ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਮ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਾਣਾ ਤਣਨ ਲਈ ਸੂਤ ਲਈਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਨੇ ਮੰਗ ਲਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਪਰਾਇਆ ਸੂਤ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਉਸ ਸੂਤ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਸੂਤ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੇ ਵਸਤਰ ਬਣਾ ਦਿਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਦਾਰ ਬਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਵੰਡ ਦੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਣੀਆਂ ਦੂਰ ਭਵਿੱਖਤ ਨੂੰ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਕਸ਼ੇ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਟਿਆਲੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਲਗਨ ਅਨੇਕਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ

ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਟੀ.ਐਲ ਵਿਸਵਾਨੀ ਜੋ ਸੂਬਾ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵੀ ਸਨ, ਉਹ ਅਸਾਡੇ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਯਾਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀ ਦਿਤੀ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ 'ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਯਾਦ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਹੀ ਲਾਲਸਾ ਉਠੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਸਰ ਅਸੀਂ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨਾ ਜੀ ਦੇ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰੂੰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲਗਨ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਅਸਾਡੇ ਉਤੇ ਅਛੋਪਲੇ ਹੀ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜਾਗਦੀ ਗਈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਵਿਚ ਸੁਧਾਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਉਥੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨਿਵਾਸ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਆਪ ਕਰਨੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਦੋ ਵਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਗਰਮੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਸਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਪਾਠ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਰਨੇ ਅਤੇ 25 ਪਾਠ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਯਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਰਸਨਾ, ਸ੍ਵਾਸ, ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ, ਆਗਿਆ ਚੱਕਰ ਵਿਚੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੋਇਆ ਐਸੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੋਤ ਮੰਡਲ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਧੁਨ ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਯਾਨਿ ਕਿ ਦੋ ਵਜੇ ਤੋਂ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤਕ ਇਕ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣਾ ਕਿ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਝੂਲਾ ਉਤਰਨਾ ਜਿਸ ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਬੈਠ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਝੂੰਮਣੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਮਲ ਫੁੱਲ ਆ ਜਾਣਾ ਉਸ ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਬੈਠ ਜਾਣਾ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤੈਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਬਦ ਧੁਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਐਸਾ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿਣਾ। ਹੁਣ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਅੱਖਰ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗ ਜਾਣੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਐਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਧਰ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਉਹ ਇਕੋ ਹੀ ਸਰੂਪ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਧ ਗਈ ਤਾਂ ਅਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚੋਂ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਨਿਜੀ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਪਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕੋਠੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੇ ਲਗ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਾਰਪਾਈ ਤੋਂ ਠੀਕ 1.00 ਵਜੇ ਉਠ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਣਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਲੇਟ ਆਏ ਤਾਂ

ਉਹ ਪਉੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਦੀ ਠੋਕਰ ਲੱਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਗੁਲਾਬ' ਤੂੰ ਹੈਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਧੀਮੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਈ! ਮੈਂ ਗੁਲਾਬ ਹੀ ਹਾਂ। ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹਨ, ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਪੂਰੀ ਨੀਂਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਬਾਈ ਜੀ! ਮੈਂ ਇਕ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਸਿਮਰਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਤਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਲੰਘਿਆ ਸਮਾਂ ਕਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਬਹੁਤ ਅਭਿਆਸੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ! ਜੇ ਸਚਮੁਚ ਤੈਨੂੰ ਐਨੀ ਹੀ ਲਗਨ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਤੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਉਠ, ਸੁਧਾਸਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਤੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਭਿਆਸੀ ਅਵਸਥਾ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਸੁਧਾਸਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਿਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਸੀ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਵੈਸੇ ਆਪ ਸਾਰੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪੂਰਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕੋਈ ਤਰਕ ਕਿਸੇ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਸੰਤ ਧਿਆਨੇ ਜੀ ਵਰਗਾ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤ੍ਰਿਪੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਰਗਾ ਸੂਖਸ਼ਮ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨਵਾਨ, ਮਿੱਠ ਬੋਲਾ ਸੰਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਣ, ਆਪ ਸਭ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀਆਂ ਛੁਟੀਆਂ ਵਿਚ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿਚ ਡਿਊਟੀ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ, ਤਨ ਵੀ, ਮਨ ਵੀ, ਧਨ ਵੀ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਅਰਪਣ ਕਰ ਆਏ ਸਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਕੋ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਆਪ ਦੀ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਤਪਸਿਆ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਫੁਰਮਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਾਕਾ! ਐਨੀ ਦੇਰ ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਰਿਹਾ? ਅਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸਰਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦਿਤੀ ਅਮਾਨਤ ਜੋ ਸੀਨਾ-ਬ-ਸੀਨਾ ਚਲ ਕੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਤੇਰੀ ਹੀ ਅਮਾਨਤ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਰਖਸ਼ਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਬੜਾ ਹੀ ਔਖਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਇਕ ਅਮੀਰ ਖਾਨਦਾਨੀ ਬਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਵਸਤਰ, ਚਮਕਦੇ ਬੂਟ ਅਤੇ ਚੀਰੇ ਵਾਲੀ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ,

ਉਹ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਦਸਤਾਰ ਕੁਦਰਤ ਵਲੋਂ ਬਖਸ਼ੇ ਮਹਾਨ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚਮਕਾਅ ਦਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਲਗਣ ਲਗ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਨੇਤਰ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਝਾਲ ਝਲਣੀ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਨੇਤਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਢਹਿ ਪਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ **magnetic** (ਚੁੰਭਕ) ਖਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਉਹ ਆਪ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਗੜੂੰਦ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੁਭਾਵਿਕ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਮਿਤਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਵਜੂਦ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਪਾਸ ਆਪ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅਮੀਰੀ ਵਸਤਰ, ਸੋਹਣੇ ਬੂਟ, ਸੋਹਣੀ ਸਜਦੀ-ਫਬਦੀ ਦਸਤਾਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਖੱਦਰ ਦਾ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਕੁੜਤਾ, ਖੱਦਰ ਦਾ ਹੀ ਨਿੱਕਾ ਦਸਤਾਰਾ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਸਜਾ ਲਿਆ। ਅਤਿ ਕੀਮਤੀ ਹੀਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਇਸ ਸਾਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਵਜੂਦ ਹਰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਉਣੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਕਿ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਆਰਾਮ ਛੱਡ ਕੇ, ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਦਿਤੀ ਸੀ, ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਜਦੋਂ ਕੰਨਾਂ ਤਾਈਂ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਮਾਈ ਇਕ ਦਮ ਸ਼ਾਖਸ਼ਾਤਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਚਾ ਅਨੁਭਵ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਖੂੰਹਦੇ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਜਗ-ਮਗ ਕਰਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਉਠੀ ਅਤੇ ਆਤਮ ਸ਼ਾਖਸ਼ਾਤ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਭਾਵ ਤੋਂ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਨੌਤ ਬਚੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਜਣਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਸਰੂਪ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਕਰਾ ਕੇ ਜੀਵ ਤੋਂ ਈਸ਼ਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਰ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੁਸ਼ਬੋ, ਅਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ (ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ) (ਅਤਰ ਰੂਪ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਗੰਧੀ ਹਰ ਥਾਂ ਫੈਲ ਗਈ। ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਪ ਜੀ ਵਲ ਖਾਸ ਤਵੱਜੋ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੀ ਭਵਿਸ਼ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਅਤਰ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਮਾਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਉਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਮਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਦਾਸੀ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰ ਕਮਾਵੇਗੀ ਪਰ ਇਹ ਬਲੀ ਪੁਰਸ਼ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਸਗਮਾਂ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗੂੰ 'ਨਾਕਹੁ ਕਾਟੀ ਕਾਨਹੁ ਕਾਟੀ' ਵਾਲਾ ਹੀ ਵਰਤਾਵਾ ਕਰਕੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਰਖੇਗਾ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ! ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰਨਗੇ।

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਦਰਸ਼ਨ ਬਿਨਾਂ, ਮਛਲੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਾਂਗ, ਔਖਾ ਸੀ ਰਹਿਣਾ। ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਆਪ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ -

ਨਾਨਕ ਸੇਵਕੁ ਸੋਈ ਆਖੀਐ ਜੋ ਸਿਰੁ ਧਰੇ ਉਤਾਰਿ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿ ਲਏ ਸਬਦੁ ਰਖੈ ਉਰ ਧਾਰਿ॥
ਸੋ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਜੋ ਖਸਮੈ ਭਾਵੈ॥
ਆਪੇ ਬਖਸੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਆਪਤੁ ਗਵਾਵੈ॥
ਮਿਲਿਆ ਕਦੇ ਨ ਵੀਛੁੜੈ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵੈ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੋ ਬੁਝਸੀ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਵੈ॥

ਪੰਨਾ - 1247

ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਅਲੋਪ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਬਲ ਬੈਰਾਗ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ -

ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਰਿ ਚਲੀਐ॥
ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਸੰਸਾਰਿ ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਜੀਵਣਾ॥ ***ਪੰਨਾ - 83***

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਆਪ ਐਨੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਕਿਉਂ ਸਨ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਿਚ ਆਏ ਗੁਪਤ ਰਹੱਸ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ 9 ਸਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪਿੱਠ ਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੁੱਤੇ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅਰਾਮ ਕਰਾ ਦੇਣਾ, ਪਰ ਆਪ ਕਦੇ ਵੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ -

ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਸਹਜੁ ਹੈ ਮਨੁ ਚੜਿਆ ਦਸਵੈ ਆਕਾਸਿ॥
ਤਿਥੈ ਊਂਘ ਨ ਭੁਖ ਹੈ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸੁਖ ਵਾਸੁ॥

ਨਾਨਕ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਵਿਆਪਤ ਨਹੀ ਜਿਥੈ ਆਤਮ ਰਾਮ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥

ਪੰਨਾ – 1414

ਕੀ ਕੋਈ ਸਚਮੁਚ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਆਦਮੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰਲੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ –

ਤਿਥੈ ਊਂਘ ਨ ਭੁਖ ਹੈ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸੁਖ ਵਾਸੁ ॥

ਪੰਨਾ – 1414

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਹੀ ਐਸੇ ਗੁਪਤ ਭੇਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਭੁੱਖ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਬਚਨ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਐਸੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 90 ਦਿਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਰਖ ਦਿਤੀ। ਆਪ ਦਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਜ਼ਨ ਤੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, 90 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਨੀਂਦ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਐਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੀਂਦ ਉਪਰ ਪੂਰਾ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਐਸਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਐਨਾ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨੀਂਦ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯੋਗੀ ਗੋਰਖ ਆਦਿ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸਦਾ ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਅੰਦਰ ਚੇਤਨ ਆਤਮਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਨੀਂਦ ਦੀ ਅੰਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ। ਜਿਹੜੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਬਿਰਤੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੌਂਇਆ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸੌਣਾ ਤੇ ਜਾਗਣਾ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਤਮ ਜਾਗ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸਰੀਰ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ **lower level** (ਹੇਠਲੀ ਪਰਤ) ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਹੈ ਪਰ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਇਕ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਧੀ ਵਾਂਗੂੰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਖਬਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਦਰ ਸੁਰਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਫੁਰਨੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਆਤਮ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਸ਼ਰਸ਼ਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਐਸਾ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੁਧ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪ

ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸਨ ਅਤੇ ਆਤਮ ਜਾਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਟਵਾਰੀ ਜੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ, ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਚਾਰਪਾਈ ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਰੀਰ ਇਸ ਲੰਮੇ ਪਏ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਭਰਮ ਪਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਧੁਨ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਐਉਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਖਸ਼ਮ ਚੀਜ਼ ਕੰਧਾਂ, ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਛੋਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਭੋਰੇ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲ ਪਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਨੰਬਰ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਕ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਝਟਕਾ ਲੱਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਮ ਜੋ ਸੀਨ ਮੈਂ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਉਹ ਦੇਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਫੜ-ਫੜ ਮੈਂ ਦਸਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬੱਸ, ਇਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡਰ ਗਿਆ? ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਪਰ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਸਾਖੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚਾਰਪਾਈ ਤੇ ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਨੇ ਤੁਲਸਾ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਹ! ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆ, ਉਹ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਲੈਣ। ਇਹ ਦਾਸੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਲੰਘ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਸਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਗੂੰਠੇ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਪੜਦੇ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ, ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਫਟ ਗਏ। ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖੜ੍ਹੇ ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਜਹਾਜ਼ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਛੋਟੇ ਟਾਪੂਆਂ ਲੰਕਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਲਦੀ-ਮਿਲਦੀ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਆਪ ਮੱਖਣਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣੇ ਦਾ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਜਹਾਜ਼ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ। ਐਸੀਆਂ ਹੀ ਕਥਾਵਾਂ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ

ਮਰਦਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਮਾਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਗੁੰਮ ਗਿਆ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਉਹ ਵਾਪਸ ਘਰ ਆ ਜਾਵੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁਤਰ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਇਕ ਦਮ ਵਾਪਸ ਚਲਿਆ ਜਾ। ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਓਹੀ ਪੀਰ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਕਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਪ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ 45 ਦਿਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਆਪ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਦਾਦ ਵਿਚ ਹੁੰਮ-ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਆਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਦੋ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੋਂ ਬਚਨ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਮਾਈ ਆਈ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਇਕ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ, ਦੂਜਾ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ, ਤੀਜਾ 2 ਸਾਲ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਅਤਾ-ਪਤਾ ਮਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ ਉਹ ਮਾਈ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਜ਼ਿਲਾ ਰਾਮਪੁਰ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਨੀਂ ਮਾਈ! ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਦੋ ਦਿਨ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਤਿੰਨੋ ਪੁੱਤਰ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਬਿਸਤਰੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਚੁਕੀਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਜਦੋਂ ਆਪ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਰੀਰ ਕਿਸ ਅਧਾਰ ਦੇ ਉਤੇ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਤਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਲਵਰ ਕੋਡ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਐਸੀ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਸਮਝ ਕੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਜੋਂ **silver cord** ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਹਜ ਭੇਤ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਭੇਜੋ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਸੰਤ ਹੀ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਬੁਝ ਸਕਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਚਨ ਚਲ ਪਿਆ, ਹੁਣ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਇਸ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਖੋਲ੍ਹ

ਕੇ ਦੱਸੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਚਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਬੈਰਾਗ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਹਸਦੇ ਹਨ, ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਾਧਨ ਪੱਖ ਵਿਚ ਜੋ ਘਾਲ ਕਮਾਈਆਂ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਉਚੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਦੀਆਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨੀਂ ਸਮਰਥਾ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਣ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਐਸੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਦੇਵ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂਦੇਵ ਜਿਵੇਂ ਆਪਾਂ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋਏ ਭੀ ਅੰਤਰੰਗਿ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਧੇਅ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਕੇ ਚੌਂਕੀ ਉਪਰ ਸਸ਼ੋਭਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਉਸ ਦੇ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨਾਅ ਦਿਤੇ, ਸਿਰ ਉਪਰ ਮੁਕਟ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਪਰ ਮਾਲਾ ਪਾਉਣੀ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਦੇਵ ਦੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਹੋ ਰਹੇ ਅੰਤਰੀਵ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਸਮਸਿਆ ਸੀ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਮੁਕਟ ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇ ਮਾਲਾ ਨਾ ਪਹਿਨਾਈ ਤਾਂ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂਦੇਵ! ਆਪ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਹੋਵੋ ਆਪ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦੇ ਜਾਮਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਗੰਢ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਲਵੋ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਪਹਿਨਾਅ ਲਵੋ, ਫੇਰ ਗੰਢ ਦੇ ਦੇਣੀ ਮੁਕਟ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਬੀਰ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਸੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੂਰਨ ਹੀ ਲਿਖ ਸਕਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਸਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬੈਰਾਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਰਿਧੀ ਸਿੱਧੀ, ਮਾਣਤਾ ਪ੍ਰਭਤਾ ਦੀ ਲੋਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦੇ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵੀ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਦੀ ਵੀ ਸੰਭਾਲ ਦੂਜੇ ਹੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਠਨ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਇਕ ਦੋ ਬੋਤਲਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਵੱਸਥ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਹੰਸਰਾਰ ਦਲ ਕਮਲ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਤੀ ਮਨਮੋਹਣੇ ਸਰੂਪ ਨੇ ਅਸਾਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕੱਲੀ-ਇਕੱਲੀ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਲਵੋ। ਬਹੁਤ ਉਚੀ ਮਹਿਮਾ ਮੈਂ ਮਾਇਆਵੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਰਾਵਾਂਗੀ। ਇਕ-ਇਕ ਸਿਧੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਦਸਦਿਆਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਲ ਬਿਲਕੁਲ ਧਿਆਨ ਨਾ

ਦਿਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਖਿੱਚ ਪਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਧਾਰ-ਧਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੌਤਕ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਲ ਵੀ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਅਖੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ, ਅਸਾਡਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਧਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੋਂਹਦੀਆਂ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕਾਅ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਖੱਡ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਾਂ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪ ਜੀ! ਤੂੰ ਅਸਾਡੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਗਿਆ ਕਰ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਾਸੀਆਂ ਬਣ ਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਏ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਮੋੜ ਹੈ ਜਿਥੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਾਧਕ ਉਚੀ ਉਚਾਈ ਤੋਂ ਗਿਰ ਕੇ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਤਿ ਸੂਖਸ਼ਮ ਮਾਇਆ ਹੈ ਇਥੋਂ ਤਕ ਤਾਂ ਵਿਰਲੇ-ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ ਪੈਸਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਿੱਧੀਆਂ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਮਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਚਿਆਈਆਂ ਉਪਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੈਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾਈ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਰਸੋਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਛੁਟੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਾਂ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਸਫਰ ਸਾਇਕਲਾਂ ਉਪਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਸਾਇਕਲਾਂ ਤੇ ਚੱਲੇ, ਦੱਸ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਉਪਰ ਅਕੀਦਾ ਸੀ, ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰਖੋਵਾਲ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਥਲਪੁਰ ਵਾਲੇ, ਪਰਮ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਅਨੁਆਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਤਲਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਕਟਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਥੱਕੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਪੁਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਕਟਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਲਮਗੀਰ ਪਹੁੰਚੀਏ। ਸਵੇਰੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੀਂ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ

ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਵਾਪਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪਹੁੰਚੀਏ। ਅੱਜ ਦਾ ਸਫਰ ਕਾਫੀ ਲੰਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਕਰਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਅਤੇ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਜ਼ੁਬਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕੋ ਸਾਹ ਵਿਚ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਜਲ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨੇ ਵਾਸਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੀਸਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਚੌਥੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪਾਂ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਦੀਵਾਨ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ, ਨੀਂਦ ਆਵੇਗੀ ਇਸ ਥਕੇਵੇ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਜੇ ਸੌਣ ਲਈ ਕਮਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਠੀਕ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਗਦੈਲੇ ਤੇ ਉਪਰ ਰਜਾਈਆਂ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਥਕੇਵਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਤਰ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਸਵਾਲ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਚਲੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਾਈ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ **property dealer** ਰਹੇ, ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਇਕ ਚਾਦਰ ਜੋ ਆਪ ਕੱਢੀ ਸੀ, ਉਹ ਚਾਦਰ ਉਸ ਨੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਚਾਦਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦੁਰਾਹੇ ਪਹੁੰਚਣ ਸਮੇਂ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਪਰ ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਂਦਨੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਦੁਰਾਹੇ ਮੈਂ ਰਜਵਾਂ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਇਆ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਅੱਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਐਨੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੱਲੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਥੱਕ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਪ੍ਰੇਮੀਓਂ! ਆਪਾਂ ਨੇ ਦੁਰਾਹੇ ਦੇਰ ਲਾ ਦਿਤੀ, ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਉਹ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੂਰੇ ਟਾਈਮ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਸਾਡਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਇਕਲ ਰੱਖੇ, ਜਦੋਂ ਭੋਰੇ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਗਏ, ਅਸਾਡੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ। ਰਾਤ ਦੇ 9 ਵਜ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, ਜ਼ਰਾ ਠਹਿਰੋ। ਬਾਥਰੂਮ ਵਲ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਤਾਜ਼ੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੁੰਡ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੈਂਟਾਂ ਲਾਹੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜਲ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਬਾਲਟੇ ਆ ਗਏ। ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਲ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਲਓ, ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨੇ ਕਰੋ ਤੇ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਵੋ। ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋ ਕੇ ਹੀ ਹਟੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਆ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਸਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ

ਨੇ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਣ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਭੋਰਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਚਨ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਅਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਵਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਲੇਟ ਹਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਛੋ। ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢ ਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਮੇਰੇ ਹੱਥ 'ਚੋਂ ਫੜ ਲਿਆ, ਆਪ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਆਪਾਂ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਐਨੇ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ। ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਝੋਲੇ ਵਿਚੋਂ ਚਾਦਰ ਕੱਢੀ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਲੰਘ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਚਾਦਰ ਅਸਾਡੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਵਿਛਾ ਦੇਵੋ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੇ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਤਾਂ ਉਪਰ ਸਖਤ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਰਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਖਿਮਾ ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਵੀ ਦੇਵੋ।" ਐਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਾਬੂ ਲੋਕ ਹਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੋਹਲ ਬਹੁਤ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਦੈਲੇ ਵੀ ਦੇਣੇ ਅਤੇ ਤਲਾਈਆਂ ਵੀ ਦੇਣੀਆਂ; ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਲਿਆ? ਸੇਵਾਦਾਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਰਾਲੀ ਵਿਛਾਈ ਹੈ, ਉਤੇ ਤਲਾਈਆਂ ਵਿਛਾਈਆਂ ਹਨ, ਰਜ਼ਾਈਆਂ ਹਰ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਕਮਰੇ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦਸ ਦਿਤਾ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਐਨੇ ਮਹਾਨ ਪਦਵੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ, ਗੁਪਤ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਅਕਸਰ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਆਯੂ 70 ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਖੁਦਾ ਕੀ ਬਾਤੇਂ ਖੁਦਾ ਹੀ ਜਾਣੇ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਫੇਰ ਭਰਮ ਪਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਛੱਡਣਾ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜਦੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਅਸਾਡੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕ ਕ੍ਰੋੜ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਦਸ ਦੇਵੋ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਪੜ ਲੈ ਆਵੋ ਪਰ ਹਾਪੜ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹਵਾ ਬਰਦਾਰ ਅਰਦਲੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ 17 ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਾਂ 18 ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਫਿਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਜੁਗਤ ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਸ ਦੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ,

"ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੇਰੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਕੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੁਗਤ ਦੱਸਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਧਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਖਿਚਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਜੁਗਤ ਦੱਸੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰੂਹਾਨੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਰੀਬ ਹਾਂ।" ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਕ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰੋ ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ। ਕੇਵਲ ਐਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ! ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਤਨ, ਮਨ ਹੈ, ਧਨ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਟਰੱਸਟੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਫੇਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਹੀ ਹੀ ਨਾ, ਅਸੀਂ ਜਾਣੀਏ ਅਸਾਡਾ ਕੰਮ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਐਡਾ ਬਚਨ ਕਿਉਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਕੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਲ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਰੋਂਦੇ ਦਾ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਹਰ ਵਕਤ ਅੱਖਾਂ ਭਰੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹਉਕੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਮੇਰਾ ਗਿਆਨ-ਗਿਊਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਰੀਰਕ ਵਿਛੋੜਾ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਬਣਦੀ ਹੀ ਗਈ ਕਿ ਆਪ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਕੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਅਜ਼ਾਦ' ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਐਸਾ ਵੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਜ ਅਖੌਤੀ ਸੰਤ ਬਜ਼ਾਰੀ ਕੰਜਰੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਣ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਆਪ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਇਕ ਮਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰਾਈ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭੇਤ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਆਪ ਦੀ ਵਡੱਤਣ ਹੈ ਜੋ ਅਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਪੱਥ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਕੌਤਕ ਵਰਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਨੂੰ -

ਸਬਰ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਰੀ ਤਨੁ ਏਵੈ ਜਾਲੇਨਿ॥
ਹੋਨਿ ਨਜੀਕਿ ਖੁਦਾਇ ਦੈ ਭੇਤੁ ਨ ਕਿਸੈ ਦੇਨਿ॥ ਪੰਨਾ - 1384

